

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.

Головний редактор — Давидова І.

Заступниця головного редактора — Васківська О.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.
(голова редколегії), акад. Нац. акад. наук вищ. освіти
України, Україна

Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови
редколегії), Україна

Кобелєв О. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна

Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,
Україна

Льганасва В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США

Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна

Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна

Мацюк Г. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна

Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна

Ткаченко В. — д-р техн. наук, проф., Україна

Федушко С. — канд. техн. наук, доц., Україна

Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової
палати України (протокол № 5 від 29.05.2025).

Відповідальна за випуск — Жданова Н.

Коректура — Панченко Є.

Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Журнал "Вісник Книжкової палати" Атестаційною колегією
Міністерства освіти і науки України віднесено до наукових
фахових видань України в галузі соціальних комунікацій
(наказ МОН від 29.06.2021 № 735).

*Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані
в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на видання
обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються. Редакція не
завжди поділяє точку зору авторів статей.*

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Л. Каденюка, 27, Київ, Україна, 02094

Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),

+380 (44) 292-30-11 (редакція)

Факс: +380 (44) 296-71-15

E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine
State Research Institution;
Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.

Editor-in-Chief — Davydova I.

Deputy Editor — Vaskivska O.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman
of the editorial board), Acad. of the Nat. Acad. of Sciences of
Higher Education of Ukraine, Ukraine

Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof.
(deputy chairman of the editorial board), Ukraine

Kobieliev O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine

Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine

Ilhanaeva V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

Lopatovska I. — PhD, Assoc. Prof., USA

Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine

Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine

Matsiuk H. — PhD of Social Communication, Ukraine

Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine

Tkachenko V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Ukraine

Fedushko S. — PhD of Technical Sciences, Assoc. Prof., Ukraine

Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

The Academic Council of the Book Chamber recommends
printing this Bulletin (Protocol № 5 from 29.05.2025).

Editor — Zhdanova N.

Proofreader — Panchenko E.

Computer layout — Aleksanyan A.

The Board of Attestation of the Ministry of Education and Science
designed the Bulletin of the Book Chamber of Ukraine as the
professional scientific publication of Ukraine in the field of social
communication. (Order of the Ministry of Education and Science of
Ukraine No. 735 of June 29, 2021).

*You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement with
editorial staff. A reference to publications is necessary. Manuscripts are
not returned. Editors are not always agreeing with point of view of the
author.*

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research Institution
is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Av. L. Kadeniuk, 27, Kyiv, Ukraine, 02094

Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),

+380 (44) 292-30-11 (editors)

Fax: +380 (44) 296-71-15

E-mail: visnyk@ukrbook.net

З М І С Т

ЖУРНАЛІСТИКА ТА МЕДІА

<i>ШЕВЧЕНКО В.</i> Використання штучного інтелекту в редакційній роботі світових та українських медіа	3
<i>БОНДАР Ю., РЯБІЧЕВ В., РЯБІЧЕВ А.</i> Тренди та пропаганда в соціальних медіа	10
<i>БАШМАНІВСЬКА Л.</i> Особливості медіатексту в сучасному інформаційному просторі.....	15

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

<i>ВОРОНЦОВА А., МУЗИЧЕНКО Н.</i> Книговидавнича діяльність в Україні за підсумками 2024 року.....	21
--	----

РЕЦЕНЗІЇ

<i>СЕРОВ Ю.</i> Розуміння Reddit: вплив соціальних медіа на суспільство та інформаційна гігієна	29
---	----

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

<i>ЯВОРСЬКА Т., ЛИХОГЛЯД А.</i> Міжнародна співпраця бібліотек України: сучасний стан і перспективи розвитку	31
--	----

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

<i>КОПІЄВСЬКА О., ШЧЕРБАК Ю.</i> The documentary and information communications in cultural service centres	39
---	----

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

<i>КРИВЕНКО М.</i> Біобібліографія на перетині життєвих і творчих шляхів: незабутні епізоди спілкування зі Стефанією Павлишин (до 95-річчя від дня народження).....	45
---	----

ЗА РУБЕЖЕМ

<i>ПРОКОПЕНКО Л., ЛІСОВА І.</i> Повернення втраченого: з історії руйнування та відновлення бібліотеки Левенського університету у XX столітті	48
--	----

C O N T E N T

JOURNALISM AND MEDIA

<i>SHEVCHENKO V.</i> The use of artificial intelligence in the editorial work of global and Ukrainian media	3
<i>BONDAR Yu., RYABICHEV V., RYABICHEV A.</i> Trends and propaganda in social media	10
<i>BASHMANIVSKA L.</i> Characteristics of media texts in the contemporary information environment	15

BOOKSCIENCE. PUBLISHING

<i>VORONTSOVA A., MYZUTHENKO N.</i> Book publishing activity in Ukraine following the results of 2024.....	21
--	----

REVIEWS

<i>SEROV Yu.</i> Understanding Reddit: the Impact of social media on society and information hygiene	29
--	----

LIBRARIANSHIP

<i>YAVORSKA T., LYKHOHLIAD A.</i> International cooperation of Ukrainian libraries: the current state and prospects of development.....	31
---	----

SOCIAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES

<i>KOPIIEVSKA O., SHCHERBAK Yu.</i> The documentary and information communications in cultural service centres	39
--	----

PROMINENT FIGURES AND SIGNIFICANT EVENTS

<i>KRYVENKO M.</i> Biobibliography at the intersection of life and creative paths: unforgettable episodes of communication with Stefania Pavlyshyn (to the 95th anniversary of her birth)	45
---	----

ABROAD

<i>PROKOPENKO L., LISOVA I.</i> Bringing back the lost: from the history of the destruction and restoration of the Leuven University Library in the 20th century.....	48
---	----

[https:// doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5\(346\).3-9](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5(346).3-9)
УДК 070.43/.44:004.8](477+100)(045)

Вікторія Шевченко,

докторка наук із соціальних комунікацій,
професорка, завідувачка кафедри онлайн-медіа
Навчально-наукового інституту журналістики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
victoryshe@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1642-1283>

Використання штучного інтелекту в редакційній роботі світових та українських медіа

У статті досліджено роль штучного інтелекту (ШІ) у вдосконаленні журналістської діяльності та формуванні медіаконтенту.

На основі аналізу досвіду провідних світових та українських медіа авторка виявила основні аспекти професійної діяльності, у якій ШІ допомагає автоматизувати роботу та сприяє підвищенню якості контенту.

За результатами дослідження констатовано, що застосування штучного інтелекту охоплює широкий спектр процесів, поміж яких — автоматизація рутинних процедур, аналіз великих обсягів даних, створення персоналізованого контенту, переклад матеріалів, створення ШІ-помічників і чат-ботів.

Особливу увагу приділено етичним аспектам використання ШІ в журналістиці; наголошено на потребі розроблення чітких політик його впровадження та застосування.

Підсумовано, що ШІ стає важливим медіаінструментом, який змінює методи збирання, аналізу, перевірки інформації та створення контенту. Запропоновано напрями подальших досліджень у цій галузі.

Ключові слова: медіа; штучний інтелект; генерація контенту; журналістика; медіаконтент; автоматизація; аналіз даних; персоналізація; етика; редакційна політика

Постановка проблеми. Штучний інтелект (ШІ) стає важливим інструментом в арсеналі сучасного журналіста, вносячи зміни у традиційні алгоритми збирання, аналізу, перевірки інформації й створення контенту. Ще десятиліття тому йшлося про універсального журналіста, який майже всі завдання міг виконати за допомогою смартфона, що має камеру, диктофон, інтернет, програми опрацювання тексту та зображень. З появою доступних моделей ШІ стало очевидно, наскільки сучасні технології можуть спростити професійну діяльність.

Кількість інформації постійно зростає, і журналісти мають оперативно орієнтуватися в потоках даних, подіях, перевіряти факти, створювати сучасний оригінальний контент. Важливу роль у цьому процесі відіграє технологія ШІ, що дає змогу автоматизувати повторювані процеси, заощадити час на розшифрування інтерв'ю, перевірку фактів, сумнівних новин, роботу з текстовим чи візуальним контентом. Проте, попри безмежність інформації, ШІ має ризики, пов'язані з етичними та професійними дилемами, які стоять перед представниками журналістського фаху й потребують відповідального ставлення.

Варто зазначити, що використання ШІ в медіа охоплює не лише створення контенту, а й аналіз

даних, розуміння складу та потреб аудиторії, виявлення трендів і прогнозування майбутніх подій.

Аналіз досліджень і публікацій. Останні десятиліття позначені швидким розвитком технологій, що спричиняє трансформаційні зміни в різних аспектах життя суспільства. Зокрема, технологічний прогрес вплинув і на методи комунікації журналістів зі світом за межами редакції, а цифрові інструменти спростили керування редакційними завданнями, як-от редагування, вичитування, візуалізація та дизайн контенту [1]. Упровадження в роботу технології штучного інтелекту стало одним із найважливіших завдань сучасних медіа. Цей процес, що супроводжується значними технічними проривами, формує історію ШІ в журналістиці як шлях інновацій, викликів і розвитку можливостей. Науковці виокремлюють етапи, які певною мірою вплинули на розвиток штучного інтелекту в журналістиці [2].

Концептуальну основу ШІ заклав засновник інформатики А. Тюрінг, який 1950 р. у статті "Обчислювальна техніка та інтелект" [3] подав ідею про те, що комп'ютери можуть демонструвати інтелектуальну поведінку. Математик запропонував тест (згодом названий його ім'ям) як спосіб виміряти, чи може машина імітувати людські реакції.

Спираючись на новаторську працю А. Тюрінга, Дж. Маккарті 1956 р. увів термін "штучний інтелект" і пояснив його як "науку та інженерію створення інтелектуальних машин" [4]. Це визначення доповнив С. Беккет: "...сукупність ідей, технологій і методів, пов'язаних зі здатністю комп'ютерної системи виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту" [5]. Для досягнення мети, поставленої перед ШІ (пошук, навчання, міркування, розв'язання проблем, сприйняття й розуміння мови), когнітивні технології використовують дві фундаментальні характеристики: автономію та здатність навчатися через досвід.

Специфіку використання ШІ в журналістиці позначають різними термінами, кожен з яких віддзеркалює різні аспекти застосування технології в цій галузі. Деякі з найпоширеніших термінів стосуються *автоматизованої журналістики*, що має на меті використання алгоритмів і програмного забезпечення для автоматичної генерації новинних статей із даних, як-от звіти про фінансові прибутки, спортивні результати та інші історії, керовані даними, без втручання людини [6]; *алгоритмічної журналістики*, що передбачає не лише автоматизоване написання, а й використання алгоритмів для аналізу даних, рекомендації контенту й залучення аудиторії [7]; *обчислювальної журналістики*, що застосовує обчислювальні методи для збирання, аналізу й подання новин [8]; *робототехнічної журналістики*, яка акцентує на ролі роботів або систем ШІ у створенні новинного контенту й часто фокусується на розповіді про те, що машини перебирають на себе певні аспекти журналістської роботи [9]. Хронологія розвитку штучного інтелекту [10] свідчить, що переломним став 2022 р., коли вийшов і став доступним для масового використання ChatGPT. У 2023 р. спостерігався сплеск створення нових моделей штучного інтелекту.

А. Ноайн-Санчес у 2019 і 2021 рр. провела 15 глибинних інтерв'ю серед журналістів та інших медіафахівців, науковців, експертів медіаіндустрії й постачальників технологій ШІ [11], щоб з'ясувати його роль у створенні контенту. Серед основних напрямів застосування дослідниця виокремила: автоматизацію, що поєднує тексти, написані журналістами, з текстами, штучно створеними на основі даних; технологію, в якій частина згенерованого тексту працює як чернетка для журналістів, або макети, які використовують як першу версію текстів, щоб журналіст міг написати новину з контекстом; персоналізацію, що дає змогу надати релевантний запитам користувачів матеріал завдяки вивченню їхніх уподобань. Функції аналізу

великих обсягів даних і опрацювання природної мови перетворюють інструменти ШІ на технологію, здатну вивчати аудиторію, визначати теми, що становлять інтерес, і перевіряти дані.

Цікавий висновок зробили грецькі науковці, які дослідили використання ШІ в місцевих медіа: його застосування залишається здебільшого експериментальним, особливо в країнах, де значні перешкоди створюють економічні й мовні бар'єри, обмежені ресурси та недосконала навчальна інфраструктура [12].

У 2024 р. Інститут масової інформації (ІМІ) провів дослідження [13], за результатами якого зробив висновок, що лише 22% українських журналістів регулярно використовують ШІ в роботі. Цей показник свідчить про певний рівень недовіри до цієї технології чи небажання оприлюднювати реальний стан її впровадження. Водночас окремі редакції вже застосовують штучний інтелект у різних процесах, хоча відкрито це не декларують. Проведене авторкою дослідження підтверджує висновок ІМІ.

Штучний інтелект відкриває нові ринкові можливості для медіакомпаній і впливає на якість роботи журналістів, задоволеність працею, хоча й потребує набуття нових знань і вмінь. Інструменти ШІ підвищують продуктивність та ефективність медіакомпаній, дають змогу конкурувати із соціальними мережами й долати глобальну фінансову кризу в цьому секторі. Крім того, ШІ допомагає оптимізувати умови праці журналістів, адже позбавляє від механічних повторюваних дій, дає змогу заощаджувати час і зосередитися на репортерській роботі, розслідуваннях, пошуку свідків чи інформації.

Мета статті — дослідити роль штучного інтелекту в редакційній роботі світових та українських медіа, а також можливості ШІ для вдосконалення журналістської діяльності й формування медіаконтенту.

Завдання статті:

— проаналізувати роботу всесвітніх та українських медіа щодо використання ШІ;

— виявити аспекти професійної діяльності, в яких ШІ допомагає автоматизувати рутинні процеси, сприяє підвищенню якості контенту.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Тема застосування ШІ сьогодні становить предмет обговорення багатьох фахівців різних галузей, адже, з одного боку, технологія здатна суттєво спростити роботу й стати надійним помічником, водночас з іншого — призвести до використання недостовірної інформації.

Алгоритми ШІ аналізують велику кількість даних для конкретного журналістського репор-

тажу як частини розслідування, а також шукають потрібний контент у соціальних мережах, наприклад, повідомлення про нещасні випадки, напади або скарги від людей.

Авторка дослідила специфіку застосування ІІІ в закордонних та українських медіа, для чого було обрано 12 іноземних і понад 40 українських видань. Список іноземних медіа складено за даними Press Gazette [14]. Дослідження базувалося на інформації, доступній у відкритих онлайн-джерелах: офіційні сайти, соцмережі, офіційні заяви та публікації обраних видань, статті щодо редакційної політики й застосування технологій штучного інтелекту, матеріали спеціалізованих дослідницьких центрів, журналістських розслідувань і технічних звітів, що стосуються впровадження ІІІ.

До переліку проаналізованих медіа входять:

- The British Broadcasting Corporation (BBC; Велика Британія);
- The Associated Press (AP; США);
- The Wall Street Journal (WSJ; США);
- Reuters (Велика Британія);
- The New York Times (NYT; США);
- The Washington Post (WP; США);
- Forbes (США);
- Bloomberg (США);
- The Daily Telegraph (Велика Британія);
- The Guardian (Велика Британія);
- Fox News (США);

Корпорація BBC від 2024 р. упроваджує ІІІ в роботу: експериментує з автоматизованими інструментами для опрацювання відео- та аудіо контенту; навчає власну мовну модель BBC Juicer автоматично писати статті з радіо- чи телефіру компанії; перекладає, щоб конвертувати новинні статті кількома мовами. Значно поліпшує кросплатформеність медіа переформування контенту, створеного для однієї платформи, на іншу, наприклад, прямий коментар спортивного радіо ІІІ замінює на текст для сторінок прямого ефіру BBC Sport. Помічник BBC досліджує потенціал чат-ботів для забезпечення інтерактивного й індивідуального навчання на BBC Bitesize, Gen AI створює персоналізований текст, зображення та відео для конкретної аудиторії. Журналістам BBC допомагають у роботі інструменти Gen AI: "помічник із заголовками" пропонує різні їх варіанти, можливість узагальнення статті, щоб зробити посилання на інше місце, створення кліпів чи збірки певних моментів у програмі.

В *The Associated Press* створено ІІІ-помічника AppliedXL, який аналізує дані з федерального реєстру. У 2023 р. AP розробила п'ять

проектів ІІІ для "Місцевих новин": автоматизоване внесення інформації про інциденти порушення громадської безпеки в систему керування вмістом газети Міннесоти Brainerd Dispatch; публікація новинних повідомлень іспанською мовою з використанням даних Національної метеорологічної служби; автоматична транскрипція записаного відео та узагальнення стенограм для основи статті; сортування порад щодо новин і репортажів, автоматичне занесення їх у планувальник редакції; розширення програми "Протоколи", яка створює стенограми засідань міської ради; визначення ключових слів і сповіщення репортерів. Ці проекти підтримують AP і місцеві редакції, адже автоматизують повторювані завдання та надають журналістам можливість зосередитися на важливіших аспектах роботи чи репортажів.

The Wall Street Journal розробила ІІІ-модель, здатну прогнозувати трендові теми й допомагати журналістам визначати актуальну проблематику; аналізувати та здобувати ідеї зі статей WSJ за десятиліття. Оскільки медіа публікує сотні статей на день, редактори не в змозі запам'ятати всі матеріали, створені за минулі тижні, місяці чи роки. Аналіз тематики статей допомагає медіа-менеджерам підвищити фахову креативність, наприклад, у такий спосіб вони виявили прогалини у висвітленні особливо цінних для читачів тем.

Reuters активно використовує штучний інтелект в аналізі відеоконтенту. ІІІ-технології допомагають швидко працювати з архівами, розпізнавати обличчя й шукати матеріали за ключовими словами. Окрім цього, ІІІ став незамінним інструментом у спортивній журналістиці Reuters, адже дає змогу автоматично створювати відеонарізки та стислі огляди матчів і спортивних подій.

Ще один напрям застосування ІІІ — пошук ключових людей і моментів у відеофайлах. Нові функції штучного інтелекту допоміжні для автоматичного створення стенограм, перекладів, ідентифікації публічних осіб у відеоконтенті. Для читачів зручними є стенограми з часовим кодуванням, організовані в інтерактивні списки, можливість перекладу з кількох мов. Нова функція живого відео на вимогу також надає читачам можливість відтворювати події, перевіряти звукові фрагменти та створювати кліпи на поточних і завершених подіях у прямому ефірі. Розширені метадані спрощують пошук потрібної статті, а релевантні історії можна автоматично публікувати на обраних платформах.

The New York Times послуговується ІІІ для створення аудіоверсій матеріалів, а також генерує ілюстративні зображення для статей. Ре-

дакція експериментує з генеративним штучним інтелектом для створення початкових версій заголовків, стислих анотацій статей та автоматичного синхронного перекладу матеріалів з англійської на інші мови. За свідченням редакції, ці завдання виконуються під наглядом людини, ретельно перевіряються відповідно до розроблених у NYT принципів використання ШІ, а до написання статей технологію не залучають. Корисною для читачів є функція озвучування текстів статей за допомогою автоматизованої голосової технології, а також автоматичний переклад з іспанської мови, який ретельно редагують перед публікацією.

The Washington Post інтегрувала ШІ-генеровані аудіоверсії статей у співпраці з Eleven Labs, а також аудіорекламу, згенеровану штучним інтелектом. Інформаційні бюлетені можна читати й слухати безоплатно. Р. Яблонські, директорка відділу аудіосистеми WP, повідомила, що медіа має 4 млн аудіозаписів, більшість з яких — аудіостатті. Щоденна кількість прослуховувань аудіо подвоїлася з кінця минулого року. Медіа використовує власну мовну модель ШІ Heliograf для автоматичної генерації коротких новинних анотацій та роботи над заголовками. На базі ШІ було розроблено чат-бот, який відповідає на питання читачів і спеціалізується на темі клімату. Він використовує інформацію тільки з архівних матеріалів медіа, а також надає список статей, на яких ґрунтується його відповідь, щоб читачі могли самостійно перевірити інформацію.

Forbes створив новий сайт із ШІ Bertie (на честь засновника видання), який надає оповідачам біонічний костюм, підтримує в режимі реального часу актуальні теми, рекомендує способи, як зробити заголовки більш переконливими, пропонує релевантні образи. Директор із контенту Р. Лейн створює обкладинки, що виразно демонструють професійно підготовлені історії, інтегроване відео, візуалізацію даних. *Forbes* також використовує ШІ для створення індивідуальної стрічки новин, за допомогою машинного навчання пропонує контент, що відповідає інтересам користувачів, оптимізує рекламу й аналізує реакцію аудиторії.

Компанія *Bloomberg* має багаторічний досвід застосування ШІ у фінансовій сфері, а нещодавно розробила власну модель BloombergGPT, що працює з фінансовими документами, аналізує ринок та розпізнає ключові фінансові суб'єкти. У редакції запровадили змішаний підхід, що поєднує фінансові дані з наборами даних загального призначення, щоб створити модель, яка досягає найвищих у своєму класі результатів за фінансовими тестами, а також зберігає конкурентоспро-

можність за стандартами LLM загального призначення. Ще одним напрямом застосування ШІ є аналіз настроїв, класифікація новин і відповіді на запитання. Як провайдер фінансової інформації компанія *Bloomberg* збирала та зберігала профільні документи впродовж 40 років, і з цього архіву ШІ створив набір даних із 363 млрд токенів. Ці дані були доповнені набором публічних даних із 345 млрд токенів, щоб створити великий навчальний корпус із понад 700 млрд токенів. Використовуючи частину цього навчального корпусу, команда навчила 50-мільярдну модель причинно-наслідкової мови. Модель було перевірено на основі чинних фінансових тестів, набору внутрішніх тестів *Bloomberg* і широких категорій завдань загального призначення з популярних тестів. На думку Ш. Едвардса, головного технічного директора *Bloomberg*, з усіх переваг генеративних моделей ШІ насамперед варто виокремити швидке навчання, генерацію тексту, розмовні системи, що особливо важливо для фінансової сфери [15].

The Daily Telegraph залучає ШІ до написання та редагування новинних статей, навчаючи мовні моделі писати "чернетки" у стилі медіа, а потім доопрацьовувати їх, генерувати зображення. У березні 2024 р. медіа запустило 12 інструментів штучного інтелекту, які пропонують помічників робочого процесу відділу новин, орієнтованих на споживача служби ШІ та внутрішні інструменти виявлення даних, об'єднані у внутрішній інструмент під назвою Pulse AI. За підсумками року, рейтинг кліків збільшився на 20%. Редакція зауважує, що персоналізований контент зростає, журналісти не встигають робити версії для кожного читача, тоді як штучний інтелект ефективно виконує це завдання. Медіа також розглядає можливість використання генеративного ШІ для перекладу свого флагманського подкасту *Ukraine: The Latest*, який має "величезну міжнародну аудиторію", зокрема україномовних та російськомовних користувачів. Окрім того, успішно застосовує генератор заголовків SEO й інструмент локалізації, що пропонує змінити мову та контекст для аудиторії; пошук контексту або цитати з архіву; помічника даних із ШІ, який допомагає формувати відповіді на запитання аналітики. Візуальні елементи, створені ШІ, стають регулярно інтегрованими в контент, що супроводжує колонки *The Daily Telegraph*.

The Guardian Media Group у лютому 2025 р. оголосила про стратегічне партнерство з Open AI, у межах якого репортажі та архівна журналістика *The Guardian* будуть доступні як джерело новин у ChatGPT разом із публікацією коротких резюме

та витягів зі статей. ChatGPT Enterprise вже використовують для розроблення нових продуктів, функцій та інструментів, а також у ситуаціях, коли це може підвищити якість роботи, наприклад, допомагаючи журналістам досліджувати великі набори даних, вносити виправлення чи пропозиції, створювати ідеї для маркетингових кампаній або мінімізуючи бюрократію бізнес-процесів. Варто зауважити, що медіа вкрай обережно ставиться до використання ШІ.

Fox News активно впроваджує технології штучного інтелекту в діяльність, співпрацюючи з Amazon Web Services (AWS) для створення автоматизованої таргетованої реклами, написання новинних матеріалів про спортивні події в реальному часі, наповнення персоналізованої стрічки новин, аналізу даних аудиторії для визначення популярних тем і персоналізації контенту, модерації коментарів на своїх платформах для виявлення та вилучення неприйнятної інформації, опрацювання відеоматеріалів, зокрема розпізнавання об'єктів і подій.

В українських медіа про використання ШІ відкрито заявляє лише кілька видань, тоді як більшість медіа офіційно не підтверджує факт застосування технології та не вносить відповідних положень у редакційну політику. Авторка дослідила понад 40 українських медіа та відібрала з них ті, що містять відомості про використання в роботі штучного інтелекту. Хоча перегляд контенту багатьох видань свідчить, що вони застосовують ШІ, але документальних підтверджень бракує, тому ці медіа не увійшли до спектра дослідження. Отже, підтверджують застосування ШІ такі українські медіа: Liga.net, Mind.ua, "Українська правда", "Главред", "Бабель", InfoLight.UA, Online.ua, ІТС.ua, "24 канал", "Суспільне".

У редакційній політиці інформаційного порталу Liga.net зазначено, що видання використовує штучний інтелект не для генерації тексту як повноцінної одиниці контенту, а лише для виконання рутинних завдань та автоматизації бізнес-процесів, транскрибування аудіо й відео, перекладу, SEO-описів, аналізу великих масивів даних, створення заголовків, ілюстративних зображень чи інфографіки, озвучування матеріалів. Liga.net наголошує на ретельному редакторському опрацюванні всіх створених ШІ елементів, інформуванні про це читачів, а також на відповідальності за публікації, сформовані з допомогою цієї технології.

"Главред" послуговується ШІ для генерації ідей і тем матеріалів, добору банків даних, заголовків, фрагментів тексту, перекладу, як допоміжний засіб аналізу даних, експертизи, зокрема

технічних і довідкових даних, але не як остаточне джерело інформації. Всі матеріали, створені з його допомогою, редактори перевіряють щодо наявності логічних і фактичних помилок, неточностей. Для генерації новинних текстів, зображень чи відео штучний інтелект не використовують; також створені ним зображення не можуть замінити стокові фото. Медіа наголошує на значному потенціалі ШІ, проте намагається з його допомогою лише підсилювати, а не замінити людську працю.

"Українська правда" (УП) використовує ШІ для створення заголовків чи коротких текстів для постів у соціальних мережах, перекладів і добору найбільш відповідних слів. Проте тексти обов'язково проходять перевірку редакторів, щоб забезпечити точність і відповідність редакційним стандартам. Штучний інтелект може допомогти в генеруванні ідей для статей під час мозкового штурму. Редагування контенту чи створення зображень за допомогою ШІ заборонено, оскільки лише людина може об'єктивно оцінити тематику матеріалу й читацьку аудиторію. УП також розширює використання технології ШІ для озвучування подкастів.

"Бабель" успішно застосовує штучний інтелект для розшифрування аудіо в текст, перекладу, модифікації чи створення нових зображень, пошуку інформації, роботи з грантовими заявками. Для їх укладання використовують важку канцелярську мову, і ChatGPT навчається її стилю й структури на прикладах попередніх заявок і пропонує нові ідеї та концепції в потрібному форматі.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує вагому роль штучного інтелекту в сучасній журналістиці, який став її важливим інструментом і трансформує методи збирання, аналізу, перевірки інформації та створення контенту. Аналіз досвіду закордонних та українських медіа свідчить, що ШІ активно впроваджують у різні аспекти журналістської діяльності. Медіа застосовують штучний інтелект для автоматизації рутинних процесів, аналізу великих обсягів даних, створення персоналізованого контенту, перекладу матеріалів, розроблення ШІ-помічників і ботів, які налаштовуються на специфіку роботи медіа. Про такого помічника, наприклад, зазначає інтернет-медіа "Бабель"; також подекуди натрапляємо на повідомлення про використання налаштовуваних програм генерації заголовків. Загалом в Україні впровадження ШІ відбувається повільніше, проте окремі редакції вже послуговуються цією технологією для оптимізації робочих процесів, аналітики, перекладу, озвучування, генерації ідей.

Отже, використання ШІ в медіа охоплює такі напрями:

— автоматизація процесів: розшифрування інтерв'ю, пошук і перевірка фактів, переклад текстів, створення аудіоверсій матеріалів, що значно заощаджує час журналістів;

— аналіз даних: опрацювання великих масивів даних, виявлення трендів, прогнозування тем;

— створення контенту: генерація стрічки новин, анотацій, заголовків, чернеток статей, візуальних матеріалів, персоналізованого контенту для різних платформ та аудиторій;

— взаємодія з аудиторією: чат-боти на основі ШІ відповідають на запитання читачів, надають персоналізовані рекомендації, модерують коментарі, що сприяє залученню користувачів і підвищенню рівня комунікації.

Якщо підсумувати за видами медіа, то онлайн-платформи й новинні сайти використовують ШІ для персоналізації контенту, тобто пропозиції читачам статей, які, ймовірно, їх цікавлять; для автоматизації публікацій у соціальних мережах, що дає змогу оперативно поширювати інформацію, аналізувати великі обсяги даних, визначати теми, які цікавлять читачів.

Телеканали та радіостанції використовують штучний інтелект для транскрибування аудіо- та відеоматеріалів, що значно прискорює опрацювання інтерв'ю та інших записів; створення субтитрів, що допомагає зробити контент доступнішим для ширшої аудиторії. Інформаційні агенції використовують ШІ для моніторингу новинних потоків і медіа, виявлення важливих подій, збирання потрібної інформації тощо.

Технології невпинно розвиваються, і в майбутньому штучний інтелект набуватиме дедалі більшого поширення у сфері медіа, насамперед для перевірки фактів, генерації мультимедійного контенту та персоналізації матеріалів. Однак питання регулювання, відповідальності й маркування контенту, створеного за допомогою ШІ, залишаються відкритими. Важливо, щоб редакції розробили чіткі політики застосування цього інструменту, адже лише на правовому підґрунті можна забезпечити етичне використання технологій та збереження високих стандартів журналістики.

Перспективи подальших досліджень становить проблема розроблення стратегій адаптації журналістів до нових технологічних умов.

Список бібліографічних посилань

1. Linden C.-G. Decades of Automation in the Newsroom: Why are there still so many jobs in journalism?. *Digital Journalism*. 2016. № 5 (2). P. 123—40.
2. Amponsah P. N. & Atianashie A. M. Navigating the New Frontier: A Comprehensive Review of AI in Journalism. *Advances in Journalism and Communication*. 2024. Vol. 12, № 1. P. 1—17. doi: <https://doi.org/10.4236/ajc.2024.121001>.
3. Turing A. M. Computing machinery and intelligence. *Mind*. 1950. № 59 (236). P. 433—460.
4. McCarthy J., Minsky M., Rochester N., Shannon C. (31 серпня 1955). A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence (англ.), архів оригіналу за 30 вересня 2008, процитовано 16 жовтня 2008. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Історія_штучного_інтелекту#cite_note-78.
5. Beckett C. New Powers, New Responsibilities: A Global Survey of Journalism and Artificial Intelligence. *The London School of Economics and Political Science*. 2019. 111 p. URL: https://www.ansa.it/documents/1583854311829_Ricerca_Journalism_AI.pdf.
6. Caswell D. & Dörr K. Automated Journalism 2.0: Event-driven narratives: From simple descriptions to real stories. *Journalism Practice*. 2017. № 12 (4). P. 477—496. doi: <https://doi.org/10.1080/17512786.2017.1320773>.
7. Ktenidis E. & Veglis A. Algorithmic Journalism — Current Applications and Future Perspectives. *Journal. Media*. 2021. № 2. P. 244—257. doi: <https://doi.org/10.3390/journalmedia2020014>.
8. Linden C.-G. Decades of Automation in the Newsroom: Why are there still so many jobs in journalism?. *Digital Journalism*. 2017. № 5. P. 123—140.
9. Dalen A. van Revisiting the Algorithms Behind the Headlines. How Journalists Respond to Professional Competition of Generative AI. *Journalism Practice*. 2012. № 6. P. 648—658.
10. Шевченко В. Штучний інтелект у медіавиробництві : навч. посіб. Київ : Навчально-науковий інститут журналістики, 2025. 120 с.
11. Noain-Sánchez A. Addressing the impact of artificial intelligence on journalism: the perception of experts, journalists and academics. *Communication y Sociedad*. 2022. № 35 (3). P. 105—121. doi: 10.15581/003.35.3.105-121.
12. Naya Kalfeli P. & Angeli C. The Intersection of AI, Ethics, and Journalism: Greek Journalists' and Academics' Perspectives. *Societies*. 2025. № 15 (2). P. 22.
13. Машкова Я. Українські медіа та штучний інтелект. Як редакції залучають ШІ для створення контенту?. 01.07.2024. *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/ukrayinski-media-ta-shtuchnyj-intelekt-yak-redaktsiyi-zaluchayut-shi-dlya-stvorenniya-kontentu-i62217>.

14. Top 50 news websites in the world: The Hill and AP saw largest growth in February. Press Gazette's analysis of the 50 biggest English-language news websites in the world, updated monthly. *Press Gazette*. URL: https://pressgazette.co.uk/media-audience-and-business-data/media_metrics/most-popular-websites-news-world-monthly-2/.
15. Introducing BloombergGPT, Bloomberg's 50-billion parameter large language model, purpose-built from scratch for finance. 30.03.2023. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/company/press/bloomberggpt-50-billion-parameter-llm-tuned-finance/>.

Viktoriya Shevchenko,

*Dr of Social Communication, Professor,
Educational and Research Institute of Journalism,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

The use of artificial intelligence in the editorial work of global and Ukrainian media

This article explores the role of artificial intelligence (AI) in enhancing journalistic practices and shaping media content. Based on an analysis of the experiences of leading global and Ukrainian media outlets, the author identifies key aspects of professional activity where AI automates work and contributes to improving content quality. The study covers a wide range of AI applications, including automating routine processes, analyzing large volumes of data, creating personalized content, translating materials, and developing AI assistants and chatbots. Particular attention is paid to the ethical aspects of AI use in journalism and the need to develop clear policies regarding its application. The article emphasizes that AI is becoming an important tool that changes approaches to collecting, analyzing, and verifying information, as well as to content creation, and suggests directions for further research in this field.

Keywords: *media; artificial intelligence; content generation; journalism; media content; automation; data analysis; personalization; ethics; editorial policy*

Надійшла до редакції 25.03.2025

Від редакції

Статтю докторки наук із соціальних комунікацій В. Шевченко присвячено аналізу ролі штучного інтелекту (ШІ) у трансформації журналістської діяльності. На основі вивчення досвіду провідних світових (BBC, The New York Times, Reuters тощо) та українських ("Українська правда", Liga.net, "Бабель") медіа авторка виокремлює ключові напрями застосування ШІ: автоматизація рутинних процесів, аналіз даних, створення персоналізованого контенту, переклад, розроблення чат-ботів. Особливу увагу приділено етичним викликам і потребі формування редакційних політик для регулювання аспектів використання ШІ. Авторка наголошує, що ШІ є потужним інструментом, який дає змогу оптимізувати роботу медіа, але водночас його використання потребує відповідального підходу.

Рецензована стаття є обґрунтованим й актуальним дослідженням. На основі теоретичного аналізу з практичними прикладами В. Шевченко майстерно розкриває багатогранну роль ШІ в сучасній журналістиці, що впливає на різні аспекти медіавиробництва. Дослідження базується на широкому спектрі джерел, охоплюючи досвід 12 закордонних і понад 40 українських медіа, що забезпечує репрезентативність висновків.

Перевагою праці є чітка структура: від формулювання завдання до аналізу конкретних кейсів і висновків. Авторка ґрунтовно описує, як

ШІ використовують для автоматизації (розшифровування інтерв'ю, створення аудіоверсій), аналізу даних (виявлення трендів, прогнозування), генерації контенту (заголовки, чернетки) та взаємодії з аудиторією (чат-боти). Окремо варто відзначити увагу В. Шевченко до етичних аспектів, що є критичним у контексті ризиків дезінформації й втрати довіри до медіа.

Водночас доцільно було ґрунтовніше дослідити бар'єри впровадження ШІ в українських медіа, зокрема економічні чи освітні обмеження, які згадано лише побіжно. Варто провести докладний аналіз ризиків, пов'язаних із заміщенням людської праці ШІ, що додало б дискусії більшій збалансованості.

Стаття В. Шевченко є цінним внеском у вивчення впливу ШІ на журналістику. Дослідниця переконливо демонструє, як технології змінюють медіаландшафт, водночас наголошуючи на потребі етичного регулювання. Робота буде корисною для медіафахівців, дослідників і всіх, хто цікавиться майбутнім журналістики. Перспективи подальших досліджень, запропоновані авторкою, відкривають шлях до вивчення особливостей адаптації журналістів до нових технологічних реалій.

Микола Сенченко,

*в. о. директора Книжкової палати України, професор
office@ukrbook.net
<https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>*

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5\(346\).10-15](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5(346).10-15)

УДК 004.773/.774:[323.232+070.16]](477)(045)

Юрій Бондар,кандидат політичних наук,
професор кафедри соціальних
комунікацій ННІЖ КНУ
імені Тараса Шевченка
bondar1960@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8490-6744>**Вячеслав Рябічев,**кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри соціальних
комунікацій ННІЖ КНУ
імені Тараса Шевченка
ryabichev@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8637-4980>**Андрій Рябічев,**здобувач середньої освіти,
ліцей № 155 м. Києва
anryabichev@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0009-0003-6445-9291>

Тренди та пропаганда в соціальних медіа

У статті розглянуто сучасні механізми впливу на аудиторію через соціальні медіа з акцентом на управлінні трендами як інструменті пропаганди в соціальних медіа. Наголошено, що стрімкий розвиток мережових технологій та алгоритмічне опрацювання інформації зумовили перетворення вебплатформи для спілкування користувачів на середовище для таргетованих інформаційних кампаній.

Наведено як давно відомі приклади кібератак і комп'ютерної пропаганди, так і елементи сучасних інформаційних воєн, у яких використовують цифрові технології. Окрему увагу приділено застосуванню штучного інтелекту, за допомогою якого відбувається поширення й перевіреної, й фейкової інформації. Соціальні медіа стають не лише засобом споживання новин і цікавого контенту, а й полем для маніпуляції суспільною свідомістю.

Грунтовно проаналізовано стратегії створення, захоплення та поширення трендів, що дають змогу впливати на сприйняття інформації. Розглянуто конкретні кейси, пов'язані з використанням цифрової пропаганди недержавними й державними акторами, зокрема наведено приклади діяльності Ісламської держави та російських інформаційних кампаній. Констатовано, що контроль над трендами у вебмережах, який здобувають завдяки ретельно скоординованим кампаніям із використанням ботів, є найважливішим інструментом у сучасній інформаційній війні.

Дослідження свідчать про критичну важливість своєчасного розпізнавання й протидії дезінформації. Для збереження довіри до традиційних медіа та ефективної реалізації демократичних процесів слід удосконалювати методи моніторингу й аналізу інформаційного простору. Підсумовано, що здатність управляти трендами в соціальних медіа сьогодні є вирішальним чинником для успішного застосування пропагандистських технологій і підтримання інформаційної безпеки.

Ключові слова: пропаганда; соціальні медіа; тренди; бот-мережі; вплив; інформаційні війни; дезінформація

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток соціальних медіа протягом останнього десятиріччя спричинив їх перетворення на інструмент сучасної інформаційної війни [1]. Державні та недержавні суб'єкти використовують вебплатформи для застосування перевірених часом і новітніх методів пропаганди. Пропагандистські повідомлення поширюють за допомогою наявного наративу з подальшим його посиленням мережею автоматичних облікових записів ботів, щоб змусити алгоритм платформи соціальних мереж розпізнати це повідомлення як актуальну тему.

Примус і переконання й надалі залишаються вирішальними чинниками в інформаційній війні, оскільки дедалі більше країн намагаються проводити операції впливу в середовищі соціальних медіа. Сьогодні кібероперації спрямовані безпосередньо на людей у суспільстві й впливають на їхні погляди, поведінку та довіру до урядів. Супротивники прагнуть контролювати та використовувати механізм трендів у соціальних медіа, щоб дискредитувати державні й приватні установи, провокувати конфлікти на різних рівнях комунікації.

Аналіз досліджень і публікацій. Комп'ютерна пропаганда — це нова форма політичної маніпуляції, яку здійснюють через інтернет. Цей термін об'єднує різноманітні соціомедійні платформи, які маніпулюють громадською думкою [2]. Широкомасштабні кібератаки стали реальністю після крадіжки облікових записів електронної пошти в Yahoo! 2012 р., Sony Studios 2014 р., Управління персоналом уряду США (OPM) 2015 р. Для пересічного користувача ці події, найімовірніше, були не надто зрозумілими, але їх наслідки стали доволі відчутними, зокрема під час виборчих перегонів у США 2016 р.

Зловмисники та цифрові маркетологи керують фабриками фейкових новин, які поширюють дезінформацію, щоб завдати шкоди опонентам чи отримати дохід від рекламних кліків. Політичні партії, уряди та звичайні користувачі в усьому світі використовують ботів — автоматизоване програмне забезпечення, створене для імітації реальних людей, — для поширення потрібних наративів [3; 4]. Можна констатувати появу цифрової дезінформації та цифрових маніпуляцій як нового різновиду пропаганди [5].

Популярні медіа, як-от соціальна мережа Facebook і мікроблог X (колишній Twitter), використовують алгоритм аналізу слів, фраз чи хештегів для створення списку тем, відсортованих за популярністю. Цей список трендів подає найбільш обговорювані теми в конкретний час. Згідно з дослідженням [9], у соціальних мережах актуальна тема приверне увагу великої аудиторії на короткий час і вплине на поточний рейтинг популярних тем, який поширюватимуть серед читачів інтернет-ресурсів. Рейтинг формується відповідно до спеціальних алгоритмів, які визначають поведінку ботів. Ці автоматизовані програмні продукти навчаються та наслідують звичайних користувачів соціальних медіа, щоб маніпулювати громадською думкою на різноманітних платформах і пристроях. Боти маскуються під справжніх людей (наприклад, автоматично генерують відповіді за допомогою штучного інтелекту), а потім використовують середовище соціальних мереж, щоб посилити чи приховати певні політичні повідомлення. Цих "автоматизованих соціальних акторів" можна використовувати для підтримки конкретних політиків і політичних позицій [10].

Отже, комп'ютерна пропаганда є частиною набору сумнівних політичних практик, що використовують нові форми онлайн-війни, відомі як PsyOps (психологічні операції) або InfoOps (інформаційні операції), кінцевою метою яких є маніпуляція інформацією в інтернеті для впливу на думки людей і, зрештою, на їхню поведінку. Маніпулятивний контент і пропаганда є проблемою якості інформації [11]. Зокрема, Facebook і Twitter визнали проблему пропаганди на своїх платформах і від січня 2019 р. до листопада 2020 р. видалили понад 317 тис. сторінок та облікових записів, якими, ймовірно, керували боти [11].

Поведінка споживачів є певною мірою передбачуваною, і соціальні мережі надають простір для охоплення великих верств населення за допомогою жартівливих мемів, креативних відео, ефектних зображень і хештегів або іншого вмісту, а також стратегічних інструментів, які використовують для керування даними та їх аналізу [6]. Платформи соціальних медіа служать інструментами спілкування, завдяки яким користувачі вільно діляться інформацією незалежно від її точності. Пропаганда на цих ресурсах передбачає поширення упередженої чи оманливої інформації, що має на меті вплив на громадську думку, у різних форматах: політичні кампанії, фейкові новини й теорії змови [7].

Мета статті — дослідити сучасні механізми впливу на аудиторію через соціальні медіа,

зосереджуючи увагу на управлінні трендами як інструменті пропаганди в соціальних медіа.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні проаналізовано, як суб'єкти світової політики, зокрема так звана Ісламська держава (ІМ) і РФ, використовують тренди в соціомедійному середовищі та медіа для поширення пропагандистських наративів.

Тренди в соціальних медіа

Керування трендом є відносно новим і дедалі небезпечнішим засобом впливу на аудиторію мережеских платформ. Замість того щоб атакувати військову чи економічну інфраструктуру, достатньо дістати доступ до регулярних потоків онлайн-інформації через соціальні медіа й впливати на спільноти користувачів. Керування трендом — це важливий метод поширення інформації, за допомогою якого можна обрати актуальну тему, наповнити її фейковими новинами й застосовувати як зброю [8].

Еволюція соціальних медіа як інструменту сучасної війни розпочалася приблизно 2012 р. разом із першими широкомасштабними атаками на популярні вебресурси (хоча відлік функціонування цих медіа варто вести від 1995 р., коли набули поширення перші інтернет-магазини та Nokia репрезентувала перший смартфон).

У 2003 р. Т. О'Рейлі оголосив про появу технології Web 2.0 і констатував масову зміну поведінки інтернет-користувачів, які вже не тільки споживали онлайн-інформацію, а й почали поширювати власний контент. Відтоді саме аудиторія почала вирішувати, що є важливим для обговорення, і створювати новини на основі власних думок [9].

З часом традиційні форми медіа поступилися місцем цифровим формам комунікації — соціальна природа людини зумовила створення віртуальних комунікаційних платформ. Різноманітні групи споживачів інформації швидко знайшли способи використати відкритість віртуального простору для пропаганди. Зокрема, три способи допомагають контролювати рівень популярності в соціальних медіа: *поширення трендів, захоплення трендів і створення трендів*.

Перший спосіб відносно простий і потребує найменше ресурсів. Поширення трендів — це прив'язка повідомлення до актуальної теми, що реалізується у формі текстового повідомлення, зображення, мему, хештегу тощо. Захоплення трендів передбачає залучення більшої кількості ресурсів, зокрема підписників, які поширюють повідомлення, або мережі ботів. Поміж трьох методів створення тренду потребує найбільших зусиль.

На вершині ланцюга бот-мережі завжди є невелика головна група, що складається з обліко-

вих записів, контрольованих людьми, з великою кількістю підписників. Нижче в ієрархії перебуває основна група мережі, яку становлять численні боти, тісно пов'язані з головною групою та один з одним. На третьому, найнижчому, рівні — прихильники двох попередніх груп без великої кількості підписників. Облікові записи ботів — це роботи, які автоматично публікують повідомлення на основі набору запрограмованих правил. У 2014 р. соцмережа X підрахувала, що лише 5% акаунтів були ботами, а нині їх кількість перевищує 15% [14]. Деякі облікові записи є "новинними ботами", що лише ретвітять популярні теми. Деякі з облікових записів призначені для рекламних цілей і намагаються отримати дохід за допомогою натискань на посилання. Деякі боти є троями, які пишуть у X, щоб завадити розмові. Ця технологія є найкращим способом впливати на аудиторію за допомогою соціальних медіа. Боти запрограмовані створювати повідомлення через різні проміжки часу (у відповідь на певні слова) або робити ретвіти за вказівкою головної групи. Достатня кількість ботів, які працюють разом, можуть швидко започаткувати тренд чи підтримувати його, але не здатні повністю змінити наратив. Для цього потрібна ефективна операція впливу, поєднання добре скоординованої бот-кампанії з основними елементами пропаганди.

Пропаганда — це системна комунікаційна діяльність із поширення в різний спосіб і різними інформаційно-комунікаційними каналами знань, ідей, поглядів, які можна трактувати як правильні чи хибні (залежно від суб'єкта оцінювання), з метою соціалізації особи та соціуму, що здійснюється свідомо й за певним планом [12]. Пропаганда, зокрема так звані тексти впливу, становить основу поведінкової парадигми і є ґрунтом для можливих маніпуляцій. Ефективність подальшої агітації (яку окремі дослідники пропонують трактувати як різновид активної фази пропаганди) визначально залежить від закладених пропагандою смислів, які стають базисними переконаннями. Аудиторія схильна вірити інформації в соціальних мережах, оскільки користувачі обирають акаунти, які відповідають їхнім думкам. Унаслідок цього створюється так звана бульбашка однодумців, у межах якої інформація циркулює дуже швидко. За достатньої кількості поширень певна соціальна мережева група приймає пропагандистський наратив як факт. Пропаганда умисно пронизує повсякденний досвід, і особа, на яку спрямовано акцентований медіавплив, ніколи повністю не зрозуміє, що ідеї, які вона поділяє, не є цілком її власними.

Пропаганду легше сприймати, якщо вся аудиторія навколо споживача відчуває однакові емоції стосовно певної теми. Інакше кажучи, пропаганда створює середовище, в якому розум спрощує розв'язання проблем, покладаючись на швидкодоступні дані. Кількість, актуальність і регулярність отримання інформації мають більший пропагандистський ефект, аніж її точність [13]. Розум краще споживає найновішу чи останню інформацію тільки тому, що її легше запам'ятати. Керування трендом дає змогу сучасній пропагандистській моделі створювати інформаційний тунель для поширення неправдивих наративів у будь-який час, що розширює простір фейкових новин.

Соціальні медіа — це набір онлайн-технологій, завдяки яким користувачі поширюють власний контент [9]. Більшість сучасних читачів споживає новини з мобільних пристроїв, віддаючи перевагу онлайн-джерелам. Звісно, користувач обирає те, якому довіряє найбільше. У міру того, як використання соціальних медіа набуває дедалі більшого поширення, користувачі об'єднуються в певні групи й споживають новини майже винятково з однодумцями. За допомогою соціальних мереж і пропаганди люди охоче вірять тому, що відповідає їхньому світогляду. Після встановлення довіри до джерела користувач починає сприймати його як експерта з широкого кола питань, навіть якщо вони не пов'язані зі сферою первісно сприйнятого досвіду [15].

Поширення пропагандистських повідомлень, які спираються на неперевірені онлайн-джерела, створює можливість проникнення сфальсифікованих новин у мейнстрим суспільної свідомості. Дезінформація спричиняє серйозну критику у світі, до того ж багато користувачів вважають будь-які погляди, протилежні своїм, фейковими. Насправді фейкові новини складаються з більш ніж суто поганих заголовків чи історій з неперевіреного джерела — це особлива форма пропаганди, що використовує неправдиву історію, замасковану під новину. Наприклад, деякі фейкові новини під час президентських перегонів у США 2016 р. дістали більше поширень, ніж традиційні основні джерела інформації від авторитетних медіа [16].

Один із головних принципів пропаганди полягає в тому, що повідомлення має резонувати з цільовою аудиторією. Коли користувач отримує інформацію, що відповідає його переконанням, упевненість підтверджується — і він приймає пропаганду. Якщо повідомлення не відповідає переконанням комуніката, він може відхилити запропонований наратив, водночас достатньо великий обсяг інформації здатний спровокувати

певні сумніви у свідомості. З часом пропагандистські матеріали починають видаватися правдоподібними. Цей ефект посилюється, коли фейкові новини повідомляють традиційні медіа, які орієнтуються на соціальні мережі для пошуку новин.

Отже, керування трендом дає змогу сучасній пропагандистській моделі створювати інформаційний тунель і поширювати неправдиві наративи в будь-який час. Популярні матеріали створюють ілюзію реальності, інколи про них повідомляють навіть професійні журналісти. Оскільки у наш час дезінформація поширюється надто стрімко, сприйняття чуток, у поєднанні зі швидкістю та обсягом нових неправдивих наративів у соціальних медіа, спричиняє хвилю фейкових новин. Користувач може прочитати пропагандистське повідомлення, погодитися, що воно в тренді, але не повірити в його зміст. Він, найімовірніше, звернеться до надійного джерела новин і перевірить їх достовірність. Тому важливо, щоб сучасні журналісти вчасно критично реагували й спростовували фейки, контролюючи певний тренд.

Соціальні медіа й інформаційні війни

Розглянемо два відомі факти поширення пропагандистських матеріалів та дезінформації у вебсередовищі на прикладах діяльності Ісламської держави та РФ.

Використання ІД соціальних медіа з маніпулятивною метою є зразком поєднання різних методів пропаганди, які допомагають вербуванню нових прибічників, підвищенню впізнаваності бренду та поширенню терору якнайменшими зусиллями. Ісламська держава створила для світу дуже специфічний образ, який по-різному впливає на споживача залежно від переконань. Для прихильників ІД повідомлення демонстрували силу та міць, тоді як для супротивників були гротескними й жахливими. Інакше кажучи, незалежно від того, який контент ІД розміщувала в соціальних мережах, результат зазвичай був виграшним, оскільки одне й те саме повідомлення було спрямовано на дві різні групи. Посилення впливу цієї інформації через створення трендів у Х гарантовано привертало додаткову увагу, щойно твіт потрапляв у рейтинги популярності. У такий спосіб ІД використовувала відносно невелику кількість користувачів мікроблогу, щоб створювати ілюзію сили. Розширення охоплення одного твіту чи хештегу відбувалося через низку ретвітів за допомогою ботів і випадкових користувачів. Фактично ІД створила модель діяльності для будь-якої недержавної групи, що намагається використовувати соціальні мережі для пропаганди.

У 2016 р., коли Ісламська держава посплугувалася соціальними медіа як зброєю, РФ застосовувала їх, аби втрутитися в президентські вибори у Сполучених Штатах [16]. Ці інформаційні кампанії мали насамперед не викликати прихильність і довіру до РФ, а змусити аудиторію нікому не вірити, адже довірливими, наївними, несвідомими користувачами без критичного мислення легше маніпулювати.

Наприклад, для дискредитації Г. Клінтон було використано наратив про вкрадені електронні листи голови її виборчої компанії. Хоча в листуванні не виявили нічого кримінального, тренд став потужним. По-перше, відбулася підміна понять — і замість листів почали обговорювати використання кандидаткою приватного сервера електронної пошти, коли вона обіймала посаду держсекретарки, причому сервер жодного разу не виходив з ладу. По-друге, проблеми з листами з рутинних перетворили на скандальні. По-третє, відбувалася дискредитація мейнстрімових медіа, які намагалися об'єктивно розібратися в питанні. Отже, тренд електронних листів вийшов за межі соціальних мереж і став достатньо сенсаційним, аби потрапити в традиційні медіа, що додало довіри фейковим новинам і пов'язаним із ними теоріям змови проти Д. Трампа. Публікація електронних листів стала піком російського контролю над трендами під час виборів 2016 р. Майже щодня нова партія вкрадених електронних листів потрапляла в популярні медіа.

Після виборів 2016 р. дисонансними видавалися два показники: 2,8 мільйона та 80 тисяч: Г. Клінтон виграла всенародне голосування з перевагою у 2,8 млн голосів, але переміг на виборах Д. Трамп, набравши трохи більше ніж 80 тис. голосів у трьох ключових штатах. Можна стверджувати, що Г. Клінтон судилося програти через недосконалу американську виборчу систему, але важко заперечувати факт впливу російської інформаційної кампанії.

Не завжди такі методи сприяють успіху. У травні 2017 р. 9 Гб електронної пошти, викрадених у кандидата в президенти Франції Е. Макрона, було оприлюднено в інтернеті, проте місцевим журналістам вдалося нейтралізувати вплив ботів. Французька преса не висвітлювала змісту листів і, не довіряючи викраденій інформації, зосередилася на операції з хакерства та впливу.

Висновки. Практика використання фейкових повідомлень і новин для пропагандистського впливу й маніпуляцій, відома здавна. Залучення соціальних мереж спрощує поширення такого контенту як для державних, так і для недержавних організацій. Сучасні засоби та можливості

пропаганди активно застосовують під час інформаційних кампаній, у політичній боротьбі, для підготовки й ведення воєнних дій.

Власники соціальних медіа докладають зусиль до боротьби з їх зловмисним використанням. Зокрема, Facebook був в авангарді технологічних компаній, які дбали про підвищення обізнаності аудиторії щодо фейкових новин і

налагодили алгоритм видалення посилань. Одночасно й X почав видаляти підозрілі тренди через кілька хвилин після зростання їх популярності. Заходи з протидії дезінформації, до яких вдаються Facebook і X, важливі для стримування майбутніх війн в інформаційній сфері. Останні світові події підтверджують висновок, що той, хто контролює тренд, зрештою, контролює волю людей.

Список бібліографічних посилань

1. Рябічев В. Л. Особливості соціальних медіа. *Актуальні питання масової комунікації*. 2013. № 14. С. 60—62.
2. Woolley S. C., Philip N. Howard (eds.). *Computational Propaganda: Political Parties, Politicians, and Political Manipulation on Social Media*, Oxford Studies in Digital Politics. New York, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190931407.001.0001>.
3. Woolley S. C. Automating Power: Social Bot Interference in Global Politics. *First Monday*. 2016. № 21 (4). URL: <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/6161>.
4. Gallacher J., Kaminska M., Kollanyi B., Yasseri T., Howard P. N. Social Media and News Sources during the 2017 UK General Election. URL: <http://comprop.oii.ox.ac.uk/>.
5. Kornieiev V., Ryabichev V., Glushkova T. Fake news and content manipulation under russian information aggression. *Przegląd Strategiczny*. 2022. № 15. P. 187—209.
6. Quesenberry K. A. *Social Media Strategy: Marketing, Advertising, and Public Relations in the Consumer Revolution*. Lanham, MD : Rowman & Littlefield, 2021. 376 p.
7. Khanday A. M. U. D., Wani M. A., Rabani S. T., Khan Q. R., Abd El-Latif A. A. HAPI: An efficient hybrid feature engineering-based approach for propaganda identification in social media. *PLoS ONE*. 2024. № 19 (7). DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0302583>.
8. Cadwalladr C., Mercer R. The Big Data Billionaire Waging War on the Mainstream. 26.02.2017. *Media. Guardian*, URL: <https://www.theguardian.com/politics/2017/feb/26/robert-mercero-breitbart-war-on-media-steve-bannon-donald-trump-nigel-farage>.
9. Рябічев В. Л., Артющик А. А., Рябічева О. В. Тенденції розвитку соціальних медіа в Україні в 2014 році. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2015. № 58. С. 153—159.
10. Abokhodair N., Yoo D., McDonald D. W. Dissecting a Social Botnet: Growth, Content and Influence in Twitter. In *Proceedings of the 18th ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing* New York. New York : ACM, 2015, pp. 839—851. DOI: <https://doi.org/10.1145/2675133.2675208>.
11. Moravec P. L., Collis A., Wolczynski N. Countering State-Controlled Media Propaganda Through Labeling: Evidence from Facebook. *Information Systems Research*. 2024. № 35 (3). P. 1435—1447. DOI: <https://doi.org/10.1287/isre.2022.0305>.
12. Bondar Yu. V. War and propaganda. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023, 200 p. DOI: <https://doi.org/10.51587/9798-9866-95938-2023-05>.
13. Kahneman D. *Thinking, fast and slow* (1. ed.). New York : Farrar, Straus and Giroux, 2011. 512 p.
14. Lubben A. Twitter's Users Are 15 Percent Robot, but That's Not Necessarily a Bad Thing. 12.03.2017. *VICE News*. URL: <https://news.vice.com/story/twitters-users-are-15-percent-robot-but-thats-not-necessarily-a-bad-thing>.
15. Jowett G., O'Donnell V. (2015). *Propaganda & persuasion*. Sixth edition. SAGE Publications, Inc, 2014. 480 p.
16. Радіо Свобода Twitter і Facebook заблокували облікові записи окремих ресурсів через фейки про вибори у США. 4.11.2020. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sotsmerezhi-vybory-us- blokuvannia/30929469.html>.

Yurii Bondar,
PhD of Political Sciences,
Professor of the Department of Social
Communications,
Educational and Research Institute
of Journalism,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Vyacheslav Ryabichev,
PhD of Phys&Math,
Associate Professor of the Department
of Social Communications,
Educational and Research Institute
of Journalism,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Andriy Ryabichev,
Secondary Education Student,
lyceum No. 155 in Kyiv

Trends and propaganda in social media

This study examines modern mechanisms of influence through social media, focusing on trend management as a tool of propaganda within these platforms. The rapid development of network technologies and the algorithmic processing of information have transformed web-based communication into an environment for targeted information campaigns.

The study presents both long-known examples of cyberattacks and computer propaganda, as well as elements of modern information warfare that utilize digital technologies. Special attention is given to the application of artificial intelligence, which facilitates the rapid dissemination of both information and disinformation. Social media is evolving into an arena not only for consuming news and engaging content but also for manipulating public consciousness.

The authors provide a detailed analysis of strategies for creating, capturing, and disseminating trends that influence how information is perceived. Specific cases related to the use of digital propaganda by both non-state and state actors are examined, including examples from the activities of the Islamic State and Russian information campaigns. Control over trends in web networks — achieved through meticulously coordinated bot campaigns — is identified as a crucial tool in modern information warfare.

The research underscores the critical importance of timely detection and counteraction of disinformation. To maintain trust in traditional media and ensure the effective functioning of democratic processes, it is essential to refine methods for monitoring and analyzing the information space. This work emphasizes that the ability to manage trends in social media today is a decisive factor for the successful application of propaganda technologies and the maintenance of information security.

Keywords: propaganda; social media; trends; bot networks; influence; information wars; disinformation

Надійшла до редакції 7.05.2025

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5\(346\).15-20](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5(346).15-20)

УДК 316.774:81'373]-028(477)(045)

Любов Башманівська,

кандидатка педагогічних наук,

доцентка Житомирського державного університету

імені Івана Франка

lyubov_andreevna11@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-3528-2864>

Особливості медіатексту в сучасному інформаційному просторі

У статті розглянуто специфіку використання медіатексту в умовах сучасного інформаційного простору, визначено його основні характеристики, функції та специфіку впливу на масову комунікацію.

Проаналізовано процеси трансформації медіатексту, зумовленої розвитком цифрових технологій; визначено його стилістичні особливості, що поєднують поліфункціональність, інтерактивність, візуалізацію, гібридизацію жанрів, динамічність і мобільність.

Констатовано, що нині наявні виклики, пов'язані з достовірністю та якістю інформації, які зумовлюють потребу формування критичного мислення й медіаграмотності у користувачів.

Підсумовано, що медіатекст у сучасному інформаційному просторі — це багатовимірний феномен, котрий змінюється під впливом комунікаційних потреб суспільства й технологічних інновацій. Особливості медіатексту потребують від споживачів інформації здатності не тільки швидко опрацьовувати контент, а й критично його оцінювати.

Ключові слова: медіатекст; сучасний інформаційний простір; мова; стилістика; маніпуляція; трансформація; цифрові технології; медіаграмотність

Постановка проблеми. Медіатекст у сучасному інформаційному просторі відіграє особливу роль — інформує й надає оцінку фактам і подіям, що є цілеспрямованою комунікативною діяльністю. Масштабні зміни, пов'язані з постійним розвитком можливостей масової комунікації, не лише впливають на умови життя, спосіб мислення, систему сприйняття інформації сучасної людини, а й зумовлюють суттєві трансформації в інформаційному суспільстві. Вагоме місце посідають медіа й у динаміці мовних процесів, оскільки саме медіатексти є однією з найпоширеніших форм функціонування мови [11].

Вважаємо актуальною проблему дослідження особливостей медіатексту в сучасному інформаційному просторі як багатофункціонального явища, що впливає майже на всі сфери життя людини й суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Медіатекст як ключове поняття медіалінгвістики, його сутність,

типи, основні категорії досліджували О. Ачилова, Н. Бондаренко, І. Демешко, Н. Зражевська, В. Іващенко, І. Лобачова, Л. Кардаш, Е. Кривка, К. Курган, Л. Овсієнко, І. Регушевська, О. Руда, Р. Савчук, Д. Сизонов, Т. Тухтарова, О. Четверікова, Г. Шаповалова, М. Яцимірська та ін. Науковці наголошують, що медіатекст у сучасному інформаційному просторі має важливе значення для ефективної комунікації, впливає на масову свідомість і формує суспільну думку, а його специфіку зумовлює стрімкий розвиток цифрових технологій, зміни у використанні інформації та мультимедійність контенту.

Дослідники акцентують на тому, що медіатекст є твором масової інформаційної діяльності й масової комунікації, його суть полягає в конкретній інформації, вираженій мовленням із метою впливу на громадську думку й переконання. Зокрема, Л. Овсієнко вважає, що медіатекст — це складна динамічна одиниця вищого

рівня, за допомогою якої відбувається спілкування у сфері масової комунікації, забезпечується функціонування й постійний розвиток медіакультури як системи [6].

Медіатекст у контексті наукової комунікації досліджує І. Лобачова, зосереджуючи увагу на особливостях роботи з ним для реалізації наукової комунікації. Авторка уточнює зміст поняття "медіатекст", що перебуває під впливом постійного розвитку інформаційних технологій, визначає методи вивчення медіатекстів: контент-аналіз, медіалінгвістичний, дискурсивний, когнітивний і лінгвокультурологічний аналіз, критична лінгвістика [5]. Учена вважає, що знання сучасних медіатекстів допомагає фахівцям у різних галузях знань швидко орієнтуватися в інформаційному просторі, а також конструктивно здійснювати наукову комунікацію, що сприяє досягненню позитивних результатів.

Мета статті — дослідити специфіку медіатексту в умовах сучасного інформаційного простору; визначити його основні характеристики, функції та особливості впливу на масову комунікацію; проаналізувати аспекти трансформації медіатексту, зумовленої розвитком цифрових технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному глобалізованому світі медіатекст відіграє вагомий роль у формуванні громадської думки й поширенні знань. На його характерні особливості впливають технологічні досягнення та зміни у сприйнятті інформації сучасними реципієнтами.

Термін "медіатекст", що виник в англомовній науковій літературі наприкінці ХХ ст., швидко поширився в національних медіадискурсах. У загальному розумінні медіатекст трактується як динамічну складну одиницю, за допомогою якої здійснюється мовне спілкування у сфері масових комунікацій. На думку Д. Сизонова, медіатекст є різновидом тексту, що розрахований на масову аудиторію, характеризується поєднанням вербальних і медійних одиниць, особливим типом автора, має виражену прагматичну спрямованість [9, с. 292]. Медіатекст об'єднує такі поняття, як газетна стаття, радіопередача, телевізійні новини, інтернет-реклама та інші види медіапродукції.

Серед основних категорій медіатексту Л. Овсієнко виокремлює медійність (наявність медійних ознак, які суттєво впливають на лінгвоформатні особливості тексту); масовість (масова аудиторія); інтегративність чи полікодовість (уся інформація в медіа має коди, що впливають на сприйняття й розуміння); відкритість (медіатекст є відкритою структурою для багатьох інтерпретацій) [6].

Дослідниця Т. Тухтарова розглядає медіатекст у трьох аспектах: як текст "в універсальному, класичному значенні"; як унікальний тип тексту, на відміну від текстів інших сфер спілкування; як сукупний продукт масової комунікації — тексти журналістики, реклами й PR, кожен з яких має специфічні характеристики [10].

До основних характеристик сучасного медіатексту, на нашу думку, належать *поліфункціональність, інтерактивність, гіпертекстуальність, візуалізація, адаптивність до різних платформ, динамічність, мобільність*, які розглянемо докладніше.

Поліфункціональність є важливою характеристикою медіатексту, оскільки він може виконувати інформативну, освітню, пропагандистську, рекламну та розважальну функції. Складником медіатексту також є гібридизація жанрів, коли традиційні форми текстів поєднуються з новими медійними форматами, зокрема подкастами, відеоблогами, інтерактивними статтями тощо.

Характерною особливістю медіатексту в сучасному інформаційному просторі є *інтерактивність*, що надає користувачам змогу не тільки споживати контент, а й впливати на його зміст і форму, брати активну участь у його створенні та обговоренні. Соціальні мережі, блоги й форуми сприяють формуванню конвергентної журналістики, у якій кожен користувач може стати джерелом інформації. Завдяки цифровим технологіям медійний текст передбачає активні дії аудиторії (гіперпосилання, коментарі), що підвищує рівень залучення користувачів, які беруть участь в опитуваннях, залишають коментарі, діляться матеріалами в соціальних мережах. Завдяки цьому відбувається зворотний зв'язок між автором та аудиторією.

Про інтерактивність медіатекстів як можливість синхронного зворотного зв'язку зауважує Н. Бондаренко. Серед специфічних характеристик медіатексту авторка виокремлює сучасність, життєву значущість, орієнтування на потреби цільової аудиторії, а також багатовимірність і гіпертекстуальність [1, с. 20]. Дослідниця характеризує функції, ознаки й різновиди медіатексту як міждисциплінарного феномена, пропонує методику роботи з медіатекстами з огляду на їх специфіку.

Однією з основних характеристик сучасного медіатексту є *гіпертекстуальність*, адже медійні тексти в цифровому середовищі зазвичай мають нелінійну структуру, що допомагає читачам обирати шляхи сприйняття інформації, використовуючи систему покликань і доповнюючи зміст новими матеріалами. У сучасному інформаційному просторі опція гіпертекстуальності надзвичайно важлива, оскільки дає змогу створювати складні й багаторівневі інформаційні структури.

Медіатекст в епоху цифрових технологій відзначається *візуалізацією* інформації. Текст часто доповнюють фото, відео, графіки та інфографіка, що спрощує його сприйняття й підвищує привабливість. Це призводить до скорочення текстової частини й збільшення ролі візуального контенту в комунікації. Завдяки цьому складну інформацію можна подати в зрозумілій і доступній формі, що спрощує її засвоєння. Використовуючи відео, меми, візуальні матеріали, працівники медіа можуть ефективніше передавати ідеї в доступній формі, привертати й утримувати увагу аудиторії.

Роль мультимедійності в сучасних медіатекстах особливо важлива. Через використання зображень, графіків, гіперпосилань тощо медіатекст стає інтерактивним, більш зрозумілим і привабливим, що не тільки розширює можливості передавання інформації, а й впливає на стилістику, увиразнюючи головні аспекти чи створюючи додатковий контекст. Останнім часом медіатексти комбінують з аудіальними, візуальними чи інтерактивними елементами. Наприклад, у новинних статтях можуть використовувати інтерактивні карти чи інфографіку, що допомагає ефективніше подавати інформацію й залучати одночасно кілька каналів сприйняття. Зокрема, новинні ресурси інколи застосовують не тільки текстовий опис подій, а й інфографіку, відеосюжети, інтерактивні елементи для глибшого розуміння конкретної теми.

Вагомою характеристикою медіатексту є *адаптивність до різних платформ*. Інформація має бути зручною для сприйняття і на мобільних пристроях, і на стаціонарних комп'ютерах. Це впливає на оформлення й структуру тексту, його інтерактивні можливості, адже різні платформи мають різну специфіку споживання контенту й технічні вимоги.

Медіатекст у цифровому середовищі характеризується також *динамічністю й мобільністю*. У сучасному медіапросторі інформація швидко оновлюється й адаптується до актуальних подій, що потребує гнучкості й актуальності від медіатекстів. В умовах перевантаження інформацією аудиторія надає перевагу лаконічним і стислим повідомленням, що спонукає медіа адаптувати контент під формат кліпового мислення.

Важливою особливістю сучасних медіатекстів є *маніпулятивний потенціал*. Використання технік пропаганди дає змогу впливати на свідомість людей і підштовхувати їх до дій, що відповідають інтересам автора медіатексту. Потужним інструментом маніпулювання є мова. Серед основних мовних засобів маніпулятивного впливу О. Руда виокремлює оцінну лексику, метафори, метоні-

мію, порівняння, антитези, іронію, жарти, ідіоми, прислів'я й приказки, мовну гру тощо [7, с. 180]. В. Іващенко вважає, що маніпулятивна стратегія має дві комунікативні мети: прагнення забезпечити потреби адресанта як суб'єкта маніпулятивного впливу й використати потреби адресата, що вимагає вибудовування певної мовленнєвої стратегії (поведінки) маніпулятора [3, с. 96]. Дослідник наголошує, що засоби маніпулятивного впливу — це виразні маркери, які на рівні різних знакових систем (вербальних і невербальних) сигналізують про маніпуляції в медіакомунікативній взаємодії [3, с. 103].

Вирішальним чинником для збереження об'єктивності та здорового інформаційного простору є критичне мислення аудиторії. Пропаганда, маніпуляції та поширення фейкових новин ускладнюють процес критичного сприйняття контенту, тому важливим викликом залишається проблема достовірності інформації. Зростає значення медіаграмотності, покликаної допомогти реципієнтам аналізувати джерела, перевіряти факти та виробляти усвідомлене ставлення до інформації.

На медіатекстах як основі формування медіаграмотності наголошує К. Курган, акцентуючи, що медіаосвіта є інноваційною інформаційною технологією навчання. Автор пропонує широкий спектр медіаосвітніх технологій (пресолінгводидактика, кінодидактика, теледидактика, мультимедіадидактика), вважаючи, що медіатексти як основний засіб її формування мають бути інтегровані в навчально-виховний процес ЗВО й віддзеркалювати різноманіття сучасних інформаційних потоків. К. Курган вважає, що використовуючи тексти сучасної медіакультури в процесі викладання філологічних дисциплін, варто орієнтуватися на типологію медіатекстів, зокрема авторські / колегіальні; за формою створення й відтворення; за каналом поширення — друковані медіа, радіо- чи телетексти, інтернет-тексти; інформаційні / аналітичні / художньо-публіцистичні / рекламні [4].

Отже, сучасний медіатекст — інтерактивний, динамічний, багатофункціональний, активно взаємодіє з аудиторією, поєднує різні формати комунікації, адаптується до змін в інформаційному просторі. Особливості медіатексту зумовлюють нові підходи до аналізу інформації, її створення та поширення, роблять цей продукт масової інформаційної діяльності головною ланкою у сфері масових комунікацій.

Аналізуючи особливості медіатексту, приділимо увагу детермінологізації спеціальної лексики, характерної для мови сучасних медіатекстів, яка спричинена підвищеною увагою до політико-

економічних подій у державі й впливає на активне використання термінологічних слів. Широко вживаються, наприклад, суспільно-політичні терміни: *імпічмент, парламент, олігарх* та ін.; економічні: *бартер, акція, патент, субсидія* тощо; спортивні: *раунд, тайм-аут, аутсайдер*. Останнім часом збагатилося лексика, що стосується війни: *байрактар, джавелін, хаймарс, арта, бандеромобіль, авіатроця, задвохсити, донатити* тощо.

Стилістичним засобом експресії в медіатекстах є переносне вживання слів, зокрема метафора, котра в публіцистиці виконує функції передавання інформації, номінації, впливу на емоції, естетичну. Інколи метафоричного переосмислення в мові медіа зазнають економічні терміни: *сальдо політичної довіри виборців, дефолт слів*; медичні: *санація влади, громадська амнезія*; спортивні: *парламентський регбі, політичний футбол*.

Більшого емоційно-експресивного ефекту від медіатексту досягають завдяки фразеологізмам, котрі в масовій комунікації слугують індикаторами поточних подій. Фразеологія також віддзеркалює нові явища, що виникають у культурній свідомості, наприклад, через російсько-українську війну з'явилися нові стійкі словосполучення: *Добрий вечір, ми з України!, йти за російським кораблем, батальйон "Монако", жест доброї волі, концерт Кобзона* тощо.

На думку І. Демешко, аналіз медіатексту як комунікаційного продукту, авторської позиції та стилю сприяє виявленню лексико-словотвірних інновацій, специфіки онімів, відантропонімних і відойконімних похідних [2]. Цікаве дослідження провів Р. Савчук, проаналізувавши стилістичні засоби як психолінгвістичний чинник привернення уваги реципієнта до прочитання сучасного медіатексту й довівши, що стилістично марковані медіазаголовки концентрують увагу респондентів і мотивують до ознайомлення з текстом [8, с. 161].

У контексті пропонованої статті варто виокремити функції медіатексту в сучасному інформаційному просторі, які визначають його роль у суспільстві та вплив на аудиторію. Медіакомунікація сьогодення виходить за межі традиційного інформування й поєднує елементи впливу та маніпуляції, а також розваги, виховання й інтеграції. Медіатекст виконує важливі функції, серед яких — *інформаційна, комунікативна, переконувальна, освітня, інтегративна, естетична, розважальна, маніпулятивна* тощо.

Інформаційна функція полягає в передаванні достовірної, зрозумілої й актуальної інформації аудиторії. Сучасний медіатекст має відповідати стандартам об'єктивності, бути чітким і структурованим. Мас-медійні матеріали, аналітичні

огляди й репортажі, новинні статті забезпечують споживачів фактами щодо подій, явищ і процесів.

У сучасному суспільстві медіатексти є засобом комунікації різних соціальних груп, спільнот і культур, тобто виконують *комунікативну* функцію, сприяють взаємодії аудиторії та авторів контенту, поширюють ідеї, створюють суспільний дискурс. У цифровому просторі ця функція реалізується через соціальні мережі, блоги й форуми, що дає змогу аудиторії не лише сприймати конкретну інформацію, а й висловлювати власні погляди.

Важлива й *переконувальна* функція, що впливає на переконання аудиторії. Вона характерна для аналітичних і публіцистичних статей, рекламних повідомлень тощо. Цю функцію реалізують через емоційне забарвлення, логічні аргументи, звернення до авторитетів і використання риторичних прийомів.

Медіатексти виконують вагомую роль у популяризації науки, культури, соціальних цінностей, поширенні знань, тому їм притаманна *освітня* функція. Вона набуває ключового значення в контексті цифрової трансформації освіти, коли доступ до якісного контенту є важливим чинником розвитку суспільства й особистості зокрема. Це стосується освітніх програм, науково-популярних статей, блогів, інтерв'ю з експертами та мультимедійних лекцій.

Варто приділити увагу й *розважальній* функції медіатекстів, адже однією з причин, чому люди споживають медійний контент, є розвага: блоги та соціальні мережі, серіали, комедійні шоу наповнюють дозвілля, допомагають зняти стрес і відчутти позитивні емоції.

Значущий аспект *регулятивної* функції полягає в тому, що медіатексти можуть формувати певні цінності, соціальні норми й поведінкові моделі. Саме через мас-медіа аудиторія дістає уявлення про правові аспекти, етику, мораль і соціальні ролі. Наприклад, на суспільну поведінку впливають кампанії, що популяризують здоровий спосіб життя, гендерну рівність чи екологічну свідомість.

Сучасні медіатексти, зокрема фоторепортажі, документальні стрічки, журнальні статті тощо, виконують *естетичну* функцію. Окрім трансляції інформації, вони формують почуття прекрасного, розвивають естетичний і художній смак, емоційно впливають на аудиторію.

Виокремимо *маніпулятивну* та *пропагандистську* функції, оскільки нині медійні тексти використовують як засоби маніпуляції громадською думкою. Це може стосуватися не тільки політичної пропаганди, а й агітаційних матеріалів, комерційної реклами, PR-кампаній тощо.

Н. Бондаренко зауважує, що, окрім зазначених, медіатексти реалізують *мотиваційну, евристичну, аксіологічну, онтологічну* та інші функції [1, с. 15].

Отже, медійні тексти — це багатфункціональне явище, що впливає майже на всі сфери життя людини й суспільства. Функції медіатекстів взаємопов'язані й виявляються одночасно в різних форматах і жанрах. В епоху розвитку цифрових технологій роль цих медіапродуктів особливо вагома, адже вони визначають не лише спосіб здобуття інформації, а й структуру інформаційного простору сучасності. Медіаграмотність і критичне мислення є обов'язковими навичками для сприйняття й аналізу медійних текстів у сучасному світі.

Розглядаючи особливості медіатекстів, значимо, що одним із ключових аспектів є їх трансформація під впливом цифрових технологій. Цифровізація зумовила зміну форматів і способів створення, поширення та споживання медійних текстів. Друковані медіа поступово витісняються цифровими форматами, як-от мультимедійні платформи, соціальні мережі, онлайн-видання, блоги тощо. Ці види комунікації дають користувачам змогу переходити за покликаннями й формувати власну інформаційну траєкторію. Окрім того, епоха цифровізації сприяла конвергенції медіа, коли аудіо, відео, текст, зображення об'єднано в єдиному мультимедійному просторі, що підвищує інтерактивність і залученість аудиторії. До того ж змінюється спосіб створення та споживання медійних текстів: автоматизовані системи аналізують уподобання аудиторії та пропонують контент відповідно до її інтересів. Цифрові технології також сприяють розвитку нових форматів текстів медіа, як-от відеоблоги, подкасти, сторителінг у соціальних мережах тощо, розширюючи можливості комунікації та впливу на аудиторію.

Окрім зазначених змін, сучасні цифрові технології також впливають на природу створення медіатекстів. Завдяки розвитку автоматизованих редакторських систем, штучного інтелекту частину контенту доповнюють і створюють машини. Окрім текстових матеріалів, це стосується також візуального й аудіоконтенту, зокрема генерування статей, синтезування голосу, створення відео чи зображення. Ці технології спрощують виробництво контенту, впливають на його доступність,

оперативність, швидкість. Відбуваються зміни й у структурі медіатекстів. Наразі виразна тенденція до спрощення й скорочення інформації, бо сучасна аудиторія здебільшого споживає контент поверхово, через що набули популярності короткі формати: сториз, твіти, інтерактивні візуальні матеріали тощо, здатні лаконічно й змістовно передати суть повідомлення. Також набуває популярності візуалізація даних, оскільки інтерактивні карти, графіки, інфографіка допомагають краще й швидше сприймати складну інформацію.

Важливим аспектом трансформації медіатексту є зростання ролі користувацького контенту. Завдяки мобільним пристроям і доступним інструментам створення медіа будь-який споживач інформації може стати її творцем — автором чи блогером. Цей чинник, хоч і сприяє демократизації інформаційного простору, зумовлює проблему медіаграмотності, оскільки значний обсяг маніпулятивного й неперевіреного контенту ускладнює можливість відокремити правдиву інформацію від дезінформації. Медіатексти в епоху цифрових технологій змінюються, стають більш доступними, інтерактивними й персоналізованими, хоч і породжують виклики, пов'язані з критичним мисленням, достовірністю даних та інформаційною безпекою аудиторії.

Висновки. Сучасний медіатекст — складне й багаторівневе явище. Його вирізняють певні особливості, що поєднують поліфункціональність, інтерактивність, візуалізацію, гібридизацію жанрів, динамічність і мобільність. На розвиток медіатексту впливають цифрові технології та зміни в поведінці аудиторії. Водночас наявні виклики, пов'язані з достовірністю та якістю інформації, що зумовлюють потребу формування критичного мислення та медіаграмотності користувачів. Медіатекст у сучасному інформаційному просторі — багатовимірний феномен, що змінюється під впливом комунікаційних запитів суспільства й технологічних інновацій; його особливості потребують від споживачів інформації вміння не тільки швидко опрацьовувати контент, а й критично його оцінювати.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні мовних і стилістичних особливостей медіатекстів, зокрема дослідження мовних засобів, котрі застосовують у медіа для впливу на емоції аудиторії, а також стилістичних прийомів залучення уваги реципієнтів.

Список бібліографічних посилань

1. Бондаренко Н. Медіатекст як ресурс осучаснення й збагачення змісту підручника української мови. *Проблеми сучасного підручника*. 2021. Випуск 27. С. 15—25.
2. Демешко І. Лексико-словотвірні інновації в медіадискурсі періоду війни. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2023. № 205. С. 58—63. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-205-8> (дата звернення: 15.12.2024).

3. Івашченко В. Л. Сучасні медіакомунікативні технології : навч. посіб. Київ, 2021. 192 с.
4. Курган К. С. Типологія медіатекстів як основа формування медіаграмотності студентів. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3014>.
5. Лобачова І. Медіатекст у контексті наукової комунікації. 2022. <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/275164/270267> (дата звернення: 11.01.2025).
6. Овсієнко Л. Проблема визначення сутності медіатексту в науковому полі лінгвістики й лінгводидактики. URL: <https://ehsupir.uhsp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c6a9ddaa-c3d5-4f61-a1d9-f3dffcdba9e4/content> (дата звернення: 20.12.2024).
7. Руда О. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі : монографія. Київ, 2012. 232 с.
8. Савчук Р. Стилістичні засоби у заголовках сучасних медіатекстів: психолінгвістичний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 34. Т. 4. С. 161—170.
9. Сизонов Д. Ю. Медіатекст та медіадискурс у сучасному медійному просторі. *Studia Linguistica*. 2013. Випуск 7. С. 289—292.
10. Тухтарова Т. Медіатекст: поняття, його обсяг і межі. URL: http://tuhtarova43.blogspot.com/2015/10/blog-post_75.html (дата звернення: 09.02.2025).
11. Хорошун О. О. Дискурс засобів масової інформації: характерні особливості. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. 2014. № 6. С. 160—163.

Liubov Bashmanivska,

*PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor
of Zhytomyr Ivan Franko State University*

Characteristics of media texts in the contemporary information environment

The article examines the specifics of media texts in the contemporary information environment, identifying their key characteristics, functions, and impact on mass communication.

It analyzes the transformation of media texts under the influence of digital technologies and highlights certain stylistic features.

The study emphasizes that media text in the modern information space is a multidimensional phenomenon that evolves in response to society's communication needs and technological innovations.

Its characteristics require information consumers not only to process content quickly but also to evaluate it critically.

Keywords: media text; contemporary information environment; language; stylistics; manipulation; transformation; digital technologies; medialiteracy

References

1. Bondarenko N. (2021). Mediatekst yak resurs osuchasnennia y zbahachennia zmistu pidruchnyka ukrainskoi movy. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 27, pp. 15—25.
2. Demeshko I. (2023). Leksiko-slovotvirni innovatsii v mediadyskursi periodu viiny. *Naukovi zapysky. Serii: Filologichni nauky*, 205, pp. 58—63. Available at: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-205-8> (accessed: 15.12.2024).
3. Ivashchenko V. L. (2021). Suchasni mediakomunikatyvni tekhnolohii: navch. posib. Kyiv.
4. Kurhan K. S. (n. d.). *Typolohiia mediatektiv yak osnova formuvannia mediahramotnosti studentiv*. Available at: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3014>.
5. Lobachova I. (2022). *Mediatekst u konteksti naukovoï komunikatsii*. Available at: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/275164/270267> (accessed: 11.01.2025).
6. Ovsienko L. (n. d.). *Problema vyznachennia sutnosti mediatekstu v naukovomu poli linhvistyky y linhvodydaktyky*. Available at: <https://ehsupir.uhsp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c6a9ddaa-c3d5-4f61-a1d9-f3dffcdba9e4/content> (accessed: 20.12.2024).
7. Ruda O. (2012). *Movne pytannia yak obiekt manipulyatyvnykh stratehii u suchasnomu ukrainskomu politychnomu dyskursi*. Kyiv.
8. Savchuk R. (2020). Stylistychni zasoby u zaholovkakh suchasnykh mediatektiv: psykholinhvistychnyi aspekt. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 34 (4), pp. 161—170.
9. Syzonov D. Yu. (2013). Mediatekst ta mediadyskurs u suchasnomu mediinomu prostori. *Studia Linguistica*, 7, pp. 289—292.
10. Tukhtarova T. (n. d.). *Mediatekst: poniattia, yoho obsiah i mezhi*. Available at: http://tuhtarova43.blogspot.com/2015/10/blog-post_75.html (accessed: 09.02.2025).
11. Horoshun O. O. (2014). Diskurs zasobiv masovoyi informaciyi: harakterni osoblivosti. *Visnik Luganskogo nacionalnogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. Filologichni nauki*, 6, pp. 160—163.

Надійшла до редакції 14.02.2025

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5\(346\).21-29](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5(346).21-29)
УДК 655.4/.5:31](477)"2024"(048.83)

Анжела Воронцова,
завідувачка відділу статистичного моніторингу
та аналізу друку Книжкової палати України
stat@ukrbook.net
<https://orcid.org/0000-0001-5443-745X>

Наталія Музиченко,
старша наукова співробітниця
відділу статистичного моніторингу
та аналізу друку Книжкової палати України
stat@ukrbook.net

Книговидавнича діяльність в Україні за підсумками 2024 року

В аналітичному огляді досліджено та проаналізовано стан випуску книг і брошур в Україні у 2024 р., подано порівняльну характеристику книговидання у 2023—2024 рр. Визначено кількісні показники українського книговидання у 2024 р. за асортиментом видавничої продукції, мовною та територіальною ознаками.

Наведено статистичні дані щодо випуску книг і брошур провідними вітчизняними видавництвами різної форми власності, у тому числі сфери управління Держкомтелерадіо.

Аналітичний огляд розроблено на основі даних, опублікованих у статистичному збірнику "Друк України (2024)" і у зведених статистичних звітах про випуск в Україні неперіодичних видань у 2023, 2024 рр.

Ключові слова: статистичний облік; видавнича продукція; кількісні показники; аналіз випуску видань; видавництва; видавнича діяльність; книговидання; Держкомтелерадіо

Постановка проблеми. Рівень розвитку видавничої справи, що є однією із провідних галузей економіки, слугує показником інтелектуального та культурного потенціалу нації. З огляду на це, важливим є статистичний облік та аналіз показників випуску друкованої продукції, що дає змогу дослідити стан і перспективи розвитку видавничої галузі України.

У статті проаналізовано показники випуску книжкової продукції за 2023—2024 рр. в Україні та за результатами їх порівняння досліджено динаміку розвитку вітчизняного книговидання за 2024 р.

Аналіз досліджень і публікацій. З метою інформування суспільства про тенденції розвитку вітчизняної видавничої галузі в науково-практичному журналі "Вісник Книжкової палати" систематично публікуються статистичні дані щодо випуску друкованих видань [1], які також розміщено на сайті Книжкової палати України [2]. Щороку виходить статистичний збірник "Друк України", у якому оприлюднено основні показники випуску вітчизняної друкованої продукції [3]. Питання розвитку книгознавства, книжкової справи, книги та бібліографії розглянуто у працях М. Сенченка [4], О. Афоніна, М. Тимошика.

Одним із провідних українських інтернет-ресурсів, що пропонує аналітику вітчизняного та світового книговидання, огляди книжкового ринку, висвітлює іноземний досвід у видавничій галузі, є культурно-видавничий проєкт "Читомо" [5].

Метою дослідження є аналіз адміністративних даних випуску видавничої продукції суб'єк-

тами видавничої діяльності у 2023—2024 рр. за асортиментом, накладом, тематикою, цільовим призначенням, мовною та територіальною ознаками, що різнобічно характеризує динаміку вітчизняного книговидання за обраний період.

Результати дослідження дають змогу проаналізувати й порівняти статистичні показники випуску книг і брошур, а також забезпечити галузь та суспільство даними, що характеризують явища й процеси, які відбуваються у видавничій галузі України.

Інформаційною базою дослідження слугували статистичні матеріали, звіти про випуск неперіодичних видань у 2023—2024 рр., статистичний збірник "Друк України (2024)".

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2024 р. у Книжкову палату України надійшло й зареєстровано 14 500 назв книг і брошур загальним тиражем 34 017,2 тис. пр., що порівняно з даними 2023 р. менше за назвами на 4,5% і більше за тиражами на 37,9%.

Образотворчих видань випущено 1101 друк. од. тиражем 3298,4 тис. пр., що на 7,7% менше за назвами від показників 2023 р., за тиражами випуск зменшився на 19,8%; у тому числі книжкових образотворчих видань — 933 друк. од. тиражем 2877,2 тис. пр.; порівняно з даними 2023 р. кількість назв зросла на 78 друк. од., або на 9,1%, тиражі — на 471,2 тис. пр., або на 19,6%. Різноманіттям відзначився випуск дитячих образотворчих видань, зокрема кількість назв становить 790 друк. од., тираж — 2824,4 тис. пр. (77,8%

загальної кількості назв і 85,6% загального тиражу), у тому числі: навчальні та методичні видання — 25 друк. од. тиражем 74,1 тис. пр., книжки-іграшки — 385 друк. од. тиражем 1159,9 тис. пр., книжки-розмальовки — 297 друк. од. тиражем 1244,2 тис. пр., комікси — 83 друк. од. тиражем 346,2 тис. пр.

Образотворчих альбомів, каталогів виставок і фотоальбомів випущено 143 друк. од. тиражем 52,8 тис. пр.; порівняно з 2023 р. їх кількість збільшилася на 45 друк. од., або на 45,9%, тиражі — на 4,9 тис. пр., або на 10,2%, у тому числі: альбомів — 48 друк. од. тиражем 18,6 тис. пр., каталогів ви-

ставок — 39 друк. од. тиражем 11,0 тис. пр., фотоальбомів — 54 друк. од. тиражем 21,0 тис. пр.

Картографічних видань у 2024 р. випущено 120 друк. од. тиражем 115,4 тис. пр.; порівняно з 2023 р. кількість назв зросла на 57 друк. од. (90,5%), тиражі — на 20,3 тис. пр. (21,3%).

Нотних видань надійшло до Книжкової палати України 139 друк. од. тиражем 27,4 тис. пр.; порівняно з даними 2023 р. кількість назв зменшилася на 1 друк. од., або на 0,7%, тиражі зросли на 4,3 тис. пр., або на 18,6%.

Загальні дані про випуск неперіодичних видань у 2024 р. наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Загальні дані про випуск неперіодичних видань

Види видань	2023 р.		2024 р.			
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	% відношення до 2023 р.	Тираж, тис. пр.	% відношення до 2023 р.
Книги та брошури	15 187	24 664	14 500	95,5	34 017,2	137,9
Автореферати дисертацій	221	22,4	280	126,7	28,7	128,1
Образотворчі видання	1 193	4 112,3	1 101	92,3	3 298,4	80,2
Картографічні видання	63	95,1	120	190,5	115,4	121,3
Нотні видання	140	23,1	139	99,3	27,4	118,6

У 2024 р., порівняно з 2023 р., у загальному асортименті книг і брошур спостерігалось зменшення за назвами та збільшення за тиражами: кількість книг зменшилася на 638 друк. од. (4,7%), а тиражі зросли на 9117,2 тис. пр. (46,1%); брошур за назвами випущено менше на 49 друк. од. (2,9%), тиражі збільшилися на 236 тис. пр. (4,8%); видань в обкладинці випущено менше на 766 друк. од. (9,2%), тиражі зросли на 2204,6 тис. пр. (17,1%); випуск нових видань зменшився на 751 друк. од. (5,2%), тиражі

збільшилися на 8039,3 тис. пр. (33,7%); перекладних видань менше на 119 друк. од. (4,2%), тиражі зросли на 1320,7 тис. пр. (25,5%). Водночас зафіксовано зростання за назвами й тиражами: кількість видань у палітурці збільшилася на 79 друк. од. (1,2%), тиражі — на 7148,6 тис. пр. (60,9%); перевидань видрукувано більше на 64 друк. од. (8,3%), тиражі зросли на 1313,9 тис. пр. (162,7%); кількість серійних видань збільшилася на 41 друк. од. (1,6%), тиражі — на 2122,5 тис. пр. (51,2%) (табл. 2).

Таблиця 2

Загальна характеристика випуску книг і брошур

Види видань	2023 р.		2024 р.			
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	% відношення до 2023 р.	Тираж, тис. пр.	% відношення до 2023 р.
Усього, у т. ч.:	15 187	24 664	14 500	95,5	34 017,2	137,9
<i>Книги</i>	13 515	19 782,1	12 877	95,3	28 899,3	146,1
% відношення до кількості назв, тиражу	89	80,2	88,8	—	85,0	—
<i>Брошури</i>	1 672	4 881,9	1 623	97,1	5 117,9	104,8
% відношення до кількості назв, тиражу	11	19,8	11,2	—	15,0	—
<i>У палітурці</i>	6 834	11 735,4	6 913	101,2	18 884,0	160,9
% відношення до кількості назв, тиражу	45	47,6	47,7	—	55,5	—
<i>В обкладинці</i>	8 353	12 928,6	7 587	90,8	15 133,2	117,1
% відношення до кількості назв, тиражу	55	52,4	52,3	—	44,5	—

Види видань	2023 р.		2024 р.			
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	% відношення до 2023 р.	Тираж, тис. пр.	% відношення до 2023 р.
Нові видання	14 418	23 856,3	13 667	94,8	31 895,6	133,7
% відношення до кількості назв, тиражу	94,9	96,7	94,3	—	93,8	—
Перевидання	769	807,7	833	108,3	2 121,6	262,7
% відношення до кількості назв, тиражу	5,1	3,2	5,7	—	6,2	—
Серійні видання	2 575	4 146,8	2 616	101,6	6 269,3	151,2
% відношення до кількості назв, тиражу	17	16,8	18	—	18,4	—
Перекладні видання	2 835	5 169,5	2 716	95,8	6 490,2	125,5
% відношення до кількості назв, тиражу	18,7	21	18,7	—	19,1	—

Аналіз видавничої продукції за тематичними розділами (табл. 3) підтверджує, що в її загальному масиві домінує література політичної та соціально-економічної тематики — 3595 друк. од. тиражем 2247,8 тис. пр. (24,8% загальної кількості назв і 6,6% загального тиражу); порівняно з 2023 р. кількість назв зменшилася на 295 друк. од., або на 7,6%, тиражі — на 152,9 тис. пр., або на 6,4%. На другій сходинці — художня література: 3358 друк. од. тиражем 4522,8 тис. пр. (23,2 і 13,3%); порівняно з 2023 р. кількість назв зменшилася на 157 друк. од., або на 4,5%, тиражі зросли на 986,9 тис. пр., або на 27,9%. Літератури з освіти та культури видано 2614 друк. од.

загальним тиражем 21 985,0 тис. пр. (18% загальної кількості назв і 64,6% загального тиражу); порівняно з 2023 р. кількість назв зросла на 29 друк. од., або на 1,1%, тиражі — на 7660,2 тис. пр., або на 53,5%. Літератури для дітей надійшло 1899 друк. од. тиражем 4128,2 тис. пр. (13,1 і 12,1%); порівняно з 2023 р. кількість назв збільшилася на 163 друк. од., або на 9,4%, тиражі — на 786 друк. од., або на 23,5%. Природничо-наукової літератури випущено 756 друк. од., або 5,2% загальної кількості назв, тиражем 167,6 тис. пр., або 0,5%; порівняно з 2023 р. кількість назв зменшилася на 23 друк. од., або на 3%, тиражі — на 37,8 тис. пр., або на 18,4%.

Таблиця 3

Випуск книг і брошур за укрупненими тематичними розділами

Тематичні розділи	2023 р.		2024 р.			
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	% відношення до 2023 р.	Тираж, тис. пр.	% відношення до 2023 р.
Усього	15 187	24 664,0	14 500	95,5	34 017,2	137,9
Політична та соціально-економічна література	3 890	2 400,7	3 595	92,4	2 247,8	93,6
Природничо-наукова література	779	205,4	756	97,0	167,6	81,6
Технічна література	896	285,6	630	70,3	248,7	87,1
Сільськогосподарська література	202	47,3	298	147,5	107,7	227,7
Медицина. Охорона здоров'я	521	201	522	100,2	282,2	140,4
Фізична культура і спорт	62	18,2	66	106,5	29,0	159,3
Література з освіти та культури	2 585	14 324,8	2 614	101,1	21 985,0	153,5
Друк у цілому. Книгознавство. Преса. Поліграфія	175	27,2	136	77,7	21,3	78,3
Мистецтво. Мистецтвознавство	253	98,7	182	71,9	89,6	90,8
Література з філологічних наук	561	165,7	433	77,2	183,5	110,7
Художня література. Фольклор	3 515	3 535,9	3 358	95,5	4 522,8	127,9
Література для дітей	1 736	3 342,2	1 899	109,4	4 128,2	123,5
Література універсального змісту	12	11,3	11	91,7	3,8	33,6

В асортименті книжкового потоку за цільовим призначенням (табл. 4), як і раніше, переважають книги соціально значущої тематики. Як за назвами, так і за тиражами лідирують видання

навчальної та методичної літератури (4415 друк. од. тиражем 22 423,0 тис. пр.), що у відсотковому відношенні до загальної кількості назв становить 30,4% і 65,9% загального тиражу; порівняно з

2023 р. кількість назв зменшилася на 126 друк. од., або на 2,8%, тиражі збільшилися на 7622,2 тис. пр., або на 51,5%. Літературно-художніх видань у 2024 р. надруковано 3358 друк. од., що на 4,5% менше, ніж у 2023 р., загальним тиражем 4522,8 тис. пр., що на 27,9% менше, ніж у 2023 р. Наукові видання посідають третю позицію за кількістю назв — 2399 друк. од., тобто 16,5% загальної кількості назв, що зменшилися на 312 друк. од., або на 11,5% порівняно з 2023 р., за тиражами — 454,5 тис. пр., тобто 1,3% загального тиражу, що скоротилися на 112,7 тис. пр., або на 19,9%. Видань для дітей та юнацтва (четверте місце) випущено 1899 друк. од., що на 9,4% менше, ніж у 2023 р., тиражем 4128,2 тис. пр.; порівняно з 2023 р. тиражі збільшилися на 786 тис. пр., або на 23,5%. Науково-популярних видань надруковано 1330 друк. од. тиражем 1563,6 тис. пр. (9,2 і 4,6%); відповідно до 2023 р. їх кількість зменшилася за назвами на

225 друк. од., або на 14,5%, за тиражами — на 23,3 тис. пр., або на 1,5%.

У 2024 р. 86,9% загальної кількості назв (12 597 друк. од.) і 92,5% загального тиражу (31 481,6 тис. пр.) книг і брошур випущено українською мовою (табл. 5). Кількість назв порівняно з 2023 р. зменшилася на 91 друк. од. (0,7%), тиражі збільшилися на 8868,8 тис. пр. (39,2%).

Мовами національних меншин книг і брошур видруковано 605 друк. од. тиражем 565,4 тис. пр., тобто 4,2% загальної кількості назв і 1,7% загального тиражу; порівняно з 2023 р. кількість назв зменшилася на 217 друк. од., або на 35,9%, а тиражі зросли на 133,9 тис. пр., або на 31%. Серед книг і брошур, випущених іноземними мовами, найбільше надруковано англійською — 377 друк. од. тиражем 923 тис. пр. (2,6 і 2,7%); порівняно з 2023 р. кількість назв зменшилася на 69 друк. од., або на 18,3%, тиражі зросли на 5,6 тис. пр., або на 0,6%.

Таблиця 4

Випуск книг і брошур за цільовим призначенням

Розділи цільового призначення	2023 р.		2024 р.			
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	% відношення до 2023 р.	Тираж, тис. пр.	% відношення до 2023 р.
Усього	15 187	24 664,0	14 500	95,5	34 017,2	137,9
Наукові видання	2 711	567,2	2 399	88,5	454,5	80,1
Науково-популярні видання	1 555	1 586,9	1 330	85,5	1 563,6	98,5
Нормативно-практичні видання	160	78,3	194	121,3	131,1	167,4
Офіційні видання	135	19,3	147	108,9	22,2	115,0
Громадсько-політичні видання	143	163,9	125	87,4	141,2	86,2
Навчальні та методичні видання	4 541	14 800,8	4 415	97,2	22 423,0	151,5
Літературно-художні видання	3 515	3 535,9	3 358	95,5	4 522,8	127,9
Видання для дітей та юнацтва	1 736	3 342,2	1 899	109,4	4 128,2	123,5
Довідкові видання	279	118,3	235	84,2	86,8	73,4
Інформаційні видання	16	2,6	7	43,8	0,9	34,6
Видання для видавців і книгорозповсюджувачів	4	0,5	5	125,0	0,5	100,0
Бібліографічні видання	111	11	85	76,6	7,8	70,9
Видання для організації дозвілля	33	59,1	39	118,2	63,2	106,9
Література релігійного змісту	248	378	262	105,6	471,4	124,7

Таблиця 5

Випуск книг і брошур мовами народів світу

Мова видання	2023 р.		2024 р.	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	15 187	24 664,0	14 500	34 017,2
Англійська	446	917,4	377	923,0
Білоруська	1	0,1	—	—
Болгарська	2	3,1	1	1,3
Гагаузька	1	0,2	2	0,3
Естонська	2	0,2	—	—
Іспанська	8	2,7	3	0,9
Італійська	1	1,0	5	0,4
Китайська	—	—	1	0,1

Мова видання	2023 р.		2024 р.	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Кримськотатарська	3	1,1	6	2,2
Латинська	1	—	2	24,7
Молдовська	2	1,0	—	—
Німецька	24	27,2	17	51,5
Новогрецька	1	0,1	3	0,4
Польська	31	39,6	28	75,3
Ромська	—	—	4	7,0
Російська	700	306,2	472	351,6
Румунська	32	29,6	32	42,8
Русинська	—	—	1	0,2
Сербська	1	—	—	—
Словацька	3	—	7	2,1
Старослов'янська	2	—	—	—
Турецька	1	—	—	—
Угорська	23	23,4	35	31,1
Українська	12 688	22 612,8	12 597	31 481,6
Французька	7	4	4	4,6
Чеська	1	0,1	—	—
Японська	1	0,1	—	—
Кількома мовами народів світу, у т. ч. видання українською та іншими мовами	1 205	694,1	903	1 016,1

В асортименті друкованої продукції 23,1% загальної кількості видань за назвами і 13,3% загального тиражу становить художня література. Українською мовою випущено 3010 друк. од., або 89,6% загальної кількості назв, тиражем 4411,2 тис. пр., або 97,5% загального тиражу; порівняно з 2023 р.

кількість назв зросла на 72 друк. од., або на 2,5%, тиражі — на 1115,2 тис. пр., або на 33,8%; іншими мовами — 348 друк. од., або 10,4%, тиражем 111,6 тис. пр., або 2,5%; порівняно з 2023 р. кількість видань зменшилася на 229 друк. од., або на 65,8%, тиражі — на 128,3 тис. пр., або на 115% (табл. 6).

Таблиця 6

Випуск художньої літератури мовами народів світу

Мова видання	2023 р.		2024 р.	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	3 515	3 535,9	3 358	4 522,8
Англійська	51	43,0	17	15,7
Італійська	1	1,0	4	0,4
Латинська	—	—	1	0,2
Німецька	3	3,0	1	0,2
Польська	5	1,2	2	0,3
Російська	333	144,4	235	72,4
Румунська	7	2,9	3	1,1
Турецька	1	—	—	—
Угорська	—	—	3	0,9
Українська	2 938	3 296,0	3 010	4 411,2
Французька	2	2,5	—	—
Чеська	1	0,1	—	—
Японська	1	0,1	—	—
Кількома мовами народів світу, у т. ч. видання українською та іншими мовами	170	40,6	82	20,4

Дитячої літератури у 2024 р. надруковано 1899 друк. од. тиражем 4128,2 тис. пр., що становить 13,1% загальної кількості назв і 12,1%

загального тиражу; порівняно з 2023 р. кількість назв зросла на 163 друк. од., або на 9,4%, тиражі — на 786 тис. пр., або на 23,5%. Середній тираж

дитячої літератури у 2024 р. становив 2,2 тис. пр. (у 2023 р. — 1,9 тис. пр., у 2022 р. — 2,2 тис. пр., у 2021 р. — 1,9 тис. пр.). Українською мовою випущено 1815 друк. од. тиражем 4028,2 тис. пр. —

95,6% загальної кількості назв і 97,6% загального тиражу. Іншими мовами вийшло 84 друк. од. тиражем 100 тис. пр. (4,4% загальної кількості назв і 2,4% загального тиражу) (табл. 7).

Таблиця 7

Випуск дитячої літератури мовами народів світу

Мова видання	2023 р.		2024 р.	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	1 736	3 342,2	1 899	4 128,2
Англійська	7	6,0	22	11,0
Італійська	—	—	1	0,01
Німецька	—	—	2	1,3
Польська	4	—	1	0,1
Російська	18	17,9	15	17,7
Румунська	2	—	2	2,1
Русинська	—	—	1	0,2
Словацька	—	—	1	0,3
Українська	1 689	3 259,4	1 815	4 028,2
Кількома мовами народів світу, у т. ч. видання українською та іншими мовами	16	58,9	39	67,3

Шкільних підручників у 2024 р. випущено 1890 друк. од. тиражем 20 797,2 тис. пр., що становить 13% загальної кількості назв і 61,1% загального тиражу; відповідно до 2023 р. кількість назв збільшилася на 111 друк. од., або на 6,2%, тиражі — на 7318,5 тис. пр., або на 54,3%.

Порівнюючи книговидавання шкільних підручників за мовами (табл. 8), робимо висновок,

що вони виходили 13 мовами народів світу, серед них: українською — 1651 друк. од., або 87,4% загальної кількості назв цього асортименту видавничої продукції, тиражем 19 103,3 тис. пр., або 91,9% загального тиражу. Іншими мовами надруковано 239 друк. од., або 12,6%, тиражем 1693,9 тис. пр., або 8,1% (табл. 8)

Таблиця 8

Випуск шкільних підручників мовами народів світу

Мова видання	2023 р.		2024 р.	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	1 779	13 478,7	1 890	20 797,2
Англійська	74	790,6	66	805,0
Болгарська	2	3,1	1	1,3
Гагаузька	1	0,2	2	0,3
Кримськотатарська	3	1,1	6	2,2
Молдовська	2	1,0	—	—
Німецька	6	22,1	5	45,7
Новогрецька	1	0,1	3	0,4
Польська	12	36,4	23	74,8
Румунська	18	26,6	24	37,4
Словацька	—	—	1	0,1
Угорська	20	23,2	23	29,3
Українська	1 483	12 292,5	1 651	19 103,3
Французька	—	—	1	4,2
Кількома мовами народів світу, у т. ч. видання українською та іншими мовами	157	281,8	84	693,2

Серед лідерів вітчизняного книгодрукування за назвами й тиражами, як і раніше, залишаються Київ — 5577 друк. од. тиражем 16 517,7 тис. пр. і Харківська область — 2401 друк. од. тиражем

11 141,3 тис. пр. У загальному випуску книг і брошур ці регіони надрукували понад половину зазначених видань (55% за назвами та 81,3% за тиражами) (табл. 9).

Випуск книг і брошур за територіальною ознакою

Область, місто	2023 р.		2024 р.	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього	15 187	24 664,0	14 500	34 017,2
Вінницька	408	68,4	303	49,9
Волинська	253	269,6	205	115,2
Дніпропетровська	593	171,0	433	148,9
Донецька	7	0,7	1	0,3
Житомирська	146	23,4	149	28,7
Закарпатська	153	35,8	175	52,1
Запорізька	101	18,3	99	90,0
Івано-Франківська	217	36,7	252	165,7
Київська	84	19,3	102	28,9
Кіровоградська	30	5,9	57	15,1
Луганська	—	—	—	—
Львівська	1 718	1 640,6	1 778	1 786,7
Миколаївська	74	13,3	105	23,2
Одеська	711	159,9	632	128,6
Полтавська	185	77,0	216	78,4
Рівненська	123	71,2	149	65,5
Сумська	243	180,6	267	187,6
Тернопільська	889	1 041,8	830	2 686,2
Харківська	2 983	10 177,0	2 401	11 141,3
Херсонська	64	18,3	10	1,6
Хмельницька	294	181,9	275	298,4
Черкаська	122	247,0	150	152,7
Чернівецька	380	289,5	245	237,2
Чернігівська	81	17,6	89	17,3
м. Київ	5 328	9 899,2	5 577	16 517,7

Видавництвами та видавничими організаціями з державною формою власності у 2024 р. (табл. 10) випущено 2157 друк. од. загальним тиражем 673,4 тис. пр., що у відсотковому відношенні до загальної кількості назв становить 14,9% і 2% загального тиражу; порівняно з 2023 р. кількість назв зменшилася на 256 друк. од., або на 11,9%, тиражі — на 379,7 тис. пр., або на 56,4%. Видавництвами у сфері управління Держкомтелерадіо надруковано 52 друк. од., або 0,4%,

тиражем 38,7 тис. пр., або 0,1%; порівняно з 2023 р. кількість назв зменшилася на 9 друк. од., або на 17,3%, тиражі — на 18,1 тис. пр., або на 46,8%. Видавництва та видавничі організації з іншими формами власності випустили 12 343 друк. од., або 85,1% тиражем 33 343,8 тис. пр., або 98%; відповідно до 2023 р. кількість назв зменшилася на 431 друк. од., або на 3,5%, тиражі зросли на 9732,9 тис. пр., або на 41,2%.

Таблиця 10

Випуск книг і брошур видавництвами та видавничими організаціями

Видавництва та видавничі організації	2023 р.		2024 р.	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	15 187	24 664,0	14 500	34 017,2
1. Видавництва з державною формою власності, у т. ч.:				
Сфера управління Держкомтелерадіо	117	82,8	113	76,0
Сфера управління інших державних установ	61	56,8	52	38,7
2. Видавництва з іншими формами власності	56	26,0	61	37,3
3. Видавничі організації з державною формою власності	4 180	7 509,6	4 227	13 357,0
4. Видавничі організації з іншими формами власності	2 296	970,3	2044	597,4
	8 594	16 101,3	8 116	19 986,8

Висновки. На основі проведеного аналізу можна зробити висновки, що в асортименті книжкового потоку за цільовим призначенням переважають навчальні та методичні видання, художня література, наукові видання й видання для дітей та юнацтва. Як за назвами, так і за тиражами лідирують видання навчальної та методичної літератури — 4415 друк. од. тиражем 22 423,0 тис. пр., що у відсотковому відношенні до загальної кількості назв становить 30,4% і 65,9% загального тиражу. Аналіз видавничої продукції за тематичними розділами підтверджує, що в її загальному масиві домінує література політичної та соціально-економічної тематики — 3595 друк. од. тиражем 2247,8 тис. пр. (24,8% загальної кількості назв і 6,6% загального тиражу).

Книговидання в Україні здійснюється багатьма мовами народів світу та, зокрема, мовами національних меншин. У 2024 р. 86,9% загальної кількості назв (12 597 друк. од.) і 92,5% загального тиражу (31 481,6 тис. пр.) книг і брошур випущено державною мовою. Кількість назв порівняно з 2023 р. зменшилася на 91 друк. од. (0,7%), тиражі зросли на 8868,8 тис. пр. (39,2%).

Мовами національних меншин книг і брошур видруковано 605 друк. од. тиражем 565,4 тис. пр., тобто 4,2% загальної кількості назв і 1,7%

загального тиражу; порівняно з 2023 р. кількість назв зменшилася на 217 друк. од., або на 35,9%, а тиражі збільшилися на 133,9 тис. пр., або на 31%. Серед книг і брошур, випущених іноземними мовами, найбільше надруковано англійською — 377 друк. од. тиражем 923 тис. пр. (2,6 і 2,7%); порівняно з 2023 р. кількість назв зменшилася на 69 друк. од., або на 18,3%, тиражі зросли на 5,6 тис. пр., або на 0,6%.

Книговидавничий сектор України стикається зі значними проблемами через військову агресію РФ, але намагається нарощувати обсяги випуску друкованої продукції. Для подальшого розвитку видавничої галузі слід вивчати цільову аудиторію відповідно до специфіки видань, створювати сприятливі умови для авторів, розробляти механізми вдосконалення книговидання та популяризації читання. На державному рівні потрібно розв'язати питання системного пільгового кредитування суб'єктів галузі, залучення до її розвитку інвестицій з інших сфер бізнесу на вигідних для партнерів умовах, закріплених у законодавчих актах. Лише після проведення комплексних заходів можна очікувати на динамічне зростання обсягів виробництва та реалізації видавничої продукції, потреба в якій останнім часом відчутно зросла.

Список бібліографічних посилань

1. Воронцова А. Книговидавнича діяльність в Україні за підсумками 2023 року. *Вісник Книжкової палати*. 2024. № 4. С. 9—17. DOI: 10.36273/2076-9555.2024.4(333).9-17.
2. Оперативні дані випуску книжкової продукції у 2024 році. *Книжкова палата України* : офіційний вебсайт. URL: <http://www.ukrbook.net>.
3. Друк України (2024) : стат. зб. / уклад. А. Воронцова. Київ : Кн. палата України, 2025. 76 с.
4. Сенченко М. Книга як засіб покращення іміджу України в умовах інформаційних війн. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 9. С. 3—9.
5. Читомо. Портал про культуру читання і мистецтво книговидання : офіційний вебсайт. URL: <https://chytomo.com/>.

Anzhela Vorontsova,

Head of the Statistical Monitoring

and Printing Analysis Department of the Book Chamber of Ukraine

Nataliy Myzuthenko,

Senior Research of the Statistical Monitoring

and Printing Analysis Department of the Book Chamber of Ukraine

Book publishing activity in Ukraine following the results of 2024

The analytical review considers and analyzes the current state of publishing books and brochures in Ukraine in 2024, gives a detailed description of the general characteristics of book publishing in 2023—2024. Quantitative and qualitative indicators have been determined, the state of Ukrainian book publishing in 2024 has been analyzed according to the range of publishing products, its linguistic and territorial features. Statistical data on the issue of books and brochures by leading domestic publishers of various forms of ownership, including the sphere of management of the State Committee for Television and Radio Broadcasting, are presented. The analytical review was conducted on the basis of statistical data published in the statistical collection "Print of Ukraine (2024)" and consolidated statistical reports on the issue of non-periodicals in Ukraine in 2023, 2024.

Keywords: *statistical accounting; publishing products; quantitative indicators; analysis of publishing; publishing houses; publishing activity; The State Committee for Television and Radio Broadcasting*

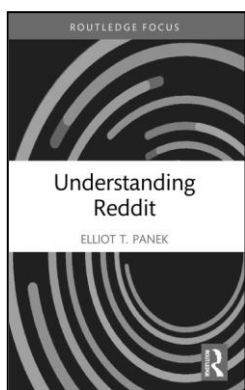
References

1. Vorontsova A. (2024). Knigovidavnicha diyalnist v Ukraini za pidsumkami 2023 roku. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 4, pp. 9—17. doi: 10.36273/2076-9555.2024.4(333).9-17.
2. Operativni dani vipusku knizhkovoyi produkciyi u 2024 roci. (2024). *Knizhкова palata Ukraini: oficijnij vebсайт*. Available at: <http://www.ukrbook.net>.
3. Vorontsova A. [uklad.]. (2025). *Druk Ukraini (2024) : stat. zb.* Kyiv: Kn. palata Ukraini.
4. Senchenko M. (2016). Kniga yak zasib pokrashennya imidzhu Ukraini v umovah informacijnih vijn. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 9, pp. 3—9.
5. Chitomo. *Portal pro kulturu chitannya i mistectvo knigovidannya: oficijnij vebсайт*. (2025). Available at: <https://chytomo.com/>.

Надійшла до редакції 17.04.2025

РЕЦЕНЗІЇ

Розуміння Reddit: вплив соціальних медіа на суспільство та інформаційна гігієна

Panek E. Understanding Reddit. New York : Routledge, 2022. 256 p. DOI: 10.4324/9781003150800-2.

Актуальність досліджень, викладених у книзі "Understanding Reddit" Е. Панека, зумовлена низкою важливих тенденцій розвитку сучасного суспільства та наукового прогресу. По-перше, Reddit є однією з найпопулярніших соціальних платформ, що впливає на формування громадської думки, поширення інформації та соціальну взаємодію. Вивчення особливостей функціонування цього ресурсу дає змогу краще зрозуміти механізми комунікації в цифровому середовищі та їх вплив на соціум. По-друге, розвиток технологій та їх застосування в різних галузях науки й практики відкриває нові можливості для аналізу великих обсягів даних та автоматизації процесів. Використання методів аналізу даних для дослідження Reddit допомагає значно підвищити точність і швидкість здобуття результатів, а також розробити нові підходи до моніторингу й управління інформаційними потоками.

Результати досліджень, репрезентовані у книзі, мають високу наукову та практичну цінність і є важливими для подальшого розвитку теорії й практики вивчення соціальних медіа та їх впливу на суспільство. Зокрема, можуть бути використані для поліпшення умов праці в різних галузях, розроблення нових технологій та інструментів виявлення, аналізу й оцінювання інформаційних потоків, створення систем моніторингу соціальних медіа в режимі реального часу. Це особливо актуально для професій, що потребують високої концентрації та стресостійкості: журналістів, аналітиків, маркетологів тощо. Загалом,

книга є цінним ресурсом для фахівців різних галузей, які прагнуть ефективно керувати інформаційними потоками, поліпшувати умови праці, навчання та підтримувати інформаційну безпеку в умовах викликів сучасного світу.

До основних аспектів практичної цінності викладеного в книзі матеріалу належать такі:

- розроблені методи дають змогу об'єктивно оцінювати вплив соціальних медіа на громадську думку та поведінку користувачів;

- використання інтелектуальних систем для моніторингу соціальних медіа в режимі реального часу допомагає керівникам своєчасно виявляти інформаційні загрози та вживати заходів для їх зменшення, що підвищує загальну продуктивність працівників;

- дослідження впливу соціальних медіа на студентів може бути використано для розроблення ефективних методів підтримки їхнього ментального здоров'я, удосконалення освітніх програм і створення комфортних умов для навчання;

- розроблені алгоритми та системи доцільно застосовувати для ранньої діагностики інформаційних загроз, що дасть змогу своєчасно надавати потрібну допомогу та запобігати серйозним наслідкам для суспільства;

- використання методів аналізу даних для виявлення ознак маніпуляцій і дезінформації в соціальних медіа сприяє підвищенню безпеки та захисту користувачів, що є вкрай важливим у сучасному цифровому середовищі.

У рецензованому виданні репрезентовано сучасний погляд на проблему соціальних медіа та їх впливу на суспільство. Соціальні медіа є однією з найбільших загроз для інформаційної безпеки — з різноманітними причинами та небажаними наслідками, як-от дезінформація, маніпуляції та інформаційні загрози.

Дослідження природи соціальних медіа, їх особливостей і наслідків неправильного використання здійснюють науковці багатьох країн, проте зазвичай вже після виникнення інформаційних загроз, коли можна аналізувати наслідки, що обмежує можливості для запобігання ризикам й ефективного управління інформаційними потоками. Особливо це стосується мікроінформаційних загроз, які щоденно впливають на користувачів у процесі їх діяльності, призводячи до поступового виснаження.

Повсякденне життя, відповідальна робота, спілкування з людьми й інформаційний потік часто стають джерелами інформаційних загроз. У контексті операторської діяльності, особливо в інформаційно-пошукових системах, ці загрози набувають форми інформаційного стресу, що потребує підвищеної уваги.

Е. Панек розглянув сучасні методи аналізу даних для ідентифікації інформаційних загроз, результати експериментальних досліджень впливу соціальних медіа на діяльність людини та використання інтелектуальних технологій для аналізу й управління цими загрозами.

Перший розділ присвячено моделюванню, організації й експериментальному дослідженню впливу соціальних медіа на діяльність людини. Подано загальні моделі операторської діяльності під впливом інформаційних загроз, аналіз значення інформаційного стресу в операторській діяльності, поняття інформаційної безпеки, а також загальну модель пошукової операторської діяльності та людино-машинний інтерфейс як підсистему інформаційно-пошукових систем.

У другому розділі розглянуто аспекти використання комп'ютерного тренажера як засобу дослідження інформаційних загроз. Описано алгоритми розроблення сценаріїв цього процесу і результати експериментів, що надають об'єктивні оцінки робочих характеристик операторського персоналу.

У третьому розділі висвітлено аспекти проектування інформаційної системи для виявлення ознак інформаційних загроз на основі біометричних показників персоналу, використання нейронних мереж для аналізу та розроблення алгоритмів, що забезпечують високу точність визначення інформаційних загроз.

Четвертий розділ присвячено дослідженню впливу соціальних медіа на ментальне здоров'я працівників технічної індустрії та студентів. Проаналізовано чинники, що впливають на ментальне здоров'я й успішність студентів, зокрема під час онлайн-навчання й пандемії COVID-19.

У п'ятому розділі розглянуто методи аналізу даних соціальних мереж для виявлення інформаційних загроз, їх ідентифікації в дописах користувачів, а також методи машинного навчання для визначення ознак маніпуляцій і дезінформації.

У шостому розділі автор зосередив увагу на моделюванні методів оцінювання ефективності процесу мислення та поведінки на основі мультимодальних даних. Висвітлено аспекти розроблення системи для аналізу руху та діяльності користувачів, що забезпечує швидке опрацювання даних і високу точність передбачень.

Сьомий розділ містить відомості щодо проектування та розроблення інтелектуальної системи виявлення інформаційних загроз на основі методів аналізу даних у режимі реального часу. Репрезентовано математичні моделі, алгоритми, технічні й програмні рішення для створення системи, що забезпечує ефективний моніторинг інформаційних загроз та управління ними.

До переваг матеріалу, викладеного у книзі, належить комплексний підхід у дослідженні предметної області. Видання охоплює широкий спектр питань, що стосуються ідентифікації та дослідження інформаційних загроз. Е. Панек зумів всебічно висвітлити тему — від теоретичних основ до практичних застосувань, що є значною перевагою рецензованої книги. Використання методів аналізу даних для дослідження впливу соціальних медіа є сучасним і перспективним підходом. Автор демонструє новітні алгоритми та методики, що дає читачам змогу ознайомитися з останніми досягненнями в цій галузі. Інформація про реальні експерименти та приклади застосування теоретичних моделей додає дослідженню ваги й допомагає глибше зрозуміти не лише теоретичні аспекти, а й перспективи їх практичного втілення.

Хоча видання містить багато теоретичних та експериментальних даних, було б доцільно додати більше практичних рекомендацій для спеціалістів, які можуть застосувати ці знання в роботі, зокрема для менеджерів, психологів, освітян, щодо зниження інформаційних загроз.

Подальші дослідження доцільно зосередити на розширенні бази даних для аналізу інформаційних загроз, охоплюючи дані з різних країн і культур, що дасть змогу здобути більш узагальнені результати. З розвитком технологій, як-от штучний інтелект, віртуальна й доповнена реальність, можливе інтегрування цих технологій для ґрунтовнішого вивчення інформаційних загроз та їх впливу на діяльність людини. Залучення до дослідження фахівців із різних галузей (психо-

логії, медицини, соціології) дасть змогу забезпечити глибше розуміння проблеми та розробити ефективніші методи боротьби з інформаційними загрозами, зокрема інтелектуальні системи для виявлення й управління інформаційними загрозами в реальному часі, які можуть бути використані в різних сферах — від охорони здоров'я до корпоративного управління та освіти.

Отже, книга "Understanding Reddit" Е. Панека є вагомим внеском у сучасну науку та практику, зокрема у сфері дослідження проблематики соціальних медіа та їх впливу на діяльність людини за допомогою новітніх методів аналізу даних. Автор репрезентував моделі й системи ідентифікації інформаційних загроз, результати експериментальних досліджень і розробки інтелектуальних систем, що надають можливість ефективно виявляти інформаційні загрози й аналізувати їх вплив на діяльність людини. На особливу увагу заслуговують розроблені моделі й алгоритми, що

базуються на методах аналізу даних, які демонструють високу точність та ефективність у вирішенні поставлених завдань. Видання демонструє високий науковий рівень, практичну значущість і міждисциплінарний підхід, об'єднуючи знання з різних галузей, що дає змогу комплексно досліджувати природу інформаційних загроз та їх наслідки; висвітлює важливі аспекти впливу соціальних медіа на різні категорії населення, насамперед працівників технічної індустрії та студентів, що робить дослідження актуальним і важливим для широкого кола фахівців.

Юрій Сєров,

кандидат технічних наук,
доцент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності Національного
університету "Львівська політехніка"
yurii.o.sierov@lpnu.ua

Надійшла до редакції 10.02.2025

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5\(346\).31-39](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5(346).31-39)
УДК 021.64-027.543(477)(045)

Тетяна Яворська,

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету
імені Василя Стуса, м. Вінниця
t.yavorska@donnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6070-7425>

Ангеліна Лихогляд,

здобувачка вищої освіти
Донецького національного університету
імені Василя Стуса, м. Вінниця
lykhohliad.a@donnu.edu.ua

Міжнародна співпраця бібліотек України: сучасний стан і перспективи розвитку

Актуальність теми зумовлена потребою українських бібліотек адаптувати діяльність до викликів глобалізації, цифрової трансформації та курсу на інтеграцію в європейський і світовий інформаційно-бібліотечний простір. Наголошено, що глобалізаційні процеси сприяють активному обміну інформацією, знаннями й культурними цінностями між країнами. У цьому контексті бібліотеки як інформаційні центри відіграють важливу роль і забезпечують доступ до різноманітних інформаційних ресурсів, наукових досліджень тощо.

Констатовано, що міжнародна співпраця бібліотек сприяє обміну досвідом завдяки участі в міжнародних програмах і проєктах, членству в міжнародних бібліотечних організаціях, організації та проведенню міжнародних заходів. В умовах сучасних викликів, спричинених війною, міжнародна співпраця українських бібліотек має важливе значення, оскільки сприяє збереженню національної культурної спадщини, посиленню вітчизняної присутності на міжнародному рівні, зростанню ролі українських бібліотек в європейському просторі.

Зосереджено увагу на нормативно-правовому регулюванні міжнародної співпраці вітчизняних бібліотек, схарактеризовано її основні напрями та форми. Проаналізовано сучасний стан міжнародної співпраці, наведено приклади діяльності національних, обласних універсальних наукових бібліотек, бібліотек наукових установ НАН України в цьому напрямі. Окреслено перспективи розвитку міжнародної співпраці в умовах глобальних змін, розглянуто чинники її посилення бібліотеками України.

Окреслено шляхи подальшого розвитку та поглиблення міжнародної співпраці бібліотек України, що пов'язані з розширенням участі в міжнародних ініціативах, розвитком міжкультурного діалогу, впровадженням цифрових технологій у бібліотечну діяльність, збереженням культурної спадщини нашої країни та популяризації її за кордоном.

Ключові слова: бібліотеки України; міжнародна співпраця; міжнародні програми та проєкти; міжнародні бібліотечні організації

Постановка проблеми. Під впливом технологічного прогресу та організаційних змін бібліотеки трансформують свою діяльність, що посилює їх роль як важливих елементів системи соціальних комунікацій на національному й міжнародному рівнях. В умовах інформаційного суспільства та з огляду на сучасні виклики зміцнення міжнародної співпраці бібліотек набуває особливого значення. Участь у міжнародних проєктах і програмах, активізація співпраці у сфері доступу до інформаційних ресурсів завдяки впровадженню новітніх технологій, а також залучення громадськості суттєво вплинули на модернізацію напрямів роботи вітчизняних бібліотечних установ. Міжнародна співпраця надає нові можливості для створення єдиного інформаційного простору, забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів, підвищення кваліфікації працівників і реалізації спільних ініціатив [1, с. 130—131]. Особливої ваги міжнародна співпраця набуває в умовах війни, коли бібліотеки слугують не лише осередками збереження знань і культури, а й платформами для підтримки національної ідентичності, боротьби з дезінформацією, збереження історичної правди тощо.

Отже, міжнародна співпраця, орієнтована на впровадження інновацій у бібліотечній галузі, є ключовим чинником інтеграції українських бібліотек у глобальний інформаційний простір і зміцнення їх позиції в суспільстві.

Аналіз досліджень і публікацій. Міжнародна співпраця бібліотек України базується на чітко сформованих концептуальних засадах, викладених у багатьох наукових працях із питань бібліотекознавства, соціальних комунікацій, міжнародних відносин тощо. Теоретико-методологічні основи міжнародної співпраці бібліотек висвітлено в дослідженнях відомих українських науковців, серед яких: В. Борисенкова, Т. Вилегжаніна, О. Воскобойнікова-Гузева, О. Клименко, О. Лапська, В. Пашкова, В. Попик, Л. Прокопенко, О. Сербін, К. Тишкевич, О. Шендрік, Т. Ярошенко та ін. У працях учених окреслено різні аспекти міжнародної взаємодії бібліотек, як-от її актуалізація, напрями, форми та механізми реалізації. Значну кількість наукових публікацій присвячено питанням діяльності міжнародних бібліотечних організацій, їх впливу на функціонування бібліотек через реалізацію міжнародних проєктів і програм.

Мета статті — дослідити сучасний стан міжнародної співпраці бібліотек України та окреслити перспективні напрями її розвитку з метою посилення обміну досвідом і знаннями, ін-

теграції вітчизняних бібліотечних закладів у міжнародний бібліотечно-інформаційний простір.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття "співпраця" походить від французького слова *collaboration*, що означає спільну діяльність двох або більше осіб чи організацій, спрямовану на досягнення спільних цілей. Цей процес охоплює різні форми взаємодії: обмін інформацією та досвідом, спільне вирішення завдань і досягнення узгоджених рішень [2]. Співпраця відбувається на різних рівнях, зокрема й на міжнародному. У багатомовному тезаурусі GEMET поняття міжнародної співпраці потрактовано як взаємодію між урядами, комерційними структурами чи фізичними особами, що передбачає узгодження спільних дій для досягнення конкретних цілей, насамперед у сфері наукових досліджень і розроблення стандартів [3].

У контексті бібліотечної діяльності міжнародна співпраця набуває особливого значення, оскільки сприяє обміну досвідом, знаннями й інформаційними ресурсами між бібліотеками різних країн. Особливо важливою є міжнародна взаємодія, яка допомагає інтегрувати українські бібліотеки у світовий інформаційний простір, обмінюватися передовими практиками, брати участь в інтернаціональних проєктах, програмах, ініціативах тощо. Міжнародну співпрацю бібліотек розглядають як цілеспрямовану й узгоджену діяльність, що об'єднує зусилля різних суб'єктів — від державних і недержавних організацій до професійних спільнот чи окремих фахівців із різних країн. Метою взаємодії є підтримка та розвиток бібліотечно-інформаційного обслуговування, удосконалення професійної практики й зміцнення позицій бібліотечної справи на міжнародному рівні [4, с. 45].

Щодо нормативно-правового регулювання, міжнародна співпраця бібліотек України відбувається згідно з чинним законодавством. Зокрема, у ст. 33, розд. VIII "Міжнародні культурні зв'язки" ЗУ "Про культуру" (2010) зазначено, що держава сприяє міжнародному культурному обміну, співпраці закладів культури, професійних творчих працівників, працівників культури України із зарубіжними партнерами [5]. Відповідно до ст. 31, розд. XI "Міжнародне співробітництво в галузі бібліотечної справи" ЗУ "Про бібліотеки і бібліотечну справу" (1995), держава сприяє розширенню міжнародної взаємодії в бібліотечній справі. У статті також визначено основні напрями міжнародної співпраці бібліотек: проведення спільних наукових досліджень; організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів; участь у ро-

боті міжнародних організацій; документообмін і спільна видавнича діяльність [6].

На думку вчених, сучасна бібліотечна міжнародна взаємодія охоплює такі основні напрями:

- обмін книжковими фондами (книгообмін);
- участь у міжнародних і закордонних заходах, запрошення іноземних фахівців до участі в українських заходах і спільна організація подій;
- розміщення публікацій у міжнародних і закордонних фахових виданнях, залучення іноземних фахівців до публікації в українських виданнях;
- підготовка спільних наукових публікацій, видань і матеріалів для іноземних медіа;
- професійне стажування та участь у реалізації міжнародних проєктів;
- активна співпраця в межах діяльності міжнародних професійних організацій [7, с. 40].

Важливим напрямом міжнародної співпраці є реалізація інтернаціональних проєктів і програм. Такі масштабні міжнародні ініціативи, як "Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)" і "Бібліоміст" ("Глобальні бібліотеки — Україна"), що були реалізовані протягом 2001—2003 і 2009—2015 рр., спрямовані на підтримку розвитку бібліотечної системи країни. Втілення цих проєктів дало змогу забезпечувати та підтримувати інформаційну базу бібліотек. Загалом, міжнародні програми та проєкти значно впливають на сучасний розвиток бібліотечної сфери держави, оновлення технічної бази й заохочують вихід бібліотечних закладів у глобальний інформаційний простір [1, с. 132].

Міжнародна співпраця бібліотек реалізується у різних формах, найпоширенішою з яких є міжнародний міжбібліотечний абонемент (ММБА). В "Українській бібліотечній енциклопедії" схарактеризовано його суть, що полягає у взаємному використанні документних ресурсів бібліотек різних країн відповідно до встановлених правил. ММБА сприяє інтеграційним процесам, розвитку глобального інформаційного простору, а також культурному та науковому обміну між державами.

Проте є низка перешкод, які ускладнюють ефективну роботу ММБА, зокрема недостатнє фінансування бібліотек, високі витрати на поштове пересилання, складність чи відсутність механізмів взаєморозрахунків між установами різних країн, а також вільний доступ до значної частини документів через інтернет. Водночас формування глобальної інформаційної інфраструктури активно впливає на всі аспекти бібліотечної діяльності, зокрема й на розвиток ММБА [8].

Міжнародні бібліотечні організації (МБО) науковці розглядають як об'єднання бібліотечних працівників та інших зацікавлених представників бібліотечної справи від двох або більше країн. МБО мають статус міжнародних організацій і є авторитетними осередками міжнародної співпраці та міжкультурного обміну. До таких об'єднань належать Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (IFLA), Міжнародна асоціація музичних бібліотек, архівів та документальних центрів (IAML), Міжнародна асоціація університетських бібліотек (IATUL), Міжнародна асоціація шкільних бібліотек (IASL), Міжнародна асоціація юридичних бібліотек (IALL) та багато інших. Співпраця з МБО на засадах рівноправності, справедливості, демократичності та поваги до національних інтересів є надзвичайно важливою для України, оскільки позиції таких організацій значною мірою визначають поточний стан і перспективи розвитку бібліотечної сфери нашої держави [4, с. 46—48].

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну спричинило широкий резонанс поміж міжнародної спільноти, зокрема й бібліотечної. Уряди багатьох країн світу й авторитетні міжнародні організації рішуче засудили агресію, а бібліотеки з різних куточків світу заявили про солідарність з Україною та неприпустимість воєнних дій. Європейське бюро бібліотек, інформації та документації (EBLIDA) на своєму офіційному сайті опублікувало звіти бібліотек і бібліотечних об'єднань, які підтримують нашу країну та допомагають під час війни.

З початком повномасштабного вторгнення IFLA активно взаємодіє з провідними міжнародними організаціями, що опікуються питаннями захисту культурної спадщини, бібліотечних будівель, колекцій і фахівців, які працюють у галузі. Разом з іншими міжнародними організаціями IFLA координує зусилля, спільно розробляючи плани й заходи щодо збереження документальної спадщини та бібліотечних фондів. Зокрема, у березні 2022 р. IFLA сформувала робочу групу Cultural Heritage for Ukraine Task Force, яка опікувалася потребами бібліотечної сфери в Україні. Відтоді реалізується комплекс дій для збереження українських бібліотечних вебсайтів і колекцій [9].

Співпраця міжнародних бібліотечних організацій відбувається в тісному контакті з Українською бібліотечною асоціацією (УБА) / Ukrainian Library Association, що є незалежною громадською організацією, представляє інтереси понад 39 тис. бібліотек і покликана сприяти розвитку бібліотечної справи в Україні. З початком повно-

масштабного вторгнення УБА посилила міжнародну активність, закликаючи іноземних колег до співпраці та підтримки України в умовах війни. Асоціація активно інформує міжнародну спільноту про події в нашій державі та бере участь у професійних заходах за кордоном, де ініціює обговорення поточної ситуації. УБА докладає багато зусиль, аби залучити бібліотечну, освітню та наукову спільноту до інформаційного спротиву [10].

Українська бібліотечна асоціація є організатором і учасником багатьох міжнародних конференцій, семінарів, проєктів. Зокрема, наприкінці березня 2025 р. відбувся міжнародний круглий стіл "Бібліотека для подолання суспільних викликів у громадах", який об'єднав понад 700 учасників в онлайн-форматі на платформі Zoom. Організаторами заходу стали Українська бібліотечна асоціація, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, проєкт "Жива сучасна бібліотека" БФ "Бібліотечна країна", Український інститут книги. Захід відбувся в межах реалізації міжнародного проєкту "Посилення ролі бібліотек у відбудові України" (Empowering Libraries for Rebuilding Ukraine) за підтримки Шведського інституту (Svenska institutet). Учасники круглого столу обмінялися практичними здобутками та обговорили ефективні напрями співпраці бібліотек з органами місцевого самоврядування й громадами. Досвідом розвитку бібліотек, що мають перетворитися на коворкінги, освітні хаби та посісти чільне місце в суспільному житті регіону, також поділилися представники Швеції, Латвії й України [11].

Для аналізу сучасного стану міжнародної співпраці доцільно розглянути діяльність національних, обласних універсальних наукових бібліотек, бібліотек наукових установ НАН України.

Національні бібліотеки України відіграють головну роль у міжнародній взаємодії, адже репрезентують державу на світовій арені та є провідними учасниками міжнародних організацій, проєктів і програм. Установи залучені до глобальних та регіональних мереж і безпосередньо взаємодіють із бібліотеками інших країн [1, с. 131].

Міжнародна бібліотечна співпраця є важливим елементом міжнародного культурного та наукового обміну як одного з пріоритетних напрямів діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Головна книгозбірня держави є членом багатьох міжнародних і вітчизняних бібліотечних об'єднань (IFLA, CENL, IAML). На її базі функціонують Українська бібліотечна асоціація, Рада директорів наукових

бібліотек та інформаційних центрів академій наук — членів МААН, Українське біографічне товариство. НБУВ активно здійснює міжнародний книгообмін з науковими установами світу, щорічно організовує міжнародні конференції "Бібліотека. Наука. Комунікація", симпозиуми й наради, присвячені розвитку бібліотечної діяльності, роботі наукових бібліотек та інформаційних центрів. У цьому контексті слід відзначити плідні результати міжнародної комунікації НБУВ щодо підписання документів про взаєморозуміння з низкою національних бібліотек різних країн. У структурі НБУВ функціонує відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків, який відповідає за розвиток і зміцнення співпраці з міжнародними бібліотечними організаціями, іноземними бібліотеками, дипломатичними представництвами й іншими профільними структурами в Україні та за кордоном [12].

Вагому роль у забезпеченні ефективного функціонування публічних бібліотек країни та розвитку їх міжнародних зв'язків відіграє діяльність Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (НБУ ім. Ярослава Мудрого). Бібліотека активно інтегрується в міжнародний культурний простір, організовує та бере участь у міжнародних наукових конференціях, семінарах, круглих столах, презентаціях тощо. НБУ ім. Ярослава Мудрого співпрацює з багатьма культурними інститутами, національними бібліотеками та асоціаціями інших країн. Окрім того, організовує професійні стажування працівників за кордоном і популяризує українську культуру й книжкову спадщину на міжнародному рівні. Від 2023 р. бібліотека бере активну участь у реалізації таких масштабних міжнародних проєктів, як створення Національної електронної бібліотеки України (НЕБУ) та впровадження ініціативи "Мобільні станції для захисту та оцифрування бібліотечних фондів" [7].

У березні 2025 р. НБУ ім. Ярослава Мудрого стала повноправним учасником NAPLE Forum — Форуму національних органів управління публічними бібліотеками в Європі. Співпраця з NAPLE відкриває нові перспективи розвитку публічних бібліотек України та надає низку можливостей, зокрема:

- участь у формуванні політики публічних бібліотек на європейському рівні та впровадження найкращих практик для підвищення якості бібліотечних послуг в Україні;

- розвиток професійного обміну знаннями та досвідом із провідними бібліотечними установами Європи, що дасть змогу вдосконалити методи обслуговування користувачів;

— участь у міжнародних програмах та ініціативах, спрямованих на підтримку інновацій у бібліотечній сфері;

— залучення до тематичних груп і проєктів, що фокусуються на вивченні актуальних проблем, упровадженні новітніх технологій і рішень в Україні.

Участь НБУ ім. Ярослава Мудрого в роботі авторитетної міжнародної професійної мережі сприятиме підвищенню національної присутності на міжнародному рівні та посиленню ролі бібліотек України в європейському просторі [13].

Окремо розглянемо аспекти міжнародної співпраці українських обласних універсальних наукових бібліотек (ОУНБ) як вагомий складник інтеграції у глобальний інформаційно-культурний простір. Завдяки участі в міжнародних програмах і проєктах обласні бібліотеки розширюють спектр послуг і зміцнюють міжкультурні зв'язки.

Однією з найвідоміших ініціатив є проєкт "Вікно в Америку", який реалізується в ОУНБ за підтримки Посольства США в Україні. Наприклад, Вінницька ОУНБ імені Валентина Отамановського активно розвиває міжнародну співпрацю через Регіональний інформаційний центр з питань євроатлантичної інтеграції України, Центр Європейської інформації і Центр польської книги та інформації. Фахівці сектору "Вікно в Америку" активно проводять проєктну діяльність, зокрема у 2023 р. було організовано низку засідань у межах роботи клубів із вивчення англійської мови, а також інформаційні заходи для родин загиблих військових і студентів закладів освіти. Працівники сектору також проводили тренінги для військових і внутрішньо переміщених осіб, взаємодіяли з партнерськими громадськими організаціями. Завідувачка сектору брала участь у міжнародній науковій конференції "Залучення до минулого, активізм у сьогодення" (Польща), долучалася до обговорень на VI Міжнародному форумі молодих бібліотекарів "Бібліотека: наш простір змін", виступила з доповіддю на українсько-американському вебінарі "Ukraine One Year Later: Librarians and Libraries Revisited" ("Україна: рік потому") [14].

Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка також бере активну участь у міжнародній співпраці завдяки відкриттю Центру європейської інформації та Інформаційно-культурного центру "Вікно в Америку". Бібліотека організовує заходи, спрямовані на популяризацію євроінтеграційного курсу України, проводить тренінги, онлайн-конференції та вебінари для підвищення кваліфікації працівників. Від початку повномасштабного вторгнення Черкаська ОУНБ співпрацює зі Школою інфор-

мації Державного університету Сан-Хосе (SJSU School of Information). За цей час втілено в життя низку важливих проєктів, спрямованих на збереження української книжкової спадщини, поповнення бібліотечних колекцій і поширення правдивої інформації про ситуацію в нашій державі. На початку березня 2025 р. між партнерами відбулася робоча зустріч з обговорення нових проєктів співпраці в онлайн-форматі [15].

Доречно згадати діяльність у сфері міжнародної співпраці Одеської ОУНБ ім. М. С. Грушевського. Зокрема, у 2023 р. в українській бібліотечній спільноті відбулася знакова подія — Одеська ОУНБ і Центральна бібліотека Ліверпуля (Liverpool Central Library) офіційно встановили посестринські партнерські відносини. Меморандум про співпрацю урочисто засвідчили король Великої Британії Чарльз III, королева-консорт Камілла та перша леді України. Це партнерство є важливим кроком до зміцнення міжнародної співпраці бібліотек, свідчить про солідарність Великої Британії з нашою країною в часи війни, відкриває нові перспективи для розвитку бібліотечної справи, акцентує на важливості підтримки культури читання [16].

Бібліотеки наукових установ НАН України також розвивають міжнародну співпрацю. Зокрема, бібліотека Інституту морської біології та бібліотека Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена приєдналася до європейських і міжнародних вузькопрофільних асоціацій, як-от EURASLIC і IAMSLIC, що дає змогу брати участь у програмах обміну документами, отримувати доступ до міжнародних баз даних і використовувати послугу ММБА. Варто зазначити, що одним з основних напрямів міжнародної взаємодії галузевих бібліотек є міжнародний книгообмін та отримання іноземної літератури як дарів, що стає важливим джерелом поповнення фондів спеціалізованою літературою для бібліотек НАН України [17, с. 131—133].

Отже, міжнародна співпраця бібліотек України є важливим аспектом розвитку культурних і наукових зв'язків, сприяючи інтеграції у глобальний інформаційно-бібліотечний простір. Національні, обласні й галузеві бібліотеки беруть активну участь у міжнародних проєктах, програмах та ініціативах, а також долучаються до роботи різних бібліотечних об'єднань, що сприяє розвитку бібліотечної справи України, збереженню національної спадщини й популяризації нашої культури за кордоном.

Водночас для досягнення вагомих результатів важливо врахувати низку чинників, що визначають подальший розвиток і поглиблення міжнародної співпраці бібліотек України (табл. 1).

Чинники поглиблення міжнародної співпраці бібліотек

Чинник	Результат
Членство в міжнародних бібліотечних асоціаціях та організаціях	Залучення до глобальних бібліотечних мереж, обмін провідними практиками
Переклад і поширення на українську бібліотечну спільноту міжнародних стандартів і рекомендацій	Підвищення якості бібліотечних послуг, використання міжнародних стандартів у роботі
Активна діяльність у підрозділах і робочих групах міжнародних бібліотечних структур	Розширення впливу українських бібліотек у міжнародних структурах, обмін досвідом
Спільні проекти з бібліотеками інших країн і міжнародними партнерами та обмін досвідом	Налагодження міжнародних партнерств, розвиток спільних ініціатив і проектів
Розроблення наукових публікацій і досліджень разом із закордонними науковцями	Підвищення наукового авторитету українських бібліотек і фахівців на міжнародному рівні
Участь у міжнародних конференціях, семінарах і науково-практичних заходах	Збагачення знаннями та новими ідеями завдяки обміну досвідом на міжнародних заходах
Роль українських бібліотек і громадських організацій у міжнародних професійних структурах	Підвищення впливу українських бібліотек на глобальну політику бібліотечної справи

Джерело: сформовано авторками на основі [7, с. 44].

Важливими чинниками поглиблення міжнародної співпраці бібліотек є розвиток спільних цифрових платформ і ресурсів, підтримка та розвиток інтернаціональних бібліотечних ініціатив, спрямованих на збереження культурної спадщини, що особливо актуально під час війни. Нарощення цих зусиль допоможе українським бібліотекам стати рівноправними учасниками міжнародної бібліотечної спільноти, відстежувати світові тенденції, впроваджувати найкращі практики та залучати додаткові ресурси для подальшого розвитку [7].

Щодо перспектив міжнародної співпраці бібліотечних установ, науковці виокремлюють такі напрями:

— формування єдиного інформаційного простору України, що сприяє налагодженню співпраці бібліотек на рівні держави;

— налагодження співпраці з учасниками освітнього й інформаційного середовища: університетами, науковими установами, медіа;

— активне використання інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій;

— уніфікація стандартів і методичної документації для спрощення обміну інформацією й узгодженості спільної діяльності;

— обмін досвідом і проведення спільних заходів: міжнародних конференцій, круглих столів тощо [18, с. 995].

На тлі окреслених напрямів розвитку міжнародної взаємодії бібліотек особливої уваги варті конкретні заходи з її поглиблення на технологічному рівні, адже саме сучасні цифрові технології забезпечують оперативний обмін інформацією, доступ до світових ресурсів, зручну комунікацію між установами та користувачами, а також ефективну інтеграцію в міжнародні інформаційні мережі (рис. 1).

Розбудова електронної інфраструктури бібліотек передбачає створення сучасної технічної бази для підтримки цифрових сервісів і послуг. Важливою є автоматизація бібліотечно-інформаційних процесів завдяки впровадженню систем, які спрощують опрацювання, зберігання й надання інформації.

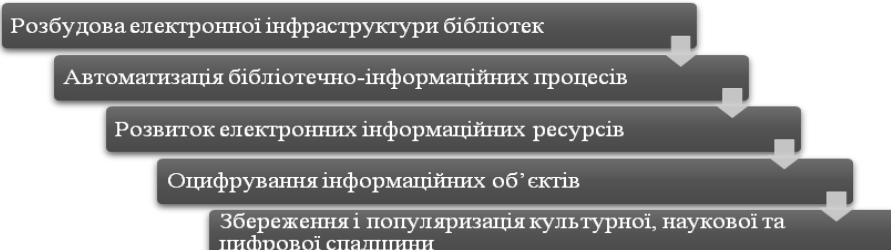

Рис. 1. Заходи з поглиблення міжнародної взаємодії бібліотек

Джерело: сформовано авторками на основі [18, с. 995—996].

До заходів зі зміцнення міжнародної співпраці належить розвиток електронних інформаційних ресурсів, що охоплює створення баз даних, електронних каталогів і цифрових бібліотек. Оцифрування інформаційних об'єктів передбачає створення електронних копій книг, документів та архівних матеріалів. Не менш важливим є збереження й популяризація культурної, наукової та цифрової спадщини завдяки забезпеченню відкритого доступу до національного надбання на цифрових платформах.

Висновки. Міжнародна співпраця бібліотек відіграє важливу роль у розвитку бібліотечної галузі України, сприяє інтеграції до глобального інформаційного простору, зміцненню бібліотечної спільноти та збереженню національної культурної спадщини в умовах війни. Залучення вітчизняних бібліотечних установ до міжнародних програм і проєктів, а також членство в міжнародних бібліотечних організаціях відкриває низку нових можливостей для обміну досвідом, реалізації спільних проєктів і доступу до світових інформаційних ресурсів.

На сучасному етапі розвитку бібліотечної справи міжнародна співпраця стала не лише вагомим складником професійної діяльності, а й стратегічним напрямом, що сприяє підвищенню ролі бібліотек у суспільстві. Аналіз сучасного стану міжнародної взаємодії свідчить про активізацію участі українських бібліотек у міжнародних заходах, програмах і проєктах, що стало особливо актуальним в умовах сьогодення. Перспективи подальшого розвитку та поглиблення міжнародної співпраці бібліотек України передбачають розширення участі установ в інтернаціональних ініціативах, налагодження міжкультурного діалогу, впровадження цифрових технологій у бібліотечну діяльність, збереження культурної спадщини нашої країни та її популяризацію за кордоном.

Отже, міжнародна співпраця є важливим чинником трансформації й утвердження українських бібліотек як сучасних інформаційно-культурних центрів, здатних ефективно функціонувати в умовах глобальних викликів.

Список бібліографічних посилань

1. Лапська О. О. Міжнародне співробітництво у бібліотечній діяльності України: сучасні тенденції. *Бібліотека XXI століття: перспективи та інновації* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 23 квіт. 2015 р. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2015. 237 с.
2. Колaboraція — що це таке, як працює та навіщо потрібна. *Termin.in.ua*. URL: <https://termin.in.ua/kolaboratsiia/> (дата звернення: 18.03.2025).
3. Міжнародне співробітництво. *General Multilingual Environmental Thesaurus (GEMET)*. URL: <https://www.eionet.europa.eu/gemet/uk/concept/4421> (дата звернення: 18.03.2025).
4. Прокопенко Л. С. Міжнародні бібліотечні організації як форма міжнародного бібліотечного співробітництва. *Міжнародна діяльність бібліотек як складова європейського вибору держави* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Одеса, 22—23 верес. 2016 р. Одеса, 2017. 71 с.
5. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 21.03.2025).
6. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.03.2025).
7. Сербін О. Українська бібліотечна спільнота: виклики та можливості міжнародної співпраці. *Бібліотечний вісник*. 2025. № 1. С. 40—44. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/uk/article/UJRN-0001542400> (дата звернення: 23.03.2025).
8. Афанасьєва Л. В. Міжнародний міжбібліотечний абонемент. *Українська бібліотечна енциклопедія*. 19.09.2019. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/> (дата звернення: 23.03.2025).
9. Горчинська В., Лагута Л. Міжнародна бібліотечна спільнота для України. 26.05.2022. *Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого*. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=6059> (дата звернення: 25.03.2025).
10. Бліндюк М. Українська бібліотечна асоціація в умовах війни — розмова з Оксаною Бруй. *Lektūra*. URL: <https://www.goethe.de/prj/lek/uk/--/uba.html> (дата звернення: 25.03.2025).
11. Підсумки міжнародного круглого столу "Бібліотека для подолання суспільних викликів у громадах", 25 березня 2025 р. 27.03.2025. *Новини УБА*. URL: <https://surl.li/gvktlt> (дата звернення: 28.03.2025).
12. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : історія і сучасність. *Офіційний сайт НБУВ*. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/4445> (дата звернення: 29.03.2025).
13. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого стала членом The National Authorities of Public Libraries in Europe. 18.03.2025. *Фейсбук-сторінка НБУ ім. Ярослава Мудрого*. URL: <https://surl.li/ydjmjk> (дата звернення: 29.03.2025).
14. Проєкти Вінницької ОУНБ імені Валентина Отамановського. 2023 рік. Сектор "Вікно в Америку". *Офіційний сайт Вінницької ОУНБ*. URL: <https://library.vn.ua/news-and-events/projects/2023-rik/cektor-vikno-v-ameriku-2023> (дата звернення: 29.03.2025).
15. Бібліотека в ЗМІ. Зростаюче партнерство в умовах війни. 12.03.2025. *Офіційний сайт Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка*. URL: <https://surl.li/dpiyvv> (дата звернення: 29.03.2025).

16. Підписанням Меморандуму про встановлення посестринських партнерських відносин між Одеською обласною універсальною науковою бібліотекою імені М. С. Грушевського та Центральною бібліотекою Ліверпуля. 26.04.2023. *Офіційний сайт Одеської ОУНБ*. URL: <https://surl.li/zsowzt> (дата звернення: 29.03.2025).
17. Клименко О. З., Сокур О. Л. Міжнародне співробітництво бібліотек — важливий складник стратегічних комунікацій. *Бібліотечний Меркурій*. 2020. № 2 (24). С. 125—137. URL: <http://vislib.onu.edu.ua/article/view/202076/221930> (дата звернення: 31.03.2025).
18. Борисенкова В. В. Форми та перспективи міжнародного співробітництва бібліотек. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 993—997.
19. Трансформаційні процеси у суспільній та соціокультурній сферах України : монографія / О. М. Анісімова, Л. А. Ковальська, Г. П. Лукаш, О. В. Пригунов, О. С. Щербіна, Т. М. Яворська. Вінниця, 2021. 185 с.

Tetiana Yavorska,

PhD of Pedagogical Sciences,

*Associate Professor of the Department of Management Information Systems
of Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia*

Anhelina Lykhohliad,

Student of Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia

International cooperation of Ukrainian libraries: the current state and prospects of development

The relevance of the topic is due to the needs of response to the challenges of globalization, digital transformation and the desire of Ukrainian libraries for integration into the European and global information and library space. Globalization processes promote the active exchange of information, knowledge and cultural values between countries. In this context, libraries, as information centers, play an important role in providing access to a variety of information resources, research, etc. International cooperation of libraries promotes the exchange of experience through participation in international programs and projects, membership in international library organizations, and the organization and holding of international events. In the context of the current challenges caused by the war, international cooperation of Ukrainian libraries is important because it helps to preserve the national cultural heritage, strengthen the national presence at the international level, and contributes to the growth of the role of Ukrainian libraries in the European space.

The article focuses on the legal regulation of international cooperation of national libraries, characterizes the main directions and forms of such interaction. The current state of international cooperation is analyzed, the practices of national, regional universal scientific libraries, libraries of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine are presented. Prospects for the development of international cooperation in the context of global changes are outlined, factors for strengthening international cooperation of Ukrainian libraries are highlighted.

The conclusions provide ways to further develop and deepen the international cooperation of libraries of Ukraine, which are related to the expansion of participation in international initiatives, the development of intercultural dialogue, the introduction of digital technologies in library activity, the preservation of cultural heritage of our country and to promote it abroad.

Keywords: *libraries of Ukraine; international cooperation; international programs and projects; international library organizations*

References

1. Lapska O. O. (2015). Mizhnarodne spivrobitnytstvo u bibliotekhnii diialnosti Ukrainy: suchasni tendentsii. *Biblioteka XXI stolittia: perspektyvy ta innovatsii* : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf., Kyiv, 23 kvit. 2015 r. Kyiv: Vyd. tsentr KNUKiM.
2. Kolaboratsiia — shcho tse take, yak pratsiuie ta navishcho potribna. (n. d.). *Termin.in.ua*. Available at: <https://termin.in.ua/kolaboratsiia/> [Accessed 18.03.2025].
3. Mizhnarodne spivrobitnytstvo. *General Multilingual Environmental Thesaurus (GEMET)*. Available at: <https://www.eionet.europa.eu/gemet/uk/concept/4421> [Accessed 18.03.2025].
4. Prokopenko L. S. (2017). Mizhnarodni bibliotekhnii orhanizatsii yak forma mizhnarodnoho bibliotekhnogo spivrobitnytstva. *Mizhnarodna diialnist bibliotek yak skladova yevropeiskoho vyboru derzhavy* : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf., Odesa, 22—23 veres. 2016 r. Odesa. 71 p.
5. Pro kulturu : Zakon Ukrainy vid 14.12.2010 № 2778-VI. (2010). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> [Accessed 21.03.2025].
6. Pro biblioteku i bibliotekhnu spravu : Zakon Ukrainy vid 27.01.1995 № 32/95-VR. (1995). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text> [Accessed 21.03.2025].
7. Serbin O. (2025). Ukrainska bibliotekha spilnota: vyklyky ta mozhlyvosti mizhnarodnoi spivpratsi. *Bibliotekhnyi visnyk*, 1, pp. 40—44. Available at: <http://jnas.nbuv.gov.ua/uk/article/UJRN-0001542400> [Accessed 23.03.2025].
8. Afanasieva L. V. (2019). Mizhnarodnyi mizhbibliotekhnii abonement. *Ukrainska bibliotekha entsyklopediia*. Available at: <https://ube.nlu.org.ua/article/> [Accessed 23.03.2025].

9. Horchynska V. & Lahuta L. (2022). Mizhnarodna bibliotekna spilnota dlia Ukrainy. *Blog Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. Yaroslava Mudroho*. Available at: <https://oth.nlu.org.ua/?p=6059> [Accessed 25.03.2025].
10. Blindliuk M. (n. d.). Ukrainska bibliotekna asotsiatsiia v umovakh viiny — rozmova z Oksanoi Brui. *Lektura*. Available at: <https://www.goethe.de/prj/lek/uk/--uba.html> [Accessed 25.03.2025].
11. Pidsumky mizhnarodnoho kruhloho stolu "Biblioteka dlia podolannia suspilnykh vyklykiv u hromadakh", 25 bereznia 2025 r. (2025). *Novyny UBA*. Available at: <https://surl.li/gvktlt> [Accessed 28.03.2025].
12. Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : istoriia i suchasnist. (n. d.). *Ofitsiyni sait NBUV*. Available at: <http://www.nbu.gov.ua/node/4445> [Accessed 29.03.2025].
13. Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho stala chlenom The National Authorities of Public Libraries in Europe. (n. d.). *Feisbuk-storinka NBU im. Yaroslava Mudroho*. Available at: <https://surl.li/ydjmjk> [Accessed 29.03.2025].
14. Proiekt Vinnytskoi OUNB imeni Valentyna Otamanovskoho. 2023 rik. Sektor "Vikno v Ameryku". (n. d.). *Ofitsiyni sait Vinnytskoi OUNB*. Available at: <https://library.vn.ua/news-and-events/projects/2023-rik/sector-vikno-v-ameriku-2023> [Accessed 29.03.2025].
15. Biblioteka v ZMI. Zrostaiche partnerstvo v umovakh viiny. (n. d.). *Ofitsiyni sait Cherkaskoi OUNB imeni Tarasa Shevchenka*. Available at: <https://surl.li/dpiyvw> [Accessed 29.03.2025].
16. Pidpysanniam Memorandumu pro vstanovlennia posestrynskykh partnerskykh vidnosyn mizh Odeskoiu oblasnoi universalnoi naukovoiu bibliotekoiu imeni M. S. Hrushevskoho ta Tsentralnoi bibliotekoiu Liverpulii. (n. d.). *Ofitsiyni sait Odeskoi OUNB*. Available at: <https://surl.li/zsowzt> [Accessed 29.03.2025].
17. Klymenko O. Z. & Sokur O. L. (2020). Mizhnarodne spivrobitnytstvo bibliotek — vazhlyvyi skladnyk stratehichnykh komunikatsii. *Biblioteknyi Merkurii*, 2 (24), pp. 125—137. Available at: <http://vislib.onu.edu.ua/article/view/202076/221930> [Accessed 31.03.2025].
18. Borysenkova V. V. (2018). Formy ta perspektyvy mizhnarodnoho spivrobitnytstva bibliotek. *Molodyi vchenyi*, 11 (63), pp. 993—997.
19. Anisimova O. M., Kovalska L. A., Lukash H. P., Prihunov O. V., Shcherbina O. S. & Yavorska T. M. (2021). *Transformatsiini protsesy u suspilnii ta sotsiokulturnii sferakh Ukrainy : monohrafiia*. Vinnytsia.

Надійшла до редакції 9.04.2025

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5\(346\).39-44](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5(346).39-44)

УДК 316.77:[002.1+07](477)(045)=111

Olha Kopievska,

Doctor of Cultural Studies,
Professor of the Department

of Art Management and Event Technologies of NACAM
okopievska@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4537-4888>

Yurii Shcherbak,

2nd-year PhD Student

Educational and Scientific Program
"Information, Library, and Archival Studies" of NACAM
dis5123.yshcherbak@dakkim.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0004-6464-7847>

The documentary and information communications in cultural service centres

The research examines the theoretical and practical foundations of documentary and information communications in the system of ensuring the cultural service centres functioning. The authors analyse the impact of public information, organisational and administrative documents, their importance in documentary and information communication, and comprehends their exceptional role in the effective management of the researched cultural institution. Further theoretical and practical perspectives in understanding various types of documentary, information and communication support for the effective operation of cultural service centres are highlighted.

Keywords: documentary and information communication; organisational and administrative documentation; public information; cultural service centre

Introduction. The decentralisation processes have raised the issue of transformation and the functional component of the basic network of cultural institutions, including clubs. The club-type institution remains one of the main centres for the

cultural services provision in territorial communities. It determines the relevance of the reviewing its functional efficiency and rationality.

Studying the functional potential of club-type cultural institutions, we emphasise their decisive role

in ensuring cultural rights and freedoms [4], which encourages cultural workers to search for innovative forms of the club-type institutions functioning. The latter one is a challenge and a need for important cultural transformations [3].

The legal basis for the transformation of cultural institutions was the implementation in 2021 the following changes of the Law of Ukraine "On Culture". The list of the basic cultural institutions network was added by the concept "Cultural Services Centre", which is defined as "a multifunctional cultural institution that is conveniently located for residents of the territorial community/adjacent territorial communities, provided with qualified staff. It has a modern material and technical base and is able to provide a range of cultural services, including counselling" [10]. According to the legal clarification, a cultural service centre may be established by a decision of a territorial community or by a joint decision of the councils of neighbouring territorial communities, with the aim of rational and efficient use of available resources and the material and technical base of the cultural institutions basic network and the creation of appropriate conditions for providing the population with cultural services.

One of the effective tools for the cultural service centres functioning is the documentary and information communication. It allows people to ensure the quality management of the institution, as well as to coordinate the work peculiarities, functional diversity, personalised offers of services, offered by the centres.

The research in this theoretical discourse is promising and relevant in the context of the novelty and practical significance, which will allow to determine the documentary and information features of communication practices in cultural service centres.

Theoretical background. The transformation processes in the system of club-type cultural institutions have activated Ukrainian scientists to understand the prospects of such changes and their studies are characterised by an interdisciplinary approach.

For example, T. Pavliuk, analysing the cultural service centres functionality through the prism of providing communities with basic cultural goods, underlines the capability of the cultural sphere development in territorial communities. According to T. Pavliuk, "the main prerequisite for the successful implementation of the initiative to create cultural service centres is the close connections among the processes of its development and implementation with its direct beneficiaries. So, they mean the

permanent monitoring of the initiative and rapid response to its results with subsequent adjustments to the initiative" [7, p. 105].

The modern instruments of the cultural service centres management are being used by young practitioners. For example, O. Maksymenko, analysing the effectiveness of the implementation and use of innovative tools in the cultural service centres management, highlights the effectiveness of strategic planning and analytics, active applying of the project and financial management, communication strategy and effective team partnership. O. Maksymenko emphasizes the importance of active research of the management tools and their effective application by all participants during the cultural service centres transformational processes [5, p. 77].

The researchers who focus on the cultural services transformation highlights the issue of modelling the public services and cultural services network at the local level. For example, N. Plotnik, studying the transformation of cultural services in the Kharkiv region, provides the following recommendations on the procedural stages of cultural institutions transformations: modelling the network of public services in the culture domain; the analysis of the existing cultural institutions network for compliance with "The Concept of reforming the system of providing the population with cultural services". According to the scientist, such procedural components will allow to form a new model of the future cultural institutions network in the region, corresponded to sectoral decentralisation of the providing the population with access to quality cultural services [8].

"The Methodological Recommendations for the Cultural Service Centres Establishment and Operation in Territorial Communities", approved in 2022, became the practical recommendations on the main processes of the club institution transformations. This document defines the initial organisational and legal stage of the cultural service centres establishing. According to the recommendations, "the local council decides on the establishment of the cultural service centres, creates a working group to prepare a draft charter, approves the charter, approves expenditures from the local budget of the territorial community for the relevant budget period for the cultural service centres organisation" [6].

Based on the the above-mentioned, we underline the importance of creating an effective system of documentary and information communication in cultural service centres, because their role is crucial for the cultural institutions activities.

The role and importance of the documentary information communication is mainly considered in terms of its legal, organisational and managerial features. The theoretical understanding of the public information functionality is revealed in the context of the right to access to public information, regulatory mechanisms and essential characteristics.

E. Ablyakimova focuses on the need for theoretical and practical consideration of the specifics of legal research on access to public information. The scientist pays attention to the priority of scientific research on understanding the legal aspects of the information society building where public information is dominant. In her opinion, the issues, related to ensuring access to public information, are "the integral elements of the implementation of citizens' rights and freedoms in the information sphere" [1, p. 389].

The importance of the right of to public information access upon information requests is also emphasised by N. Kamenska. Analysing in detail the legal grounds for public information access, she identifies the possible bureaucratic shortcomings in the researched the laws [2].

Thus, the documentary and information communication are determined by its legal basis, depends on the the spheres of the public information functioning, including the culture domain.

The purpose of the article is to clarify the role of the documentary and information communication in the system of ensuring the cultural service centres functioning. To achieve this purpose, we have solved **the following tasks:** the theoretical approaches to understanding the concepts of "documentary and information communication", "organisational and administrative documentation", "public information" were analysed; the exceptional role of public information and organisational and administrative documents in the activities of cultural service centres was highlighted.

Results. The introduction of the latest documentary and information communications can improve the functioning of any institution, enterprise, or organisation. The innovative means of documenting and disseminating information are constantly expanding the communication environment as well as the consumer audience.

A. Solianyk states that the documentary and information tools and resources form the complex documentary and information communication system, which is simultaneously a part of the social communication system and a set of all documents.

They include all consumers of documented information, the relations among them, determined by both the internal properties of the system and the external environment, the conditions of its social functioning. It ensures collection, creation, analytical and synthetic processing, storage, search, distribution and use of documented information in society. The information, recorded in documents, becomes the important resource and can be considered as a leading driving force of the social development [11, p. 9—11].

The organisational and administrative documentation is one of the tools for ensuring documentary and information communication in the cultural service centres functioning. This type of the documentation carries out and regulates all management processes. Such a documentary and information resource is very important, as it constitutes the cultural service centre documentary fund and is used to manage decision making processes. Establishing the centre, we should follow the generally norms and procedures for creating management documents, which are defined in laws and regulated by standards. In addition, we need pay special attention to special recommendations regarding the exclusivity and uniqueness of the cultural service centre.

The organisational and administrative documentation is an important regulatory component in the cultural service centres establishment. It is very important to know and consider the compliance with all procedural processes and to follow the regulations and standards.

The current legislation of Ukraine defines the organisational and administrative documentation as a unified subsystem of governmental documentation that ensures the organisation of management processes and labour, which is divided into the following ones:

- the organisational, which contains rules and regulations that determine the status, competence, structure, the institution staffing and personnel composition, the institution functional content and its subdivisions (regulations or charter of the institution, regulations on structural subdivisions, job descriptions, staffing tables, contracts, etc.);

- the administrative, which records decisions of a regulatory, legal or organisational and administrative nature on the main issues of the institution's activities, administrative and economic or personnel (staff) issues (resolutions, decisions, orders, instructions);

— the informational and analytical ones contain the information on the basis of management decision making processes (acts, certificates, memoranda, statements, explanatory notes, protocols, official letters, etc.) [9].

The institutions organisational and administrative documents are drawn up on appropriate forms, created in electronic form in accordance with the requirements of "The Standard Instruction for Documenting Management Information in Electronic Form and Organising Work with Electronic Documents in Record Keeping, Electronic Interdepartmental Exchange" [12].

It should be noted that the issue of the organisational and administrative documentation transformation, as a means of implementing management functions, is actively researched. The scientists analyse the practical effectiveness of the requirements for the preparation of the organisational and administrative documents in the context of regulatory changes, type classification and design methods.

All these issues are also relevant for the cultural service centres creation. The latter one is the newest element in the system of the cultural institutions network. The cultural institutions transformations require regulatory and documentary knowledge and their correct application. They allow us to make well-reasoned decisions on the new cultural centres' creation at all stages of their formation and development.

In addition to the national norms and rules, a practical guide for cultural managers "Cultural Services Centre in the Territorial Community", initiated by the project "Cultural Services Centres as a Community Cohesion Tool", has been developed. The manual book reveals the algorithm for cultural service centres establishing, focusing on the priority stages of management decisions, determined by the creation a fundamentally new structure.

The development of organisational and administrative documents begins at the organisational, legal and construction stage, where the local authorities have to decide to establish (to construct or to repair) a cultural service centre. In our opinion, we should pay attention to the development and approval of the constituent documents. For example, the cultural services centre's charter additionally accepted the following components: information on its name, purpose and subject, the size and procedure for the formation of the authorised capital and other funds, the procedure for the division of profits and

losses, management and control bodies, their competence, and the conditions for reorganisation and liquidation of the entity. All of them define the value orientations and potential of the institution.

In the opinion of the authors, the recommendations, dealt with the specifics of establishing cultural service centres, emphasise the importance of the defined institutional values, which will be known and understood by both visitors to the centre and its staff. The values should be properly considered with a focus on the the community needs because they will determine the uniqueness of the institution and its functionality. It is recommended to specify values in the cultural institution's charter or strategy [13, p. 11—13].

Public information is crucial for the cultural service centres effective functioning.

The access to the free public information on the cultural institutions websites is aimed at attracting consumers to the various cultural services. At the same time, public information gives a potential consumer an opportunity to analyse and choose the cultural service they need. Open public information allows us to analyse both the competence characteristics of cultural service centre employees, their professional features, and the legal basis for the centre's commercial offers. Such way of the information representation (a website) contributes the understanding of the centre's activities without any payment. A website is a necessary information tool that reveals the cultural service centre's functional potential, its offers for visitors and management features of its operation.

It should be noted that the right to access public information is a mandatory legal basis in the system of the cultural service centres functioning. In this context, it is necessary to underline the priority of ensuring of the centre's activity at a highly professional level. After all, the permanent updating of public information and compliance with legislative norms require the systematic support. So, the cultural service centres face the problem of having a specialist to maintain a high-quality website.

The effective cultural service centres' activity with public information involves the introduction of innovative management practices that require legal and documentary knowledge. The high-quality public information functionality will make the centre competitive, attract additional financial support, improve the material and technical equipment and make the institution economical.

Conclusions. The decentralisation processes have raised the issue of transforming cultural institutions. Ukraine has created organisational and legal instruments for the cultural service centres establishment. The issues of the documentary and information communication, its organisational and legal mechanisms are relevant for the effective functioning of the cultural service centres. Therefore, it needs more researches in the theoretical and practical contexts among Ukrainian scholars.

The establishing of the cultural service centre consists of several stages. The main one is the preparation of organisational and administrative documents. Public information is the integral part of the quality functioning of cultural service centres. The access to public information allows to ensure both quantitative and qualitative indicators of the centre, to transform the centre's activities in accordance with the requirements of the modern cultural market.

However, documentary and information communication in the system of ensuring the functioning of cultural service centres is not limited to organisational and administrative documents and public information. The peculiarity of the documentary and information communication in cultural service centres includes documentary and information support for the creation of cultural services, the procedure of the its results analysis regarding consumer interest, and the partnership communication among all subjects of the effective transformation of the cultural service centre. That is why we focus on the further theoretical and practical prospects of considering the documentary and information communications' peculiarities in the system of the cultural service centres effective functioning in the context of the detailed identification of the specifics of the institution and its potential's transformation.

References

1. Ablyakimova E. E. (2014). Spetsyfyka pravovyykh doslidzhen pytan' dostupu do publichnoyi informatsiyi. *Aktualni problemy polityky*, 51, pp. 388—397.
2. Kamenska N. P. (2011). Realizatsiya prava na dostup do publichnoyi informatsiyi za informatsiynymy zapytamy. *Informatsiya i pravo*, 3 (3), pp. 64—69.
3. Kopiiivska O. R. (2021). Innovatsiynnyy format klubnoyi spravy v Ukraini: vyklyky detsentralizatsiyi. *Ukrayinska kultura: mynule, suchasne, shlyakh rozvytku*, 39, pp. 108—113.
4. Kopiiivska O. R. (2017). Kul'turotvorchyy potentsial zakladiv kul'tury v Ukraini. *Kul'turno-dozvillyeva diyal'nist' u suchasnomu sviti : kolektyvna monohrafiya*. Kyiv: Lira-K, pp. 156—165.
5. Maksymenko O. S. (2021). *Suchasnyy instrumentariy upravlinnya tsentramy kul'turnykh posluh*. Kyiv: NAKKKiM. Available at: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3651/%20%20%20%20%20%20%20%20_2.pdf?sequence=1.
6. *Metodychni rekomendatsiyi shchodo stvorennia i orhanizatsiyi funktsionuvannia tsentriv kul'turnykh posluh u terytorial'nykh hromadakh* : Nakaz Ministerstva kul'tury ta informatsiynoyi polityky Ukrainy vid 01.12.2022 № 466. (2022). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0466921-22#Text>.
7. Pavliuk T. V. (2021). Tsentry nadannya kul'turnykh posluh yak instrument zabezpechennia hromadyan bazovymy kul'turnymy blahamy v Ukraini. *Fenomen kul'tury postglobalizmu* : zb. mat. II Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Mariupol', 26 lystopada 2021 r.: u 2 ch. Mariupol': MDU. Ch. II, pp. 102—105.
8. Plotnik N. A. (2020). Modelyvannia merezhi nadannya publichnykh servisiv ta posluh u sferi kul'tury Kharkivs'koyi oblasti. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 4 (25), pp. 45—50. Available at: chrome-extension://efaidnbmninnibpcapjcgclcfndmkaj/http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/16932/1/Philosophical_Approaches.pdf .
9. *Pravyla orhanizatsiyi dilovodstva ta arkhivnoho zberihannia dokumentiv u derzhavnykh orhanakh, orhanakh mistsevoho samovyriaduvannia, na pidpryyemstvakh, v ustanovakh i orhanizatsiyakh* : Nakaz Ministerstva yustytisyi Ukrainy vid 18.06.2015 № 1000/5. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text> (data zvernennia: 10.03.2025).
10. *Pro kulturu* : Zakon Ukrainy, iz zminamy vid 10.06.2023 № 3152-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> .
11. Solyanik A. A. (2000). *Dokumentni potoky ta masyny* : navch. posib. dlya vyshch. navch. zakl. kul'tury i mystetstv. Kharkiv: KhDAK.
12. *Typova instruktsiya z dilovodstva v ministerstvakh, inshykh tsestral'nykh ta mistsevykh orhanakh vykonavchoyi vlady* : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.01.2018 № 55. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#n593> (data zvernennia: 12.03.2025).
13. Petrakov Ya. et al. (2022). *Tsentr kul'turnykh posluh u terytorial'niy hromadi* : posibnyk. Kyiv. Available at: <https://oth.nlu.org.ua/?p=6322>.

Ольга Конієвська,
докторка культурології,
професорка кафедри артменеджменту
та івент-технологій НАКККіМ
Юрій Щербак,
аспірант 2 курсу

ОНП "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа", НАКККіМ

Документно-інформаційні комунікації в центрах культурних послуг

У статті досліджено теоретико-практичні засади документно-інформаційних комунікацій в системі забезпечення функціонування центрів культурних послуг. Проведено аналіз впливу публічної інформації, організаційно-розпорядчих документів, їх значення в документно-інформаційній комунікації, осмислено їх виняткову роль в ефективному управлінні досліджуваного закладу культури. З'ясовано теоретико-практичну перспективність в осмисленні різних видів документаційного, інформаційного та комунікативного забезпечення ефективної діяльності центрів культурних послуг.

Ключові слова: документно-інформаційна комунікація; організаційно-розпорядча документація; публічна інформація; центр культурних послуг

Список бібліографічних посилань

1. Аблякімова Е. Е. Специфіка правових досліджень питань доступу до публічної інформації. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 51. С. 388—397.
2. Каменська Н. П. Реалізація права на доступ до публічної інформації за інформаційними запитами. *Інформація і право*. 2011. № 3 (3). С. 64—69.
3. Копіївська О. Р. Інноваційний формат клубної справи в Україні: виклики децентралізації. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* : наук. зб. / упоряд. і наук. ред. В. Г. Виткалов ; редкол.: Г. П. Чміль, В. Г. Виткалов, П. Е. Герчанівська та ін. ; наук.-бібліогр. редагування наукової бібліотеки РДГУ. 2021. Вип. 39. С. 108—113.
4. Копіївська О. Р. Культуротворчий потенціал закладів культури в Україні. *Культурно-дозвілєва діяльність у сучасному світі : колективна монографія*. Київ : Ліра-К, 2017. С. 156—165.
5. Максименко О. С. Сучасний інструментарій управління центрами культурних послуг. Київ : НАКККиМ, 2021. 85 с. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3651/%20%20%20%20%20%20%20%20_2.pdf?sequence=1 (дата звернення: 12.03.2025).
6. Методичні рекомендації щодо створення і організації функціонування центрів культурних послуг у територіальних громадах : Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 01.12.2022 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0466921-22#Text> (дата звернення: 10.03.2025).
7. Павлюк Т. В. Центри надання культурних послуг як інструмент забезпечення громадян базовими культурними благами в Україні. *Феномен культури постглобалізму* : зб. мат. II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 26 листопада 2021 р.: у 2 ч. / Маріуп. держ. ун-т ; гол. ред. Ю. С. Сабадаш ; упоряд. С. Янковський ; техн. ред. О. В. Дейниченко. Маріуполь : МДУ, 2021. Ч. II. С. 102—105.
8. Плотнік Н. А. Моделювання мережі надання публічних сервісів та послуг у сфері культури Харківської області. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2020. № 4 (25). С. 45—50. URL: chrome-extension://efaidnbmnnpnibpcajpgclclefindmkaj/http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/16932/1/Philosophical_Approaches.pdf (дата звернення: 12.03.2025).
9. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях : Наказ Міністерства юстиції України 18.06.2015 № 1000/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text> (дата звернення: 10.03.2025).
10. Про культуру : Закон України, із змінами від 10.06.2023 № 3152-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 11.03.2025).
11. Соляник А. А. Документні потоки та масиви : навч. посіб. для вищ. навч. закл. культури і мистецтв. Харків : ХДАК, 2000. 112 с.
12. Типова інструкція з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#n593> (дата звернення: 12.03.2025).
13. Центр культурних послуг у територіальній громаді : посібник / Я. Петраков та ін. ; Проект "Центри культурних послуг, як інструмент згуртованості громади", Міністерство культури та інформаційної політики України, Товариство дослідників України. Київ, 2022. 296 с. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=6322> (дата звернення: 10.03.2023).

Надійшла до редакції 3.04.2025

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

УДК 78.072.2(477)Пав(091)(045)

*Маргарита Кривенко,
кандидатка історичних наук,
завідувачка відділу європейської книги XIX—XX ст.
ЛННБ України ім. В. Стефаника
kryvenko_margaret@ukr.net*

Біобібліографія на перетині життєвих і творчих шляхів: незабутні епізоди спілкування зі Стефанією Павлишин (до 95-річчя від дня народження)

Найбільша розкіш — це розкіш людського спілкування.

Антуан де Сент-Екзюпері

20 травня 2025 р. відомій музикознавиці, педагогині, лекторці, докторці мистецтвознавства, професорці, найавторитетнішій українській дослідниці історії музики другої половини XX — перших десятиліть XXI ст. Стефанії Стефанівні Павлишин виповнилося б 95 років.

З відходом у вічність Стефанії Павлишин (5.01.2021) подумалося: відходить покоління непересічних людей — знакових постатей національної науки та культури. З цими яскравими й талановитими особистостями була пов'язана ціла епоха... Захотілося зупинити час, озирнутися й згадати те, що залишилося поза їхніми бібліографічними персоналіями...

Талановита людина — талановита у всьому. Ці слова, поза сумнівом, стосуються й неординарної, всебічно обдарованої, харизматичної особистості Стефанії Павлишин, внесок якої у розвиток музикознавчої науки та популяризацію української культури вагомий і незаперечний.

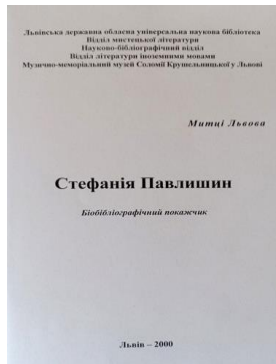
Тішить те, що шану й визнання найавторитетніша українська дослідниця історії музики другої половини XX — перших десятиліть XXI ст. заслужено здобула ще за життя. Численні таланти Стефанії Стефанівни та світ її зацікавлень віддзеркалено у трьох бібліографічних персоналіях [1], які не залишилися непоміченими та дістали схвальні відгуки й рецензії [2]. Плідну багатогранну наукову та музично-просвітницьку працю вченої різнобічно розкрито у збірнику наукових статей і спогадів на її пошану "Syntagmatation" (Львів, 2000) [3] та двох виданнях

збірника "Syntagma musicum" (Львів, 2010, 2013) [4]. Основні віхи життя та науково-педагогічної діяльності висвітлено в публікаціях, присвячених дослідниці, серед яких — гасла в довідкових виданнях (вітчизняних і закордонних) та у хронікальних матеріалах. Знану крайнку заслужено пошановують у виступах на конференціях, зустрічах і презентаціях, "...справедливо вважаючи її вченим світового рівня" [5, с. 23]. Активне використання й засвоєння наукових здобутків проф. С. Павлишин українськими та зарубіжними дослідниками у формі покликань і цитувань її праць — чи не основний критерій об'єктивної оцінки наукових успіхів ученої.

Варто додати, що 2010 р. Стефанії Павлишин, дійсному члену Наукового товариства імені Шевченка (від 1992), члену правління Національної спілки композиторів України (від 1998), почесному академіку Національної академії мистецтв України (2009), було надано звання почесного доктора Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка — першого почесного доктора на музично-педагогічному факультеті цього вишу. Композиторка Леся Дичко присвятила Стефанії Стефанівні кантату "Весна".

Відома українка з усмішкою голлівудської кінозірки — "світла зірка нашого часу" (за словами Ірини Калинець) [5, с. 298], з якою саме біобібліографія звела нас далекого 2000 р. (мені випала честь познайомитися з ученою в процесі підготовки її першої бібліографічної персоналії), завжди випромінювала позитивну енергетику, вирізнялася харизмою та принциповістю, захоплювала працелюбністю та патріотизмом, вродженою інтелігентністю й шляхетністю (походила зі славного роду Барвінських). Стефанія Павлишин вражала широтою наукових інтересів та скрупульозністю дослідницької праці з використанням великої кількості

першоджерел, зокрема й оригінальних іноземних (знала з десятків іноземних мов).

Знаковим є і те, що в публікаціях дослідників з аналізом наукового доробку вченої-музикознавиці часто натрапляємо на слово "вперше". Варто наголосити, що 1955 р. дослідниця захистила першу у Львові кандидатську дисертацію з мистецтвознавства. Стефанії Павлишин не раз належало право "першопроходця" (за висловом Марії Загайкевич) [5, с. 275] в українському та світовому історичному музикознавстві, зокрема:

"Їй належить перша монографія про великого лірика української музики Дениса Січинського..." [5, с. 275] (М. Загайкевич, 1989);

"З появою на початку 70-х років її розвідок "Місячний П'єро" А. Шенберга і "Чарльз Айвз" українське музикознавство, мабуть, уперше так сміливо "вступило" в сферу світової музичної проблематики" [5, с. 276] (М. Загайкевич, 1989);

"Зарубіжна музика XX століття" — безперечно чи не найважливіша музикознавча праця С. С. Павлишин, що є разом з тим першою та й по суті єдиною у нашій країні публікацією, де стисло та сконцентровано висвітлюється актуальний стан і магістральні тенденції розвитку сучасної музики..." [5, с. 278] (Л. Теодорович, 1989);

"В її доробку — перша в СРСР книга про основоположника нової американської композиторської школи Ч. Айвза (1874—1954), котрий здобув світове визнання лише помертньо..." [5, с. 278] (Л. Теодорович, 1989);

"...монографія про Валентина Сильвестрова (1989 р.) стала першим і поки що єдиним узагальнюючим дослідженням творчості цього визначного композитора сучасності" [5, с. 142] (І. Чернова-Строй, 2010);

"Книга професора Стефанії Павлишин "Арнольд Шенберг: монографія" (М., Композитор, 2001. — 477 с.), перше на теренах східної Європи фундаментальне дослідження творчості композитора... — визначної і водночас парадоксальної постаті в історії музики XX століття" [5, с. 268] (І. Строй, 2002).

Та найбільше запам'яталися наші вже пост-бібліографічні комунікації й зустрічі, які відкрили для мене нові грані особистості вченої — властивий їй оптимізм і тонкий гумор полонили щирістю та глибиною думки. Хвилини спілкування з пані Стефанією завжди дарували емоційне задоволення, щоразу дивуючи чимось новим та оригінальним. Тож кілька епізодів із незабутніх споминів про цю непересічну жінку та яскраву особистість, яка залишила після себе не лише вагомий друкований доробок (понад 20 (!) монографічних досліджень) і високу оцінку сучасниками її багаторічної плідної діяльності як науковця та педагога, а й добру, світлу пам'ять...

Наші зустрічі зазвичай ініціювала й організовувала Стефанія Стефанівна. Ми (а це, крім мене, Надія Письменна — завідувачка відділу мистецької літератури КЗ ЛОР "Львівська обласна універсальна наукова бібліотека", а також Віра Білевич — дочка відомої львів'янки Олександри Блавацької, близької приятельки Стефанії Степанівни) збиралися в теплу пору року (в останні роки життя Стефанія Стефанівна старалася взимку не виходити з дому — боялася ожеледиці). Традиційно це відбувалося з нагоди дня народження вченої або після її чергової подорожі світом, про що варто сказати окремо. Для зустрічі Стефанія Стефанівна щоразу обирала інше місце. Дивовижні гастрономічні мандрівки затишними львівськими кав'ярнями супроводжувалися щирими й цікавими бесідами, які сприяли гарному та змістовному проведенню часу разом (попри різницю у віці) упродовж багатьох років поспіль.

Стефанія Стефанівна зазвичай розповідала молодечим і мелодійним голосом про родину та людей, з якими зводила доля; ділилася враженнями про суспільно-політичні події, які хвилювали, та мистецькі заходи, в яких брала участь ("музикознавець, у якого на всі речі своя думка" (за словами Лідії Грабар [5, с. 283]). Ми обмінювалися думками щодо виходу нових книжок; вели розмови про мандрівки та літній відпочинок тощо. Стефанія Стефанівна цікавилася не лише нашими професійними, а й родинними справами, раділа нашим успіхам, переймалася нашими проблемами...

Останніми роками вона багато подорожувала, втілюючи давні мрії "побачити провідні музеї світу, піти на вистави в найвідоміші театри..." [5, с. 282], поплавати в океані, адже в радянські часи була невиізною.

Знання багатьох іноземних мов (польської, французької, німецької, англійської, італійської,

латини, чеської, іспанської), читання іноземної літератури (була багатолітньою активною читачкою Львівської іноземної книгозбірні, що на вул. Мулярській, 2а), давало їй змогу самостійно оглядати те, що найбільше цікавило й не завжди входило в загальну програму туристичної групи.

Під час однієї з наших зустрічей сонячного травневого дня 2018 р. у Стрийському парку ми дізналися, що пані Стефанія наділена ще одним Божим даром — поетичним і пише вірші, здебільшого гумористичні, пов'язані з подіями свого життя. Мала кілька зошитів неопублікованих поезій і пообіцяла при наступній зустрічі деякі з них почитати.

А вже ввечері того самого дня я отримала на електронну пошту дотепний віршик такого змісту:

*Були три дами дружні на диво,
дві працюватимуть, третя лінива.
Ті дві гарують вдень і вночі,
не мають від неї помічі.
"Прошу не мати до мене претензій,
бо я давно вже на пенсії.
Про бібліографію не маю поняття,
не для мене це трудне заняття".
Отак вона їм сказала,
і всю працю на них переклала.
То ж Надія і Марго все зробили вже давно.
Довго шукали в книжках і журналах,
щоб щось знайти на її славу.
Не ждучи вдячності Стефанії,
вони здійснили її мрії.
Королева Марго взяла все в руки
і повела всіх не на муки.*

*А до чудового парку і майже замку,
де ми б сиділи з вечора до ранку.
Та вистачило бути пополудні,
коли ми забули про всі будні.
Бо сонце сяло і пташки співали,
і це три дами у серці сховали.*

Варто уточнити, що в цих поетичних рядках йшлося про нашу роботу над біобібліографією вченої, завершенням якої стало друге видання біобібліографічного покажчика "Стефанія Павлишин у своїх працях і висловах сучасників" (Львів, 2015), присвячене 85-річчю від дня народження та 60-річчю наукової діяльності.

А свого слова пані Стефанія дотримала — при наступній зустрічі читала нам свої вірші...

Пропозиції стосовно написання спогадів, яких ми час від часу делікатно торкалися у спілкуванні зі Стефанією Стефанівною, завжди закінчувалися відмовою та лаконічним поясненням: "Писати про людину лише хороше — ідеалізувати її — це не правильно, а писати щось негативне — не мені судити". Тому залишила небагато спогадів, хоча прожила довге й нелегке життя та мала що сказати...

Пам'ять про вчену — це не тільки книжки з дарчими написами, світлини з різних подій і зустрічей, а й оригінальні сувеніри з туристичних подорожей як свідчення про вишуканий смак цієї непересічної жінки та її глибоку вдячність...

20 травня 2021 р. ми знову зустрілися. Але вже утрюх, на могилі Стефанії Павлишин на Личаківському цвинтарі. Поставили свічку, помолилися, поклали квіти — її улюблені конвалії...

Список літератури

1. Стефанія Павлишин : біобібліогр. покажч. / ЛДОНУБ, Відділ мистецької л-ри, Наук.-бібліогр. відділ, Відділ л-ри інозем. мовами, Муз.-мемор. Музей Соломії Крушельницької у Львові ; [упоряд.: М. Кривенко, Н. Письменна, Л. Терещенко]. Львів, 2000. 68 с. (Митці Львова); Стефанія Павлишин у своїх працях і висловах сучасників : [біобібліогр. покажч.] / [упоряд.: М. Кривенко, Н. Письменна, Л. Терещенко]. Львів : БаК, 2005. 158, [1] с., іл.; Стефанія Павлишин у своїх працях і висловах сучасників : [біобібліогр. покажч.] / [упоряд.: Маргарита Кривенко, Надія Письменна]. Вид. 2-е, доповн. Львів : Растр-7, 2015. 304 с., іл.
2. Стефанія Павлишин : біобібліогр. покажч. / ЛДОНУБ, Відділ мистецької л-ри, Наук.-бібліогр. відділ, Відділ л-ри інозем. мовами, Муз.-мемор. Музей Соломії Крушельницької у Львові ; [упоряд.: М. Кривенко, Н. Письменна, Л. Терещенко]. Львів, 2000. 68 с. (Митці Львова).
Рец.: Савицький Р., мол. Харизма музикознавця. *Наше життя* (Нью-Йорк, США). 2001. Вересень. С. 9.
Стефанія Павлишин у своїх працях і висловах сучасників : [біобібліогр. покажч.] / [упоряд.: М. Кривенко, Н. Письменна, Л. Терещенко]. Львів : БаК, 2005. 158, [1] с., іл.
Рец.: Грабовський В. Книжка як віддзеркалення життя. *Вісник Книжкової палати*. 2006. № 3. С. 11—12.
Стефанія Павлишин у своїх працях і висловах сучасників : [біобібліогр. покажч.] / [упоряд.: Маргарита Кривенко, Надія Письменна]. Вид. 2-е, доповн. Львів : Растр-7, 2015. 304 с., іл.
Рец.: Філоненко Л., Німолів О. Слово про Стефанію Павлишин. *Українська музична газета*. 2015. Лип.—верес. (№ 3). С. 8.
Філоненко Л., Німолів О. Науковий доробок Стефанії Павлишин в соціокультурному просторі України. *Молодь і ринок*. 2016. (№ 1 (січень). С. 21—24. URL: <https://annashkolnikova2011.musicaneo.com/ru/blog/articles/view/2233.html> (дата перегляду: 5 берез. 2016 р.).

3. Syntagmation : зб. наук. ст. на пошану д-ра мистецтвознав. проф. Стефанії Павлишин. Львів : Сполом, 2000. 172 с.
4. Syntagma musicum : зб. наук. ст. та спогадів на пошану Стефанії Павлишин. Львів : Сполом, 2010. 195 с., 16 с. іл.; Syntagma musicum : зб. наук. ст. та спогадів на пошану Стефанії Павлишин. 2-ге вид. Львів : Сполом. 2013. 222, [1] с.
5. Стефанія Павлишин у своїх працях і висловах сучасників : [біобібліогр. покажч.] / [упоряд.: Маргарита Кривенко, Надія Письменна]. Вид. 2-е, доповн. Львів : Растр-7, 2015. 304 с., іл.

Надійшла до редакції 30.01.2025

ЗА РУБЕЖЕМ

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.4\(345\).48-52](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.4(345).48-52)

УДК 027.021(493):025.855] "19" (045)

Лілія Прокопенко,

кандидатка історичних наук, доцентка,
головна бібліотекарка науково-дослідного
відділу Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого,
prokopenko88888@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0531-6111>

Ірина Лісова,

головна бібліотекарка
науково-дослідного відділу
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого,
lisovairyna@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0308-5965>

Повернення втраченого: з історії руйнування та відновлення бібліотеки Левенського університету у XX столітті

У статті висвітлено історичні умови та обставини умисного знищення німецькими військами наукової бібліотеки Левенського католицького університету під час Першої та Другої світових воєн 1914 р. і 1940 рр. Увагу зосереджено на вивченні досвіду відновлення книгозбірні. Продемонстровано практику притягнення до відповідальності Німеччини за знищення бібліотеки як важливого європейського інтелектуального осередку й відшкодування завданих німецькою армією збитків. Розглянуто шляхи та джерела наповнення фонду, зокрема зусиллями бібліотечної спільноти Німеччини. Схарактеризовано внесок окремих організацій, установ та осіб — представників Великої Британії, США, Франції — у реконструкцію будівлі бібліотеки та відновлення її фонду. Наголошено, що успішне відродження наукової бібліотеки Левенського університету багато в чому завдячує приверненню уваги міжнародної громадськості до проблеми її руйнування й міжнародному резонансу, якого набула ця катастрофа. Констатовано, що відновлення бібліотеки Левенського католицького університету стало символічним підтвердженням важливого значення збереження культурної та інтелектуальної спадщини в постконфліктному суспільстві. Акцентовано на актуальності вивчення успішного закордонного досвіду повоєнного відновлення бібліотек для України в умовах російсько-української війни. Статтю підготовлено за результатами дослідження "Бібліотеки в повоєнному суспільстві: зарубіжний досвід відновлення", проведеного 2023 р. у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого.

Ключові слова: бібліотека Левенського католицького університету; історія бібліотечної справи зарубіжних країн; бібліотечна справа у Бельгії; бібліотеки в Першій світовій війні; бібліотеки у Другій світовій війні; повоєнне відновлення бібліотек; бібліокластія

Постановка проблеми. Знищення бібліотек і книжкових зібрань відбувалося під час усіх воєнних конфліктів упродовж усієї історії людства — це жахливий і, на жаль, невіддільний "супутник" бойових дій. У багатьох випадках це були умисні дії, що мали на меті винищення культурної пам'яті та ідентичності нації чи етнічної групи. У XX ст. процеси руйнації бібліотек та їхніх фондів відрізнялися катастрофічними масштабами. Книги знищували і внаслідок супутніх воєнних дій, і свідомо спалювали, розкрадали, оголошували незаконними та небезпечними. В умовах російсько-української війни, коли під загрозою опинилася культурна й інте-

лектуальна спадщина нашої держави, зосереджена в бібліотеках, архівах, музеях, набуває актуальності пошук відповіді на запитання: чи загалом можливо відновити зруйновані бібліотеки? Одним із небагатьох успішних прикладів є досвід відновлення наукової бібліотеки Левенського католицького університету (Бельгія) двічі — після руйнувань під час Першої та Другої світових воєн.

Аналіз досліджень і публікацій. Майже у всіх фундаментальних дослідженнях історії знищення книг і бібліотек під час воєн упродовж історії людства наведено приклад спалення бібліотеки Левенського католицького університету (М. Апелблат [1], Ф. Баез [2],

М. Баттлс [3], Р. Кнут [10], Р. Овенден [12; 13], Л. Поластрон [14]). Історію цієї книгозбірні вивчали Е. Моро [11], Р. Турк і Х. Ромпей [16], У. Хартвіг [8]. Окремі аспекти, пов'язані з відновленням бібліотеки Левенського університету висвітлено в публікаціях С. Вітта [17], М. Дереза [5; 6], В. Живкович [18], С. Хонігера [9], К. Коппенса [4; 5], К. Фабіан [7].

Пропоновану розвідку підготовлено за результатами дослідження "Бібліотеки в повоєнному суспільстві: зарубіжний досвід відновлення", проведеного 2023 р. у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого.

Мета статті — висвітлити обставини руйнування наукової бібліотеки Левенського університету під час Першої та Другої світових воєн; вивчити успішний досвід відновлення книгозбірні як результат консолідації зусиль міжнародної спільноти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перша світова війна — глобальний збройний конфлікт, що тривав у 1914—1918 рр. У протистоянні брали участь 38 держав із населенням 1,5 млрд мешканців, було мобілізовано понад 70 млн військовослужбовців, зокрема 60 млн європейців, через що цю війну вважають однією з найбільших, найкривавіших і найруйнівніших в історії людства. За оцінками істориків, вона забрала життя 8,5 млн військових і 13 млн цивільних осіб, змінила політичну карту світу, спричинила соціальні й економічні кризи. Конфлікт мав вирішальний вплив на історію людства першої половини ХХ ст. [15].

Перша світова війна завдала значної шкоди бібліотекам: було зруйновано будівлі, спалено чи розграбовано фонди. Водночас досвід Першої світової війни (а згодом і Другої) демонструє обнадійливий і наснажливий приклад, пов'язаний з відновленням однієї з найстаріших і найбільших книгозбірень Бельгії — бібліотеки Левенського університету (*Leuvense universiteitsbibliotheek*), зруйнованої німцями двічі — у серпні 1914 р. та у травні 1940 р.

Фонд бібліотеки Левенського університету, заснованої 1425 р., станом на 1914 р. налічував понад 300 тис. примірників, зокрема майже 1 тис. рукописів, а також цінні колекції інкунабул і богословських праць. Це було багате книжкове зібрання, що віддзеркалювало культурну самобутність Бельгії та водночас зберігало сильний католицький контекст університету. Книгозбірня, яка від 1759 р. отримувала обов'язковий примірник документів, виданих у Бельгії, обслуговувала не тільки університетську

спільноту, а й інших користувачів як найбільша публічна бібліотека країни.

Перша світова війна призвела до суттєвих руйнувань бібліотеки Левенського університету. Німецькі війська, порушивши нейтралітет Бельгії на шляху до Франції, увійшли в Левен. Влаштувавши розправу над мирними жителями, німці стратили мера міста та ректора університету, бібліотеку підпалили. Пожежа знищила майже 300 тис. видань, 650 інкунабул, понад 200 рукописів.

Левенський єзуїт Е. Дюп'єр зауважував у щоденнику про скоєні німцями звірства: "Більш оскраженілі, ніж араби халіфа Омара, які спалили Александрійську бібліотеку, вони підпалили в ХХ ст. знамениту університетську бібліотеку" [13].

Подія набула широкого розголосу. Злочини німецької армії було засуджено як всередині країни, так і на міжнародному рівні.

Наприкінці 1914 р. бібліотека Джона Райландса (John Rylands Library) у Манчестері (Велика Британія) передала 200 книг зі свого фонду для відновлення книгозбірні в Левені й публічно звернулася до установ та громадськості із закликом приєднатися до збирання видань для бельгійських колег [18, с. 119].

Німецький уряд виправдовував дії армії як спровоковані громадянським спротивом і снайперським вогнем по гітлерівських військах, однак навіть у німецькому суспільстві лунали голоси на підтримку зруйнованої бібліотеки. А. фон Гарнак, директор Королівської бібліотеки в Берліні (нині — Staatsbibliothek zu Berlin, Державна бібліотека Берліна), звернувся до прусського міністра культури із закликом призначити німецького чиновника в окупованій Бельгії для гарантії того, що воєнні дії не руйнуватимуть бібліотек.

Наприкінці березня 1915 р. із цією місією у Брюссель вирушив видатний діяч німецької бібліотечної справи Ф. Мількау, на той час директор університетської бібліотеки в Бреслау (нині — Вроцлав, Польща). Упродовж двох місяців він відвідав 37 бібліотек у Брюсселі та 73 у провінції, підготував 110 звітів і опублікував їх у бібліотечному журналі *Zentralblatt für Bibliothekswesen*. В одному зі звітів Ф. Мількау зауважував: "Найдавніша бібліотека країни зникла з лиця землі безслідно й безповоротно; з 200 тис. томів, із сотнями цінних рукописів... перетворилася на дим та полум'я, не залишивши після себе нічого, окрім мертвого шару попелу. <...> Це втрата не лише для Бельгії. В результаті увесь світ став біднішим" [8, с. 37].

У травні 1917 р. на місці будівлі бібліотеки для пошуку неушкоджених залишків було про-

ведено спеціальне обстеження, котре остаточно підтвердило: бібліотеки Левенського університету більше не існує. Міжсоюзницька Комісія з репарацій країнам Антанти оцінила завдані бібліотеці збитки у 1 млн 350 тис. марок [8, с. 40].

Питання про катастрофічні наслідки знищення книгозбірні порушували на всіх рівнях тогочасного суспільства: воєнному, політичному, соціальному й інтелектуальному. Вимогу відшкодування втрат зафіксовано у Версальському мирному договорі (10 січня 1920 р.). Згідно зі ст. 247 Німеччина була зобов'язана впродовж трьох місяців надати Левенському університету рукописи, інкунабули, друковані книги, карти, рівноцінні за кількістю та вартістю знищеним бібліотечним ресурсам [8, с. 41].

Утім, після тривалих переговорів бельгійська сторона визнала, що ці вимоги нереальні, й згодом було призначено суму, на яку Німеччину зобов'язали закупити видання для відновлення фонду бібліотеки. Міністерство реконструкції Німеччини доручило цю роботу спеціально створеній закупівельній компанії Löwen GmbH.

Фонд знищеної книгозбірні поповнювали у два способи: частину книг було придбано на антикварному книжковому ринку, частину — дублетні видання — відібрано із зібрань німецьких бібліотек. Реконструкція бібліотеки Левенського університету стала частиною бібліотечного життя Німеччини.

Після війни міжнародні зусилля з відновлення бібліотеки було активізовано. Це питання обговорювали на Паризькій мирній конференції 1919 р. Ідею реконструкції книгозбірні в Левені підтримали в Інституті Франції, та найбільшу допомогу надав Національний комітет уряду США з реконструкції Левенського університету (National Committee of the United States Government for the Reconstruction of the University of Leuven) [17, с. 23].

У 1921 р. розпочалася реконструкція будівлі бібліотеки, що тривала сім років. Фінансування будівництва нового приміщення було суто американським проєктом, а відновлення знищеного фонду відбувалося в межах міжнародної співпраці з європейськими бібліотеками й університетами, яку координував Міжнародний комітет з відновлення бібліотеки в Левені. У відродження вклали кошти американські університети (Гарвардський, Єльський та Колумбійський) і благодійні організації (Фонд Карнегі (Carnegie Endowment for International Peace, CEIP, що пожертвував 100 тис. дол.; Фонд Дж. П. Моргана (Morgan Foundation)) [18, с. 120].

Після завершення війни до відновлення бібліотечного фонду знищеної книгозбірні долучилися сотні установ й окремих осіб. Упродовж 1920—1933 рр. майже 40 приватних книжкових зібрань видатних німецьких діячів було придбано й відправлено до Левена [4, с. 124—125]. За свідченням М. Дереза, німці повністю виконали покладені на них зобов'язання з властивими їхній ментальності ретельністю та пунктуальністю [6, с. 31]. Вони припинили постачання книг лише 1923 р. на знак протесту проти окупації Рура бельгійськими та французькими військами. Фактично щомісячне постачання книг тривало до 1943 р., коли більшу частину відновленого фонду знову було знищено.

Потік видань, що надходили з усього світу, надав змогу сформувати у Левенському університеті не тільки одну з найбагатших бібліотек у період між двома світовими війнами, а й одну з найцікавіших щодо наповнення фондів.

У 1928 р. було відкрито нове приміщення, споруджене за проєктом американського архітектора В. Воррена, — вишукана будівля у стилі неоренесансу. На фасаді, оформленому з використанням символів бельгійського патріотизму, було розміщено королівські вензели та геральдичні візерунки, бюсти короля Альберта й королеви Єлизавети, статую Богоматері Перемоги, яка вражає мечем прусського орла тощо. Та справжнім символом відродження з попелу став бібліотечний фонд, зібраний завдяки зусиллям багатьох країн.

У 1940 р., під час Другої світової війни, бібліотека Левенського університету знову постраждала від вогню німецької артилерії, який перетворив нове приміщення на руїни. Під час німецько-англійської перестрілки, попри те, що підвали були захищеними від бомб і вогню, нова книгозбірня повністю згоріла. Було втрачено майже всі 900 тис. книг, наявних у фондах; збереглися лише 15 тис. видань. Пожежа була настільки сильною, що скляні залізобетонні підлоги складських приміщень розплавилася й вилилися в підвали. Схоже на лаву рідке скло поглинуло цінні праці та частину колекції старовинних монет. Згодом Німеччина й Велика Британія звинуватили один одного у скоєнні злочину. Що саме сталося, мабуть, не буде відомо ніколи, оскільки на той момент містян було повністю евакуйовано й свідків трагедії не залишилося.

Президент Колумбійського університету Н. М. Батлер, який брав активну участь у реконструкції книгозбірні після Першої світової війни,

отримав від бібліотекаря університету в Левені лист, сповнений глибокого відчаю: "Мені справді дуже шкода повідомляти вам, що бібліотека майже повністю згоріла; що прекрасних складських кімнат у задній частині будівлі, в яких зберігалися наші дорогоцінні колекції, більше немає, і що від самого приміщення залишилися лише страшенно викривлені та оплавлені балки. Боляче дивитись... Зникла також колекція інкунабул, рукописів, медалей, дорогоцінної порцеляни, шовкових прапорів і каталогів. Нам доведеться починати практично заново" [13].

Після Другої світової війни розпочалися роботи з відновлення бібліотечного фонду. Будівлю, від якої збереглися головні конструкції, майже повністю відновили за первісними планами в кілька етапів — знову завдяки американським фондам. Щороку в День незалежності США на башті книгозбірні майорить американський прапор на знак вдячності за допомогу.

Лише 1951 р., після реконструкції приміщення, бібліотека Левенського університету продовжила роботу. Значний внесок у відновлення її книжкового фонду зробила бібліотека Каліфорнійського університету, яка придбала й передала не лише сучасні книги, а й багато рідкісних і цінних видань та інкунабул.

У 1987 р. фонди університетської книгозбірні Левена визнано пам'яткою культури, що перебуває під охороною [18, с. 120]; нині вони налічують майже 4 млн примірників.

Висновки. Історія бібліотеки Левенського університету є важливою частиною колек-

тивної пам'яті та культурної самобутності Європи. Водночас це нагадування про згубні наслідки війни, спрямованої, серед іншого, на знищення культурної ідентичності супротивника. На жаль, руйнування університетської бібліотеки в Левені було не прецедентом, а провісником майбутньої практики бібліокластії, повсюдно поширеної нацистами під час Другої світової війни. А оскільки військовий потенціал став набагато потужнішим і технологічнішим, ніж у Першій світовій війні, збитки набули нових масштабів.

Своєчасні й ефективні заходи щодо відновлення бібліотеки в Левені, архіви якої внесено до Міжнародного реєстру програми ЮНЕСКО "Пам'ять світу" (2013), є яскравим прикладом того, що в історії цивілізації завжди існував *spiritus movens* (рушійний дух), що ініціює, заохочує, реалізує позитивний альтруїстичний ідейний рух [18, р. 121].

До реконструкції будівлі бібліотеки, відновлення її фондів значних зусиль доклали представники бібліотечної спільноти й урядів різних країн, міжнародна громадськість. Німецька армія розглядала напад на бібліотеку як можливість завдати психологічних втрат ворогові, і в короткостроковій перспективі їй це вдалося. Проте довгостроковий результат мав протилежний ефект. Відновлення бібліотеки Левенського католицького університету стало символічним підтвердженням важливого значення збереження культурної й інтелектуальної спадщини в постконфліктному суспільстві.

Список бібліографічних посилань

1. Apelblat M. The story of how Leuven's jewel was twice destroyed and rebuilt. *The Brussels Times*. Date publ.: 31.08.2024. URL: <https://www.brusselstimes.com/52524/the-story-of-how-leuven-s-jewel-was-twice-destroyed-and-rebuilt>.
2. Báez F., MacAdam A. J. A Universal history of the destruction of books: from ancient Sumer to modern Iraq. New York, 2008. 272 p.
3. Battles M. Library: An unquiet history. New York : W. W. Norton & Company, 2003. 245 p.
4. La Bibliothèque de l'Université. Louvain-la-Neuve / Coppens C., Roegiers J., Vandevivere I. (eds). Leuven : Leuven University Press, 2001. 151 p.
5. Coppens C., Derez M., Roegiers J. Leuven University Library, 1425—2000: Sapientia Aedificavit Sibi Domum. Ithaca : Cornell University Press, 2005. 543 p.
6. Derez M. The flames of Louvain: a library as a cultural icon and a political vehicle. *What do we lose when we lose a library?* : proceedings of the Conference held at the KU Leuven 9—11 September 2015 / KU Leuven, UC Louvain, the Goethe Institut and the British Council ; ed. Mel Collier. Leuven : University Library, KU Leuven, 2015. P. 25—36. URL: <https://www.goethe.de/resources/files/pdf94/streamgate.pdf>.
7. Fabian C. War and post-war trauma: lessons for cultural heritage today? *What do we lose when we lose a library?* : proceedings of the Conference held at the KU Leuven 9—11 September 2015 / KU Leuven, UC Louvain, the Goethe Institut and the British Council ; ed. Mel Collier. Leuven : University Library, KU Leuven, 2015. P. 55—61. URL: <https://www.goethe.de/resources/files/pdf94/streamgate.pdf>.
8. Hartweg U. Der Löwener Bibliotheksbrand: militärische Ziele und bibliothekarische Facharbeit. *Seit 100 Jahren für Forschung und Kultur: das Haus unter den Linden der Staatsbibliothek als Bibliotheksstandort 1914—2014 : Festgabe zum 60. Geburtstag von Barbara Schneider-Kempf* / Hollender, Martin (hg.). Berlin, 2014. S. 35—45.

URL: https://staatsbibliothek-berlin.de/fileadmin/user_upload/zentrale_Seiten/ueber_uns/pdf/20140415_Hartwieg_Brand-Leuven.pdf.

9. Hoeniger C. The English gift after the destruction of the University of Louvain Library in World War I. *Bulletin of the John Rylands Library*. 2024. Vol. 100 (1). P. 85—112. doi: <https://doi.org/10.7227/BJRL.100.1.4>.
10. Knuth R. *Libricide: The regime-sponsored destruction of books and libraries in the twentieth century*. Westport, Conn. : Praeger, 2003. 277 p.
11. Moreau Ed. *La Bibliothèque de l'Université de Louvain "1636—1914"*. London : Forgotten Books, 2018. 122 p.
12. Ovenden R. *Burning the books: A history of the deliberate destruction of knowledge*. Cambridge, Massachusetts and London, England : Harvard University Press, 2020. doi: <https://doi.org/10.4159/9780674249509>.
13. Ovenden R. One of Europe's great libraries didn't stand a chance... In either of the World Wars. *Literary Hub*. Published on: 20.12.2020. URL: <https://lithub.com/one-of-europes-great-libraries-didnt-stand-a-chance-in-either-of-the-world-wars/?fbclid=IwAR1JzsX6D1JvlPefMhPvYKhMU4Gifz6-HWaSavJB73PJfSaFTeEK7Mk-18>.
14. Polastron L. X. *Livres en feu : Histoire de la destruction sans fin des bibliothèques*. Paris : EVERGREEN, 2004. 432 p.
15. Showalter D. E., Royde-Smith J. G. World War I, 1914—1918. *Britannica*. Last updated: 23.01.2024. URL: <https://www.britannica.com/event/World-War-I>.
16. Turck R., Rompuy H. Leuven worstelt zich door WOII. *Veto, jaargang*. 2015. Vol. 42 (8). URL: <https://www.veto.be/onderwijs/leuven-worstelt-zich-door-woii/105905>.
17. Witt S. Interwar internationalism and the rebuilding of the Catholic University of Louvain library (1914—1918). *Libraries: Culture, History, and Society*. 2020. Vol. 4 (1). P. 1—28. doi: <https://doi.org/10.5325/libraries.4.1.0001>.
18. Živković V. Uništenje Univerzitetske biblioteke u Luvenu u Prvom svetskom ratu i njena obnova u posleratnom periodu. *Bosniaca*. 2021. God. 26 (26). S. 112—122. doi: <https://doi.org/10.37083/bosn.2021.26.112>.

Liliia Prokopenko,

*PhD of Historical Sciences, Associate Professor,
Chief Librarian Research Department
Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine*

Iryna Lisova,

*Chief Librarian Research Department
Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine*

Bringing back the lost: from the history of the destruction and restoration of the Leuven University Library in the 20th century

The article highlights the historical aspects and circumstances of the deliberate destruction of the library of the Catholic University of Leuven by German troops during the World War I and World War II in 1914 and in 1940. Particular attention is focused on studying the experience of restoring the library. The practice of holding Germany accountable for the destruction of the library as an important European intellectual center and compensating for the losses caused by the German army is demonstrated. The ways and sources of filling the collection, in particular, by the efforts of the library community of Germany, are described. The contribution of particular organizations, institutions and individuals to the reconstruction of the library building and the restoration of its collection is characterized — representatives of Great Britain, the USA, and France. It is emphasized that the successful restoration of the library of the University of Leuven is largely due to the attention of the international community attracted to its destruction and the international resonance that this catastrophe acquired. It is presented that the restoration of the library of the Catholic University of Leuven has become a symbolic confirmation of the important importance of preserving cultural and intellectual heritage in a post-conflict society. The relevance of studying the successful foreign experience of post-war restoration of libraries for Ukraine in the conditions of the Russian-Ukrainian war is emphasized. The article is based on the results of the study "Libraries in a Post-War Society: Foreign Experience of Restoration", conducted at the Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine in 2023.

Keywords: library of the Catholic University of Leuven; history of librarianship abroad; librarianship in Belgium; libraries in the World War I; libraries in the World War II; post-war restoration of libraries; biblioclasy

Надійшла до редакції 20.02.2025

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84¹/₈. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 29 пр. Зам. 30.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія)
розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html
